

CANADIAN THESES ON MICROFICHE

I.S.B.N.

THESES CANADIENNES SUR MICROFICHE

National Library of Canada
Collections Development Branch

Canadian Theses on
Microfiche Service

Ottawa, Canada
K1A 0N4

Bibliothèque nationale du Canada
Direction du développement des collections

Service des thèses canadiennes,
sur microfiche

NOTICE

The quality of this microfiche is heavily dependent upon the quality of the original thesis submitted for microfilming. Every effort has been made to ensure the highest quality of reproduction possible.

If pages are missing, contact the university which granted the degree.

Some pages may have indistinct print especially if the original pages were typed with a poor typewriter ribbon or if the university sent us a poor photocopy.

Previously copyrighted materials (journal articles, published tests, etc.) are not filmed.

Reproduction in full or in part of this film is governed by the Canadian Copyright Act, R.S.C. 1970, c. C-30. Please read the authorization forms which accompany this thesis.

THIS DISSERTATION
HAS BEEN MICROFILMED
EXACTLY AS RECEIVED

AVIS

La qualité de cette microfiche dépend grandement de la qualité de la thèse soumise au microfilmage. Nous avons tout fait pour assurer une qualité supérieure de reproduction.

S'il manque des pages, veuillez communiquer avec l'université qui a conféré le grade.

La qualité d'impression de certaines pages peut laisser à désirer, surtout si les pages originales ont été dactylographiées à l'aide d'un ruban usé ou si l'université nous a fait parvenir une photocopie de mauvaise qualité.

Les documents qui font déjà l'objet d'un droit d'auteur (articles de revue, examens publiés, etc.) ne sont pas microfilmés.

La reproduction, même partielle, de ce microfilm est soumise à la Loi canadienne sur le droit d'auteur, SRC 1970, c. C-30. Veuillez prendre connaissance des formules d'autorisation qui accompagnent cette thèse.

LA THÈSE A ÉTÉ
MICROFILMÉE TELLE QUE
NOUS L'AVONS REÇUE

THE POETICAL PERSONALITY OF IEVHEN MALANIUK

by Julia Woychýshyn

Thesis presented to the School of Graduate
Studies and Research of the University of
Ottawa through the Department of Modern
Languages and Literatures as a partial
fulfillment of the requirements for
the Ph.D. degree.

Ottawa, Canada, 1981.

© Julia Woychýshyn, Ottawa, Canada, 1982.

ACKNOWLEDGEMENT

This thesis was prepared under the guidance of the late Professor Constantine Bida, Ph.D., to whom deep gratitude and appreciation are here expressed.

After the unfortunate demise of Professor Bida, the duties of advisor were taken over by Professor Bohdan Rubchak, Ph.D., University of Illinois at Chicago Circle, for whose scholarly advice and encouragement I am deeply grateful.

I would also like to acknowledge my indebtedness to the following people: Dr. Zoya Plitas, for providing valuable biographical details; Dr. Maryna Antonovych-Rudnyts'ka, for the information on the Prague Group; Dr. Dmytro Shtohryn, Professor of the University of Illinois and Miss Oksana Piasecka, Librarian of the University of Ottawa, for their assistance in the library research.

THE CURRICULUM STUDIORUM

Julia Woychyshyn, born March 17, 1929 in Zorokiv,
Ukraine. Master of Arts degree from the University of
Ottawa in 1967. Title of the thesis - Ivan Bahrianyi's
Literary Works Enlightened by Critical Reviews.

ЗМІСТ

Розділ	Сторінка
ВСТУП	У
I. БІОГРАФІЯ	1
II. СВІТОГЛЯД	74
III. ТЕМАТИЧНІ МОТИВИ	99
IV. СИСТЕМА ОБРАЗІВ	128
V. МОВА І СТИЛЬ	149
VI. ФОРМАЛЬНІ АСПЕКТИ	187
Поетичні тропи і фігури	187
Ритміка	197
Строфіка	207
ВИСНОВКИ	227
БІБЛІОГРАФІЯ	229
ПІСЬМЕ	260

ВСТУП

Українська література на еміграції розвивається, вже довгий час, паралельно з літературою в Україні. Але, на жаль, від початку 30-их років, цю літературу не тільки не вивчають, але майже нічого не знають про неї в країні походження її творців. Особливо це стосується творчості Євгена Маланюка, що стояв на позиціях протилежних сучасному режимові в Україні.

Цілком іншою була ситуація в Галичині¹ /до Другої світової війни/ і на еміграції, де Євген Маланюк, як поет і мислитель, звернув на себе увагу критиків і літературознавців уже від першої збірки своїх поезій. З того часу аж до сьогодні зацікавлення Маланюком не зменшується. Доказом цього були статті з приводу десятиріччя з дня його смерті, літературні вечори з читанням його творів, цитати з його поезій у доповідях, тощо.

На його творчість відгукувалися різні літературознавці більшої чи меншої ерудиції, у Празі, Варшаві, Львові, а пізніше в західній Європі. З переїздом поета за океан зацікавлення ним, як поетом і творцем особливого "маланюківського" світогляду, не занепадає. Менше уваги присвячується окремим збіркам поезії, а говориться вже про весь

поетів доробок. Навіть після виходу окремих збірок, літературознавці, в більшості, роблять вже огляд збірки на тлі всієї поетової творчості. Про Маланюка писали такі відомі критики: Юрій Клен, Святослав Гординський, Володимир Державин, Ігор Костецький, Юрій Лавріненко, Юрій Шерех, Богдан Кравців, Богдан Рубчак, Богдан Бойчук, Юзеф Лободовскі та інші.

Про Євгена Маланюка, як речника особливого напрямку у формуванні національної свідомості, писали: Дмитро Донцов, Михайло Мухин, Юрій Русов, Юрій Липа, Олег Ольжич, Олена Теліга, Яр Славутич, Володимир Шелест, Анатоль Бедрій та інші. Крім вичислених імен, ще багато інших подаємо в бібліографії.

Треба, однак, зазначити, що в більшості, згадані критики писали про Маланюка як творця своєрідного "маланюківського" стилю і тільки побічно згадували про мовні чи формальні особливості його поезії та цікаві світоглядні й тематичні аспекти всієї його творчості. Покищо, нема ще заокругленого, глибше дослідженого образу поетичної особистості Маланюка. Це перша спроба дати монографічну роботу, яка б об'єднала розгляд життя, поглядів і творчості поета.

Цією працею ми хочемо викликати зацікавлення окремими творцями емігрантської літератури. Тому, що Євген Маланюк був одним з чільних представників цієї літератури, наш вибір упав на нього. Наші дослідження поетичної особистості

Маланюка йтимуть від найширшого поняття - його світогляду, до найвужчого - формальних аспектів його поезії.

Перший розділ цієї праці займається біографією поета, яка, на нашу думку, є необхідною для пізнання історичного тла й атмосфери емігрантського життя. У другому розділі, на основі його есеїв, обговорюється світоглядні аспекти його духовости. Третій розділ, беручи до уваги висновки з попереднього розділу про його світогляд та аналізи його поезії, виводить тематичні мотиви в його поетичній творчості. У четвертому розділі ми показуємо як ці мотиви втілюються в системи художніх образів. П'ятий розділ розглядає мову і стиль поета, наголошуючи їх особливості. Шостий розділ про формальні аспекти має три підрозділи, де досліджується такі ділянки: поетичні тропи і фігури, ритміку і строфіку. У висновках ми подаємо коротку характеристику результатів наших дослідів.

Бібліографію поділено на такі частини: поезія Євгена Маланюка, есеї, критичні статті про нього та допоміжні матеріали. Твори поета подається в хронологічному, а статті про нього і допоміжні матеріали - в алфавітному порядку. На кінці подано обширне резюме тези в англійській мові, в якому обговорюється, в стислій формі, зміст даної праці.

Уважасмо за доцільне звернути увагу на таке: Євген Маланюк не визнавав правописної форми свого імени - Євген,

і дуже послідовно, на майже всіх своїх збірках і писаннях, уживав форми Евген.²

Також звертаємо увагу, що примітки до цитованих коротких фраз або поодиноких слів з поезії Євгена Маланюка у тексті, подаватимуться за окремою системою.³ Всі цитати між рядками подаємо в примітках на кінці розділу.

ПРИМІТКИ

¹ У цій праці, ми вживаємо застарілого протиставлення "Україна" й "Галичина" для вигоди, з тим, що ми свідомі застарілості цих висловів, бо ж Галичина є частиною України.

² У цій праці, керуючися правилами української літературної мови, ми в тексті пишемо Євген, а в цитатах, примітках і в бібліографії - так, як було друквано у відповідних джерельних працях.

³ Система приміток зроблена за такою схемою: перші літери назви збірки і сторінка, наприклад: Влада, сторінка 17, буде /В,17/.

Список скорочень назв збірок

Озимина	- О
Стилет і стилос	- СіС
Гербарій	- Г
Земля й залізо	- ЗЙЗ
Перстень Подікрата	- ПП
Влада	- В
Поезії в одному томі	- Поезії
П'ята симфонія	- ПС
Остання весна	- ОВ
Серпень	- С
Перстень і посох	- ПП
Книга спостережень, том I	- КС, I
Книга спостережень, том II	- КС, II

БІОГРАФІЯ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

I ти, нападче мій, збагнеш,
.....
Чому стилетом був мій стилос,
А стилосом бував стилет.

Коли розглядаємо творчість Євгена Маланюка, стає ясним, що визвольна боротьба 1917 - 1920 років, в якій він брав активну участь, дала напрямок всій мистецькій діяльності поета.

Приймаючи це твердження, треба одначе зазначити, що формування його українського світогляду слід завдячувати іншим чинникам, а саме поетовому походженню та глибоко-національному оточенню степового краю колишніх Вольностей Війська Запорозького - Херсонщини. Архангород, офіційно Ново-Архангельське, де 2 лютого 1897 року народився Євген Маланюк, знаходився над річкою Синюхою, по другій стороні якої була вже Київщина. Основним елементом населення були тут залишки запорізьких козаків, які асимілювали пізніше поселених тут чужинців. Батько Филімон Маланюк походив з козацько-чумацького роду, давні предки якого, на думку поета, прийшли мабуть із Покуття. Він був сільським інтелігентом і дуже начитаною людиною, хоч без вищої освіти. Займався культурно-освітню працею і, як висловлюється про нього син,

"залишився національним до кінця, не зрадивши, ні свого роду, ні своєї раси".¹ Йому завдячує поет "основи свого інтелектуального і світоглядного розвитку",² а в поезії, беручи за мотто слова Е. Вергарна, "Je suis un fils de cette race", він пояснює це так:

Внук кремезного чумака,
Січовика блідий праправнук, -
Я закохавсь в гучних віках,
Я волю полюбив державну.

Тому то, в ньому: "Рокоче запорожська кров міцних поплечників Богдана".⁴

Мати Гликерія, дочка чорногорця Якова Стоянова, сербського військовика, була вихована, на зразок тодішніх дворянських дівчат, у сентиментальному дусі, захоплювалася творами Лермонтова і взагалі поезією і, за словами Маланюка, їй завдячує поет "дві речі: серце і мистецтво".⁵ Її смерть у 1913 році глибоко пережив поет, як це пізніше він описав у поемі "Липень" 1931 року, а саме:

І обгорнувши зяблілі ноги мами,
Я вийшов...
.....
Подавсь у сад...
.....
І там, сліпий від гніву, непритомний,
.....
Нагадував, що кожен клаптик, кожну
Рослину викохали її руки...
.....
А коли ніч осліпленим Самсоном
Колони дня липневого зламала,
Світ провалився у зоряну безодню,
Одкрили вікна -
 й вічність близька їй рідна
Останній відлх мами прийняла.

У Маланюка було двоє братів - Онисим та Сергій, і сестра Єлисавета, з батькового другого подружжя, яка померла в 1922 році.

В батьковій досить великій, як на той час, бібліотеці познайомився молодий юнак з празьким виданням Кобзаря, нелегальним перекладом книги Кюстіна Russie en 1839 історичними матеріялами з Русского архива, львівськими виданнями Зорі, з творами Карпенка-Карого, раннього Коцюбинського, тощо.⁷

Формальне навчання Євгена почалося в 1906 році в Єлисаветграді /тепер Кіровоград/. Він вступив у Єлисаветградське земське реальне училище у 1906 році і закінчив його в 1914 році.

Місто Єлисаветград, безумовно, залишило сліди на формуванні світогляду Маланюка. Не зважаючи на те, що, як і багато інших міст України того часу, воно було досить зрусифіковане, там все таки, за словами О. Семененка, Маланюкового товариша ще з дитинства, "була Україна"⁸, яка виявлялася в родинних традиціях, у назвах селищ, в природі та в близькості степу. В Єлисаветі композитор Ніщинський, який учителював там у Духовному училищі, поставив перший раз свої "Вечорниці". В Єлисаветі вирости й почали свою діяльність Іван Тобілевич /Карпенко-Карий/, Кропивницький, Садовський, Саксаганський. На маленькому цвинтарі була

могила сестри Тобілевичів, великої артистки і співачки Садовської-Барілотті⁹. В цьому місті кінчав гімназію Володимир Винниченко, а реальну школу, молодший від Маланюка, Юрій Яновський, який народився в Озерній Балці, передмісті Єлисаветграду. Багато інших цікавих людей жили і працювали в Єлисаветграді.¹⁰ Хоч у місті й не було організацій, тут діяла стихійна національна сила, дух козацького степу, із степовими бабами та могилами, залишками козацької слави. Це та степова Еллада, до якої вертається Маланюк часто у своїх віршах.

Закінчивши земське реальне училище в 1914 році, Маланюк вступив до Петербурзького політехнічного інституту, але з вибухом війни, щоб не бути мобілізованим, він переключився на Військову школу в Києві, яку скінчив 1 січня 1916 року.

Про час навчання в Києві ми знаємо дуже мало, але не може бути сумніву, що Київ зробив на Маланюка велике враження. З великою гордістю він пише про цю столицю:

Зі сходу надходили бурі
Гуділи рвучкі вихорі, -
Він золотом у лазурі,¹¹
Горів на своїй горі.

або:

Се він підняв - відданий на загладу
Вітрам азійським - золоте чоло,
Щоб стерегти незбуджену Гелладу
Над вируванням пристрастей і злоб.¹²

По закінченні Військової школи починається в Маланюковому житті той період, який відіграв найбільшу роль в його творчості. Тому докладніше зупинимося на деяких фактах та на оточенню, що залишили в поета незатерте враження.

Після закінчення Військової школи Маланюка мобілізували і післали на Південно-Західній фронт. В ранзі поручника, він був начальником кулеметної команди 2-го Туркестанського стрілецького полку, аж до пізньої осені 1917 року, тобто до вибуху Жовтневої революції. То був не легкий час для офіцерів, бо розагітоване вояцтво не раз зчиняло розправи. Маланюкові пошастило, бо після того як його арештували і тримали під вартою, не знаючи що з ним зробити, його викликали до штабу I-ої Туркестанської дивізії, начальник штабу, полковник Євген Мешковський – також українець, якого Маланюк описує так:

В час коли на фронті вже 3/4 начальників дезертувало /.../ або ще залишилися пасивно /.../ полковник Мешковський залишився вояком, старшиною і начальником /.../. Він був, дійсно, як "скеля серед розбурханого моря" – цей справжній запорожець, що чулом заховався до ХХ ст. І отут то я й зрозумів, що таке органічний, з крові й виховання українець, хай "несвідомий" політично, та проте свідомий органічно, свідомий своїм національно-діличним інстинктом, ¹³здержаним в спадщину від дідів і прадідів.

При цій дивізії зорганізувалася Українська рада, яка гуртувала українців-старшин, а метою їх було якось

БІОГРАФІЯ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

6

дістатися до Києва де, вони знали, діється щось велике. Але вирватися не було легко, тому що їх була горстка, а росіян ціла дивізія. Росіяни ж, білі чи червоні, ставилися однаково ворожо до ідеї української держави. Цілу їхню дивізію направили до Луцька, де мали їх демобілізувати. Коли ж вони прибули туди, це місто було вже під владою червоних, які відразу ув'язнили всіх старшин. В тих часах пореволюційного хаосу і безпорядку їх усіх могла чекати смерть. Визволили їх війська Центральної Ради з німцями, що несподівано зайняли місто. Тоді Маланюка демобілізували і видали документи, як громадянинові й воякові Української Держави, на повернення додому.

Вернувшись до Ново-Архангельська, Маланюк не застав свого батька живим. Він помер, коли Маланюк був на фронті. Побувши вдома деякий час, він їде до Києва і зголошується на працю до Генерального Штабу України, де начальником оперативного відділу був полковник Євген Мешковський, а його заступником підполковник Василь Тютюнник. Центральну Раду тоді вже розв'язали, а при владі був гетьман Павло Скоропадський. Будучи молодим романтиком, Маланюк спочатку захопився цим урядом, бо за його словами: "слово Гетьман було для мене синонімом слави, міці, багатства й сили Української Держави", він каже, що: "тільки з встановленням цієї форми влади я почув вповні те, що зветься національною

гордістю".¹⁴ Але скоро він розчарувався, побачивши, як поволі всю владу перебирали в свої руки росіяни, висміювали українську мову, з презирством ставилися до ідеї про незалежність України, а гетьман був безсилий щось зарадити. "Ясно ставало, що гетьманський уряд є лише мимовільною декорацією, а країною править всеросійський Протофіс і "Союз земельних собственников" - при допомозі карних експедицій".¹⁵

Внедовзі кермо держави перебрала Директорія. Маланюк став ад'ютантом генерала Василя Тютюнника, згодом командуючого Наддніпрянської Армії Української Народної Республіки. Про свого зверхника висловлювався Маланюк з великою пошаною і високо цинив його як провідника-військового:

/.../ встає з минулого його особистість, його чини і вчинки, його скупі жести й ошально безпомилкові слова - дозрілого воєначальника великого мірила і - не боюся нині висловити - дозріваючого державного мужа /.../.

Восени 1919 року генерал Василь Тютюнник захворів на тиф і армія пішла в Зимовий Похід без нього. Наглядати за хворим залишився його ад'ютант Маланюк, і коли 19 грудня 1919 року Тютюнник вмирає, то Маланюк, поклавши на труну, як останній дарунок, свою "криву шаблю в сріблі",¹⁷ з якою перебув цілу війну, те майже рік був у активній війні, спочатку у Крем'янці при штабі Петлюри, а пізніше сотником у 5-ій Херсонській дивізії.

Тютюнникові присвятив Євген Маланюк свою поему "П'ята симфонія". Він уважав, що не всі постаті, що увійшли в історію визвольної боротьби заслуговують на увагу. Його турбувало, що різні отамани типу Волоха, Махна й інших, які були негативним елементом, вводили анархію і підривали дисципліну у війську, попали в історію тоді коли командував цілою армією Української Народної Республіки, генерал Василь Тютюнник, цілком не згадується істориками. Мабуть вийшло змішання двох Тютюнників - Василя і Юрка, але обом їм, за твердженням Маланюка, належить місце в історії: "У сусіднього народу з обох Тютюнників ще за життя були б створили потужні легенди, які електризували б ряд прийдешніх поколінь".¹⁸

Великим бажанням Маланюка було видати книжку про Василя Тютюнника. У збірці поезій Серпень у вірші, написаному в річницю смерті, він просить вибачення в Тютюнника, що не встиг ще цього зробити:

Те кам'яне обличчя й кам'яні
Варязькі очі - все частіш ця з'ява
.....
І мовчки вимагає... Знаю, знаю,
Що охляває дух, що вже слова
Не запалити полум'ям Синаю.
.....
І відчуваєш ось безкрилля тіла
Колись крилатого.

-Чи вибачиш? Прости!¹⁹

У жовтні 1920 року, цілу армію Української Народної Республіки інтернували в Польщі. Маланюк попав спочатку до табору в Стшелків, згодом до Шипіорно біля Каліша. Пізніше цей табір перевезли до Каліша, де Маланюк пробув майже три роки. Це таборове життя описав, у своїм "Споміні" про Маланюка, Петро Шох дуже образно, називаючи цей табір - "голодне, обідране Запоріжжя за колючими дротами" і наголошуючи їхнє становище, що було "безнадійна сірість і брак хоч якоїсь перспективи".²⁰

Маланюк, як і всі інші, пробував знайти вихід із цієї ситуації, а в міжчасі старався якнайкорисніше виконати час. Інтерновані займалися культурно-освітню роботою, зорганізувався драматичний гурток, хор, вчилися ремесла та влаштовували різні імпрези, де Маланюк часто давав доповіді. Там він також зробив переклад В. Ерна життя й особа Григорія Сковороди з російської на українську мову. Цю працю видав Прот. Петро Білон у видавництві "До Світла" накладом 500 примірників, який відразу розійшовся, бо це було перше популярне оповідання про українського славного філософа українською мовою.²¹

Тут, у таборі, почав писати Маланюк і перші свої вірші. Всі враження, що зібралися в нього за час війни, розлука з батьківщиною і туга за нею, знаходять вислід у його перших творах. Він з кількома друзями /Юрій Дараган,

М. Чирський, М. Грива й інші/ видає гектографічним способом журнал Веселка, де поміщує перші свої поезії.

В 1923 році, на спілку з Михайлом Селегієм та Михайлом Осикою, видає маленьку книжечку поезій під назвою Озимина. Вона цікава тим, що там відбилися перші враження поета після закінчення війни. Перший вірш у цій збірці починається так:

Не забути тих днів ніколи:
Залишали останній шмат.
Гуркотіли й лякались кола
Під утомлений грім гармат.

Налітали зловісні птахи,
Доганяли сумний похід.
А потяг ридав: на Захід... на Захід... на Захід...
І услід реготався Схід.

Ці емоційно насичені рядки, дуже яскраво передають враження поета з тих днів коли він залишав батьківщину. Усвідомлення цієї болючої втрати передав поет такими словами:

Де ж знайти нам за Тебе краю,
Серцем, повним Тобою вщерть?²³

Свої перші враження з еміграційного життя, висловлює він так:

Навколо все чуже... Чуже до божевілля.²⁴

У висліді чого, у нього з'являється турбота про майбутнє:

По яких те дорогах шукати причинної долі?
Перекотиполем блукати в яких степах?²⁵

На час Маланюкового побуту в таборі інтернованих припадає початок його знайомства з педьськими скамандритами.²⁶

Маланюк розповідав про це Михайлові Мухинові, як описано у його статті під назвою "З минулих літ".²⁷ Особливо цинив

Маланюк своє знайомство з поетом Леонардом Подгорським-Окуловим, автором збірок поезій Дорога на Емаус та Білорусь.

Почалось з того, що одного /.../ вечора завітав до таборового театру в Каліші поручник Леонард Подгорський-Окулов, /.../. Подгорський згодом частіше заходив до табору, й удвох вони часто блукали вулицями цього зруйнованого міста. /.../ Подгорський не раз підставав нагану за побратимство з Є. Маланюком, але це на нього не впливало.

Під впливом поезії цього автора написав він свою поему "Евангелія піль", з мотто від Подгорського: "Ta safa Ewangelija pol..." і присвятив її "Любому співремісникові Леонардові", тобто Леонардові Подгорському. Подгорський допоміг Маланюкові дістати дозвіл на поїздку до Варшави, де поет познайомився ще з іншими скамандритами: Яном Лехоном, Антонієм Слонімським, Казіміржом Вержинським, "але справді подружився з Юліяном Тувімом"²⁹ - пише Мухін. Ці знайомства поета продовжувалися і пізніше, на протязі всього його життя у Варшаві, створивши між ними атмосферу пошани і дружби. Вони переписувалися й обмінювалися своїми збірками поезій з посвятами один одному.

Але минали роки і всі інтерновані вояки старалися знайти вихід із свого становища. Такий вихід знайшовся тоді, коли прийшла вістка про відкриття Української Господарської Академії в Подєбрадах, у Чехії, куди примали бувших вояків Армії УНР, які мали відповідну освіту.

Маланюк відразу подав заяву, і коли прийшло повідомлення, що його прийнято, дістав візу від польського уряду і виїхав восени 1923 року до Чехо-Словаччини. В Подєбрадах він записався на гідро-технічний відділ інженерного факультету Української Господарської Академії.

У Подєбрадах Маланюк знайшов те, чого йому бракувало ці довгі роки полону - студії у визначних українських професорів того часу: Біднова, Шовгенева, Ольгерда, Бочковського, Чиқаленка. Крім того, тут зібралася також літературна група надійних поетів та письменників: Леонід Мосендз, Олена Геліга, Наталя Лівницька-Холодна та інші.

Прага була на віддалі 60 кілометрів - година їзди поїздом - а там були, і приїжджали часто до Подєбрад, Олег Ольжич, Олекса Стефанович, Оксана Лятуринська, а пізніше й Улас Самчук, який прибув з України 1927 року. Влаштували літературні й дискусійні вечори, часто приїжджав театр, відбувалося багато доповідей з різних ділянок науки, була велика бібліотека. Маланюк був захоплений цим поворотом справ, і писав:

Думав: прокляття, погрози, постріл
І неодмінно кров,
Доля ж як добрий старий Калліостро,
Зло обернула в добро.

Знову перо, книги мудрі і рідні,
Людські обличчя, сніг,
Тьмяні добраночі, ясні добридні
Та молитви весні.

У 1924 році починається співпраця Маланюка з Дмитром Донцовим у Літературно-Науковому Віснику, яка тривала довгі роки. Про це буде мова далі. В цей час Маланюк навіть займався політикою, і коли у 1925 році організувалася в Подєбрадах Легія Українських Націоналістів, то Маланюк був у числі її засновників, але скоро виступив з цієї організації, як це пояснює Петро Шох, "не з ідейних причин. Просто йому вже тоді була тісна всяка партійна коліска".³¹

Більше світла на політичні погляди Маланюка кидає Марина Рудницька:

Політичними переконаннями Маланюк, як зрештою майже всі поети Празької групи, був зв'язаний з націоналізмом, вірніше з "Вісником", що його видавав Донцов. На цих позиціях Маланюк залишився аж до кінця своїх днів. Він навіть був, до деякої степені,³² поруч Донцова - коїдеологом цього світогляду...

У Подєбрадах в 1925 році познайомився Маланюк з молоденькою студенткою медицини Зосєю Равич з Полтавщини і незабаром одружився з нею. Хоч їхнє подружнє життя закінчилося розводом у 1929 році, вони, зустрівшись в таборі в Німеччині, відновили дружбу, що тривала аж до смерти поета.

У 1925 році в Подєбрадах виходить перша самостійна збірка поета, Стилет і стилос, а в 1926 році в Гамбурзі друга збірка поезій Гербарій.

Збірка віршів Маланюка Гербарій, віддана до друку 1924 року, пролежала у видавництві два роки і вийшла аж

в 1926 році. Її вважають тепер другою збіркою поезій Маланюка, бо в міжчасі у 1925 році вийшла збірка поезій Стилет і стилос. Ми розглядатимемо збірку Гербарій як першу, щоб дотримуватися властивої хронологічної послідовності.

Назва "Гербарій" виправдовується у ліричному вступі, у вірші "лист", де поет, спостерігаючи як "журливо жовкнуть пелюстки - квіток життя" у його щоденнику, згадує знайомство в Києві, яке не може забути "в бурі літ".³³ Ця збірка - це перші враження поета з еміграції, враження болючі і насичені великою любов'ю до втраченої батьківщини. Поет образно відтворює епізоди залишення рідної землі, порівнює чужину з батьківщиною і його біль і туга виливається сильною емоційною мовою, що започатковує його своєрідний стиль. Це поезія великої напруги, почуттів, того "волюнтаризму", який приписували Маланюкові критики від самого початку його творчості.

У збірці з 1925 року під назвою Стилет і стилос, яка, як згадано раніше, була другою збіркою віршів, хоч вийшла скоріше від збірки Гербарій з незалежних від автора причин, основною темою є Маланюкове поняття про те, якою повинна бути поезія, завдання і значення поета для своєї нації, критика поетів, що йдуть під гаслом "Мистецтво для мистецтва", як також і самоаналіза себе як людини-українця

і як поета. Назва збірки Стилет і стилос впливає якраз із цих роздумувань поета, який тоді ще не вирішив, яку вибрати дорогу до досягнення мети, бути і надалі вояком чи поетом. В кінці цієї збірки поет приходиться до висновку, що можна поєднати стилет і стилос, якщо брати стилет у символічному значенні цього слова.

Цими збірками увійшов Маланюк в українську літературу цілком зрілим поетом. Не тільки увійшов, але і став у її проводі. Націоналістична молодь захоплювалася його волюнтаризмом, його намаганням переродити український народ на націю "варязької сталі" і "візантійської міді". Олег Кандиба /Ольжич/ у статті з тих часів так і пише:

Хтось скаже: хіба Маланюк і Липа заступають цілу українську поезію? Так. Цілу майбутню /.../. Це не інтрига³⁴ "волюнтаристичних" редакторів, це крик землі.

Але були, на жаль, і такі, які не визнавали поезії Маланюка. Їх жахала шорстка мова Маланюка у відношенні до України. Це дуже добре схарактеризував Юрій Русов: "Дійсно, коли замість оплакуваної "Неньки України" з'явилися такі вірші, /.../ як у Маланюка, де він пристрасно любить батьківщину, то "старе громадянство", яке /за словами Маланюка - прим. Ю.Р./ "вивело націю на роздоріжжя" і хіба во вміло "пхенькати над нею" - просто остовпіло"³⁵ Звикнувши до сентиментальних віршів того часу, вони не могли сприйняти згушених почувань Маланюкового вірша.

Крім цього, проти Маланюка виступили прихильники лівого літературного гуртка "Жовтневе коло" в Празі.

Дальше, треба мати на увазі, що зв'язки еміграції з Галичиною були дуже живі. У Львові виходили різні журнали

і часописи – і прокомуністичні Вікна та Нові шляхи, і католицький журнал Дзвони, і навіть такий літературний

двотижневик як Назустріч не завжди погоджувався з поезією Маланюка, що уважався тоді речником Літературно-Наукового

Вістника і його редактора Дмитра Донцова. Олег Ольжич, у згаданій статті, висловив таку думку: "Євген Маланюк.

Досить зненавиджений, поб. перейти в історію літератури".³⁶

Навіть ті із старшого громадянства, що ставилися прихильно до Маланюка, такі як Чикаленко і О'Коннор-Вілінська,

просили його: "Голубчику, перестаньте писати вірші".³⁷

Ця поезія була для них "чужа, незрозуміла, далека й ворожа".³⁸

До початку 30-их років, як вже було згадано, твори емігрантських поетів доходили в Україну. Найбільшу увагу, з усіх поетів, що перебували поза межами України, також і совєтської критики, звернув на себе Маланюк. Він слідкував весь час за розвитком літератури в Україні і реагував на неї в своїх творах. Цікавили його такі поети як Максим Рильський і Павло Тичина. В молодих роках він особливо захоплювався Тичиною. Пізніше, вже на еміграції, інформував

Мухина: "Тичина це - як перше кохання. Цього забути не можна".³⁹ Коли ж почалося переслідування поетів в Україні і коли Тичина почав писати так, як казала партія, Маланюк, розчарувавшись творцем Соняшних клярнетів, написав у листопаді 1924 року вірш "Сучасники", де каже про Тичину:

Раптом... брязнуло враз! І ридально навік розірвалось...
І бездонним проваллям дихнула порожня луна.
... від клярнета твого - пофарбована дудка осталась,⁴⁰
... в окрівавлений Жовтень - ясна обернулась Весна.

У грудні 1926 року в Літературно-Науковому Віснику появилось довге "Послання" Маланюка до Максима Рильського, за мотто до якого він взяв слова того ж автора: "А я б хотів у тиші над вудками своє життя непроданим донести"⁴¹ із збірки Синя далечінь, і друге мотто:

Одбирає людина в людини
Життя...
Так і треба,⁴² так треба, країно,
Україно моя!

із збірки Тринадцята весна, яка вийшла того ж самого 1926 року.

У цім "Посланні" Маланюк звертається з докором до Рильського за те, що він байдуже ставиться до того, що діється в Україні і спокійно собі займається рибальством.

Пишу по роках сліз і крові,
Що напрокував пророк...⁴³

Під пророком розуміє Маланюк в цьому вірші Шевченка і продовжуючи свої думки про визвольні змагання, цитує Шевченкові віші слова:

"Присплять лукаві і в огні
Її окрадену збудять".
Прогавили великі дні
Скалічені й маленські люди.

Нас люто, хижо обікрали -
Бо аж по бурях, по вітрах ⁴⁴
Ми зрозуміли, що програли...

Маланюк не обвинувачує Рильського за його безсилля, а вину складає на націю, якій, "понад майбутнє України дорожче теплий супокій" і "моя хата з краю, вся філософія її" і тим пояснює ~~на~~ ставлення Рильського, бо ж "Ви - син самої серцевини, слабої нації".⁴⁵ Подаючи як приклад Пушкіна і Міцкевича і їх роль у формуванні російського і польського народів, нагадує тим самим великий обов'язок поетів у відношенні до народу, і, перефразовуючи Рильського, закінчує:

Бо так і треба, Україно,
Країно проклята моя!
Бо так і треба, так і треба
Чужес різати життя
В ім'я Христа, безсмертя ⁴⁶ й неба
В святої Вічності ім'я.

Ні Тичина, ні Рильський не зареагували на ці вірші. Зареагував на ці вірші, в імені Рильського і Тичини, Володимир Сосюра, вигравши конкурс, проголошений урядовими чинниками.⁴⁷ Вірш Сосюри називається "Відповідь", і у вступі до нього написано так:

Вірує в кожному краю...
Уже пливуть грозою тучі...
Шановний пане Маланюче,
Ми те зустрінємось в бою!⁴⁸

Далі Сосюра називає еміграцію "Ви тільки трупи жовто-сині"⁴⁹
і щоб приподобатися "старшому братові", пише:

Ви перелякані і так.
Це почуття у вас незмінне
Це з тих часів, з тих днів, коли
Нам росіяни помогли
Прогнать Петлюру з України...⁵⁰

Цитуючи слова Маланюка: "Як в нації вождя нема, тоді вожді
її - поети?"⁵¹ він ставить знак питання і продовжує:

Да... На вождя претендувать
в вас пельки стане...
та селяни
таких поетів не схотять.⁵²

Виступаючи в обороні Тичини, він пише:

Не вам бруднить ім'я Тичини
І називать його рабом.
Лиш сяйво кидає кругом
Цей світлий геній і людина.⁵³

Цією "відповіддю" Сосюра приподобався партійним
чинникам. Критик М. Доленго у Критиці хвалить його:
"В. Сосюра в цій поемі-інвективі виконав, із правдивим
художнім захопленням, важливе соціальне замовлення".⁵⁴

Це не був один відокремлений випадок, а було таких
більше. Літературний критик Фелікс Якубовський в одній
своїй статті вжив такого вислову: "В західній Україні
є дуже талановитий поет Маланюк, учень Донцова".⁵⁵
Навколо цього, зрештою цілком слушного, твердження,
зав'язалася дуже гостра полеміка. Проти Якубовського висту-
пила ціла фаланга членів харківського ВУСПП /Всеукраїнська

Спілка Пролетарських Письменників/, які написали спільного листа до Літературної газети, критикуючи Якубовського за те, що він хвалить Маланюка, не перевіривши його соціального наставлення. В обороні Якубовського виступив Андрій Хвиля, пишучи:

А хто може сказати, що Маланюк не є талановитий? В тім-то й справа, що він талановитий. Що ж тут, "не приведи господи", такого страшного? Невже /.../ думають, ніби всі наші вороги кривенькі, сліпенькі, маленькі, дурненькі, а розумних і талановитих людей там чорт-ма?⁵⁶

Твори Маланюка, різними шляхами, переважно нелегальними, доходили на Україну до тридцятих років. Юрій Дивнич /Лавріненко/ у своїй статті "60-ліття Євгена Маланюка", пише, що при кінці двадцятих років у Харкові він читав Гербарій, а пізніше уривки з Маланюкових віршів у критичних статтях. Так у 1933 році, пише Лавріненко, "Ідучи, всіяною трупами голодних селян, Сумською вулицею - читав у щоденній газеті Комуніст, цитату з його віршу "А.Д. МСМХХІІІ" про голод в Україні. І хоч критик Андрій Хвиля, як каже Дивнич, "обмостив" цю цитату лайкою", він все ж таки був вдячний Хвилі за поміщення цього вірша, хоч пізніше сам Хвиля заплатив за це своїм життям.⁵⁷

Дуже часто напади на Маланюка соціалістської критики йшли в парі з нападами на Літературно-Науковий Вісник і його редактора Дмитра Донцова. Наприклад, у Літературному

Ярмарку з вересня 1929 року, Олекса Слісаренко пише гумористичний лист до Літературно-Наукового Вісника, де на жінці "вигукує": "Хай живе літературно-науковий "дуче" Дм. Донцов та його околиці, аж до Маланюка включно!"⁵⁸

У 1931 році коли почалася нагінка на поета Івана Багряного за його твір Скелька, йому закидали "перегукування" з Євгеном Маланюком.⁵⁹ Знаємо, що Багряного пізніше арештували й вислали на Сибір. Отже, такі порівняння не йшли на користь поетам в Україні.

У грудні 1928 року, Маланюк помістив у Літературно-Науковому Віснику, короткий вірш під назвою "Репліка", за мотто до якого він взяв один з нападів советської критики на його "Посланиє". Це були слова Якова Савченка, який у статті в Пролетарській правді, назвав Маланюка "... цей духовний Квазімодо...".⁶⁰ Маланюк відповідає Савченкові так:

Не сперечатимусь: я син свого царю -
Сліпця відвічного, каліки і раба,
І, мабуть, таки-так, то образ Квазімодо
Із образів усіх, найбільш мені б припав.

То ж хай оттак: страшний, великий, незугарний
Я - лихом виплекан і виконан у тьмі,
Щоб в руках звонаря нестримано і марно,
Казився лютий гнів непримиренний мій.⁶¹

Не тільки поети та літературні критики полемізували з Маланюком. Навіть микола Скрипник, Народній Комісар Освіти, Української Радянської Соціалістичної Республіки,

згадав Маланюка в своїй статті "Найвищий шабель", оцінюючи його з точки погляду комуніста і пропагованого владою, від початку 30-их років, літературного напрямку - соцреалізму.

Я візьму один приклад - творчість західньо-українського поета-фашиста Є. Маланюка. Чи є в Маланюка певні риси таланту? Є. Він непоганий версифікатор, він володіє технікою вірша; але він свій талант оддав на слугування фашизмові, він є заклятий ворог усього визвольного, живого, творчого, що діється в Радянському Союзі, на великій Радянській Україні. І коли ми розглядаємо творчість цього фашистського поетичного підбрехача, ми мусимо константувати внутрішню безсилість цієї творчості /.../ ⁶² повну відсутність творчої сили в цій творчості.

В іншому місці Микола Скрипник пише:

Є значні художні твори, наприклад, Маланюка, писані по-фашистському, та хіба ми їх беремо в коло нашої уваги, як здобуток нашого мистецтва? Зрозуміло, ні!... Отже і Маланюка - письменника з "Літературно-Наукового Вісника" - ми можемо цілком залишити поза межами нашої естетичної уваги, свого художнього підходу, ⁶³ до всього процесу української літератури...

Цікаву цитату з Маланюкового листа до неї, що пояснює мету цієї полеміки, подає Наталя Лівницька-Холодна, також член Ірзаської групи і близька товаришка Маланюка:

На Україні голод /.../. На Херсонщині доїдають ячний хліб /.../. На східніх окраїнах степу вже їдять лободу /.../. "Земля й залізо" потрібна як черговий ⁶⁴ удар ломакою по голові замакітреній Сов-владі.

Він захочує поетесу видавати збірку своїх поезій:

/.../ чому зволікаєте? Тепер, саме в час дикунського залушвання нашої літератури так потрібно це. Пrawdęми й неправдами дістаються наші думки до Києва і там просочуються між громадянство /.../. ⁶⁵

Від себе Наталя Ливицька-Холодна додає: "Про те, що такі "удари" робили своє діло, ми довідувались з радянської ж таки преси, в якій ім'я Маланюка стало широко відомим".⁶⁶

Ця ідеологічна боротьба між Маланюком і советськими критиками та самим народним комісаром освіти, відбувалася аж до початку тридцятих років, коли за наказом Сталіна змінено напрямок розвитку української республіки, у висліді чого були мільйони жертв голоду, тисячі розстріляних українських мистців, а сам нарком освіти Микола Скрипник закінчив життя самогубством. Між західним світом і Україною упала т. зв. "залізна заслона", що на довгі роки припинила будьякий діалог.

Закінчивши у 1928 році Академію з титулом інженера гідротехніка, Маланюк рік пізніше виїхав на працю до Варшави, віддавши, перед виїздом, до друку свою третю книгу віршів Земля й залізо. Ця збірка вийшла друком 1930 року у видавництві "Тризуб" у Парижі. Вона складалася з трьох розділів: "Полин", "Степова Еллада", "Варяги", вступного вірша "Напис на книзі віршів" і замітки на кінці книжки "Від автора".

У вступі "Напис на книзі віршів" поет, як і в попередніх своїх збірках, подає самохарактеристику:

Напружений, незломно-гордий,
Залізних імператор строф.⁶⁷

З тієї пори і аж до нинішнього часу, цей крилатий вислів "залізних імператор строф" прийняло багато критиків того

і пізнішого часу і вживали його на окреслення Маланюка як поета.

У розділі "Полин" Маланюк продовжує тематику попередніх збірок, але у другому розділі "Степова Еллада", тон міняється. Вірш "Сьогодні" - це лірика такого мелодійно-ніжного звучання, що треба припускати це як вияв особистого щастя поета, що як знаємо в той травень 1925 року, познайомився з своєю майбутньою дружиною. Аж якоюсь обрядовістю і пісенністю віє від цих слів:

Біла лагола яблунь в цвіту.
 П'ю життя моє спрагнено - радо,
 Прийдеш, приймеш? - і легіт: прийду -
 Медоносним зітханням - ой, Ладо!

Знається, що всі турботи відходять в небуття, а дійсність набирас іншого забарвлення:

Це нічого, що небо чуже, і чужа
 Далечинь віє в очі.

Тільки синь, тільки глиб, тільки спокій... Ясна
 Тільки вічність... Навіщо слова?

Але це ліричне відхилення від попередніх, повних патосу, віршів не триває довго, бо ще в цьому самому розділі поет починає нарікати на тишу:

Хоч би вже буря, вир, або-шо, -
 Цієї тиші не знести!

Ця нетерпеливість, нарікання на тишу, була типічною для всіх "вісниківців". Вони прагнули дії, руху, змагання. Олена Теліга в одному з віршів писала: "Усе - лише не це! Не ці спокійні дні,..."⁷¹

У вірші "Закінчуючи" поет немов би виправдується, що пише на одні й ті ж теми, можливо навіть під враженням осуду близької людини: "То ж поможи лише нам намалювати страшне обличчя цих років"⁷² - каже він. Ці припущення випливають із дальших віршів, особливо з вірша "Горобинна ніч", в якому автор пише, що поетові-воїнові не легко переключитися на тільки ніжного мужа. Дуже скоро, нам здається, приходять до конфліктів у його подружньому житті. Це виявляється у настрої його віршів того часу, як наприклад:

Горобинна ніч тоді була -
Перед нашим шлюбом, -
Горобинна ніч.
Це ж вона пророчим знаком зла
Віддала нас згубам
Блискавками віч.

Деякі пізніші вірші поета тільки підтверджують наші здогади щодо конфлікту між почуваннями любові, пристрасти, розчарування і безнадії. У віршах не говориться ясно про причини, але, мабуть, крім основного незрозуміння одного другим, також і матеріальна ситуація /бідний студент/ відіграла не другорядну роль. На цю думку скеровує нас вірш "Перша весна", написаний тоді ж у 1925 році, а поміщений шойно у збірці Остання весна у 1950 року. Вірш присвячений "З.Р." /Зої Равич/, першій дружині поета:

Пшона, буйна, рубенсівська жінка, -
Килимів би, квіток, свічад!
А на дворі рида катеринка,
А в кімнаті-і побут, і чад.

Запашний ось на припічку - примус,
На столі ось шпартали, книжки...
О, життя, як нещадний примус,
Як тягар невідступно-тяжкий.

Не таким воно нам уявлялось
По романах, по веснах, по снах /.../74

Мабуть тому і розійшовся поет з дружиною у 1929 році, що вимріяне, романтикою насичене уявне життя принесло також і будні, які не легко було переносити у тих обставинах.

У 1951 році, з перспективи літ, Маланюк, мабуть, по-іншому оцінював їхні проведені разом роки, бо до циклу віршів "Перша весна" долучив і вірш з 1951 року, в якому скаржиться:

Вічні хвили. І обрій, і небо, і днюи - 75
Все як було. Лиш поруч - не я, і не ти.

На кінці збірки Земля й залізо вмістив Маланюк пояснення "Від автора", в якому сам виявляє майбутнім рецензентам цієї збірки деякі можливі запозичення чи аналогії з інших авторів. Підкреслює, що, пишучи свої вірші, він не був свідомий цих запозичень, але "кількість поетичних образів, взагалі, - обмежена, і тим більше для певної епохи"⁷⁶ - пише він. Він подає і авторів і можливі запозичення з їхньої поезії, а саме: у Гумільова також є "варязька сталь і візантійська мідь", у Рильського - "долоня вічності", а у Стефановича - "із доріг хрест".⁷⁷ Цим хотів запобігти Маланюк можливого осуду критиків за епігонство чи наслідування. Треба звернути увагу на те, що, у своєму твердженні

про обмеження поетичних образів, Маланюк помилявся.

Кількість мистецьких образів у мові ~~потенційно~~ необмежена.

Свою співпрацю у Літературно-Науковому Віснику продовжував Маланюк аж до 1932 року, коли цей журнал перестав виходити. В 1933 році почав виходити Вісник, налі під редакцією Дмитра Донцова, і Маланюк продовжував містити свої твори у ньому. У Віснику співпрацювали також Олег Ольжич, Олена Теліга, Юрій Клен, Оксана Лятуринська, Юрій Липа і Леонід Мосендз, яких разом з Маланюком називали "вісниківською квадригою". Дмитро Донцов називав їх усіх "трагічними оптимістами", вважаючи, що постійні зітхання і нарікання на обставини - це трагізм без оптимізму, а відірване від дійсності мрійництво - це оптимізм без трагізму, тоді коли "вісниківці" з своїм "волюнтаризмом", вірою в переродження нації з гречкосіїв на воїнів, мимо і найтрагічніших ситуацій, були "трагічними оптимістами".⁷⁸

У Варшаву, як було вже згадано, і як розповідає Наталя Лівницька-Холодна, Маланюк приїхав у лютому 1929 року, і зразу включився в літературне організоване життя, що його вже започаткував був Юрій Липа. Тоді засновується група "Танк", що її назву придумав Маланюк. Ідеологом і провідником групи був Юрій Липа. Ініціативна група "Танка" складалася з таких людей: Юрій Липа, Євген Маланюк, П. Зайцев, А. Коломиєць і Наталя Лівницька-Холодна. Пізніше ця

група поширилася і туди ввійшли ще: Петро Холодний, Леонід Мосендз, Олекса Стефанович, Чирський, Мухин, Ковальський, Журба, Гончаренко, Перфецький, Косач, Чикаленко і Лукасевич. Більшість їх співпрацювали також і в Літературно-Науковому Віснику, і не вважали створення групи "Танк" протидією до нього. Але редактор Літературно-Наукового Вісника Дмитро Донцов поставився неприхильно до задуму групи видавати журнал, ціла справа розтягнулася, Юрій Липа знеохотився і "назавжди залишив думку про створення якоїсь ідеологічної групи".⁷⁹ Проте, неформальна група "Танк", з доповненням Оленою Телігою, як гурт людей, пов'язаних особистою приязню, продовжували жити тими самими ідеалами. "Шефом залоги цього уявного "Танка" - каже Наталя Лівницька-Холодна - "був, звичайно, Маланюк. Цілком зрозуміло, що коли взимку з 1932 на 1933 р. відродилася думка про видавання альманаху, всі стали дивитися на нього як на майбутнього редактора нового органу" - пише вона.⁸⁰ Журнал-квартальник вийшов у 1933 році, у видавництві "Варяг", але назву його змінено на Ми. Незмінним залишився редактор, як розповідає Наталя Лівницька-Холодна: "/.../ в "Ми" вже був визнаним фактичним редактором Маланюк /.../ це грало не абияку ролю".⁸¹

Тому, що напади Вісника на журнал Ми продовжувалися, Андрій Крижанівський у 2-ому числі журналу помістив гостру статтю, з "непотрібними випадками проти Донцова

і співробітників Вісника".⁸² У наступному числі Вісника, Маланюк, не порозумівшись з ніким, "виступив з заявою, якою поривав з групою "Ми".⁸³ Всі співпрацівники гостро відчули цю втрату, а особливо пережили цей удар Наталя й Петро Холодні. Вона описує це так:

Ми могли цього сподіватись, знаючи його глибоку і беззастережну пошану до Донцова. Але вразило і образило нас те, що він зробив це без попереднього порозуміння з нами, особливо зі мною й моїм чоловіком. Ми бо були його найближчими друзями, йому відданими і прихильними. З болем у серці я відвернулася від нього, і наша приязнь ніколи більш не відновилась.⁸⁴

Пропасть між Вісником і Ми поглибилася і в ідеологічних поглядах. Хоч група "Ми" й уважала себе націоналістами /їх називав, глумливо, Донцов - "тоженационалісти"/, але членство у групі об'єднувало людей також і інших поглядів, які прихильно ставилися до Української Народної Республіки та Симона Петлюри. Юрій Липа, розійшовшись ідеологічно з Донцовим, перестав співпрацювати у Віснику і почав творити свою власну ідеологію, яку прийняла група "Ми". Маланюк, проте, хоч залишився в дружніх взаєминах з Липою, з групою "Ми" розійшовся назавжди, співпрацюючи далі у Віснику.

Друкувався він також, хоч дуже рідко, і в інших журналах, які виходили в Галичині, як: Назустріч, Наші дні, Дзвони та інші. Крім того, нав'язане з польськими поетами знайомство, він продовжував і у Варшаві, і співпрацював

з ними, як інформує нас Юзеф Лободовскі, у таких журналах як: Б'юлетин польско-українскі і Мисль польска.⁸⁵

У 1930 році у Варшаві Маланюк одружується з чешкою Богумилою Савіцькою, яка померла у 1963 році. В Маланюка є син Богдан, тепер інженер-архітект в Празі. За його проєктом побудований пам'ятник на могилі поета в Баунд Бруку.

За варшавського періоду життя Маланюка вийшли такі збірки його творів: Земна Мадонна, 1934 року і Перстень Полікрата, 1939 року у Львові, та Вибрані поезії, 1943 року /Львів-Краків/.

Назва четвертої збірки поезій "Земна мадонна", нам здається, стосується першої дружини Маланюка, хоч у 1934 році він уже одружився вдруге і перший вірш збірки присвячений його другій дружині. На думку про назву збірки скерували нас вірші Маланюка в циклі "Перша весна", помішеним пізніше у збірці Остання весна, а саме:

Лиш епоху цю буряну слухаєм
У брязчанні нічного вікна,
Та родинний вогонь роздмухуєм,
Мадонно моя земна.

Вірш написаний 17 листопада 1925 року, в перший рік подружнього життя Маланюка. У самій збірці Земна Мадонна, хоч виданій у 1934 році, більшість віршів ще з двадцятих років, а між ними вірш "З людського", написаний 21 серпня 1925 року, кілька днів після васілля поета, у яким він пише:

А поруч, як весталька сонна,
Вартує жертovníк - вона,
Проста, Земна моя Мадонна,
Проста, Земна моя Жона.

Треба, одначе, припускати, що пізніше Маланюк переніс це окреслення можливо і ще на якусь жінку, бо в цій самій збірці є також і вірш, який називається "Земна Мадонна" і, мабуть, говорить в ньому вже про когось іншого, бо вірш датується 1930 роком, коли наступив розрив у подружжі Маланюків. До другої своєї дружини поет, мабуть, не застосовував цього окреслення, бо у пізнішій збірці поезій Серпень, присвяченій їй, ніде не згадується вислову "Земна Мадонна".

Вступ до збірки Земна Мадонна - це звернення до другої дружини, Богуслави з 1931 року, де він пише: "І прийде час - ти подаруєш сина",⁸⁸ що, як нам відомо, і сталося. Стільки про особисте в цій збірці. Все ж таки більшість віршів цієї збірки, це поезія з національною або вселюдською тематикою, що про неї говоритимемо пізніше.

Дуже негативну критику про цю збірку написав у журналі Ми, під назвою "Поет тьми і хаосу", Святослав Доленга. Він називає Маланюка:

Поет глухих інстинктів, талант ув'язнений в тенетах власного трагічного тіла, Прометей, прикутий на все до землі ланцюгами російського духа - він мабуть себе вже не переборє.

і тому він радить:

/.../ то хай українська сучасність відкине його, як поета невластивого своїй епосі, хай на все забудуть його ті з молоді, що дотепер розкривали книги його віршів з підтизмом для його високої мистецької культури.

Святослав Доленга - це псевдонім, якого не вдалося розкрити. Здається, що це хтось з редакції журналу Ми /може Андрій Крижанівський/ зводить рахунки з Маланюком за демонстративне виступлення з редакції.

Ця критика була не цілком справедливою, і в обороні Маланюка виступив Юрій Клен і, до деякої міри, М. Г. /М. Гнатшак/ написавши фахові оцінки збірки, як ще одного досягнення поета. Юрій Клен бачить в поезії Маланюка впливи Блока і деякі мовні недотятнення, проте пише:

Але що значать усі ці дрібниці проти загального вражіння від збірки Маланюка, проти суворой музики його віршу, де слова немов із дзвінкої криці куті, де форма, неблагана й крижана, є адекватна змістові і разом з ним творить те свічадо, в якому відбилася епоха грізна і жорстока. На його віршах молодняк може вчитися, як нестримну лаву творчої повені треба заковувати в панцир із криги й заліза.

М. Гнатшаківі не подобається "у цього барда національного патосу, замилування до опльовання свого божина", одначе він дає такий висновок:

/.../ у віршах цієї книжки відчувається львинний пазур дійсного поета, - відчувається глибокомистецька душа, а ще більше ремісничя рутиня старого бувальця на Парнасі. /.../ є люди, яким більше промовляє до серця холодна мармурова різьба, ніж повна теплих красок картина; є люди, яких більше зворушує рев життя, ніж Моцартова симфонія. І для таких людей пише Маланюк.

Збірку Перстень Полікрата, що вийшла у Львові в 1939 році, назвав Маланюк ліроепікою. Присвятив він її своїй долі, що, як перстень Полікрата, завжди "вертається назад"/ІІІ,5/. Доля була суворою у відношенні до поета. Хоч дарувала йому "хвалу й хулу пустої слави"/ІІІ,5/, то кляли його й "апостоли і супостати"/ІІІ,5/, як післанця, що приносить вістки про занепад країни,

І тільки іноді плывло
З рамен суворо-мармурових
Співуче запашне тепло
На мить розквітлої любови. 93

Перший розділ цієї збірки під назвою "Земля-мати" так і присвячується тій далекій матері-землі, з якою не зирвав Маланюк любовних почувань аж до останнього свого віддиху. Вона домінує в його думках завжди і всюди, як наприклад:

Перший подув весни - і Твій віддих вже знову зі мною,
Перший вітер дихне - і Твоя широчінь у очах.
За чужий горизонт, за цією чужою весною
Двиготить Твоя даль; Твоя зваба, Твій біль і Твій жаж. 94

В цій збірці помістив Маланюк депо з особистої лірики, як "Вічне" - спогад з берегів Синюхи, річки, над якою проживала сім'я Маланюків, як також і надзвичайно емоційно насичений вірш "Липень" про смерть його матері. В "Моравських елегіях" описує красу Морави, а "Свічадо моря" - це поезії натхненні полорожжю по Балтійському морі і відвідинами Балтійських країн. Крім того, у цій збірці помістив Маланюк також і переклади: "Маяки" - Шарля Боллера, "Крізь вікна" - Йозефа Сватоплука Махара та "Любов" -

Н. Гумільова. Ці переклади були зроблені ще в 1925 і 1926 роках.

У вірші "Від віку і до нині" проявляється деякий антисемітизм у поета. Він показує на відвічну боротьбу між Елладою та Юдеєю:

В коріннях зростаючих готик, як язва,
Клубилося чорне, гніздилося зло -
То гетто душилось в пархатих міязмах,
То гетто, то гетто труїло й гнило.

Цікавим, уважасмо, вірш "Ода до прийдешнього", де Маланюк пише про майбутнє покоління та свій вклад у формуванні його, та приходять до висновку, що його роля кінчається. Дивно стає, якщо візьмемо до уваги той факт, що цей вірш написаний в січні 1932 року, коли Маланюкові було 35 років.

Другу світову війну перебуває поет у Варшаві сам, бо його дружина з сином, перед вибухом війни, виїхала до Праги.

У 1941 році відвідав Маланюка у Варшаві письменник Улас Самчук, його давній приятель. У своїх спогадах На білому коні він розповідає, що Маланюк жив у матеріальному достатку на вулиці Алея Несподленгосці, 159. До нього приходила служниця прибирати. Він навіть купив землю за містом і збирався будувати дачу. Поет возив туди Самчука, щоб похвалитися своїм земельним надбанням. Самчук пише, що Маланюк добре почувався у Варшаві: "/.../нарешті я знайшов

його в його кімнаті, в його атмосфері, яку він любив, і яка йому пасувала".⁹⁶ Самчук пояснює це так: "Маланюк, цей "дух степу", знайшов у гордій столиці бундючного шляхетства найкраще місце для вияву своїх романтичних візій і свого бурхливого темпераменту".⁹⁷

З переписки поета з Уласом Самчуком, поданій у його черговій книзі спогадів На коні вороному, довідуємося, що десь мабуть при кінці 1941 або на початку 1942 року, приїхала до Маланюка дружина з сином, що йому, як він пише Самчукові, "справило велику радість і певне заспокоєння",⁹⁸ хоч, як довідуємося з пізніших листів, у лютому 1943 року життя поета ускладнилося. Він перейшов на інше помешкання у Варшаві, Нюрд-Зюдальє 159, і лист до Самчука вже звучить дуже песимістично:

Ви пишете, що у вас можна відпочити. Мені аж дивно, що таке дієслово існує. У мене таке враження, що я стало перебуваю в стані великої електрифікації. Хворіє мені син, для якого варшавське підсоння убійче. Біда з бюджетом. Родинний човен "то виринає, то потопас" у цих хвилях "остдії". А я по-старому сиджу над проєктами й кресленням до пізнього вечора. В неділю сплю майже цілий день. Почав був поему "П'ята симфонія", але не можу далі. Немає на те нервів. Бідна література. Ніколи не думав, що самота моя може бути аж такою метафізичною й тортурною. Міцно обіймаю. Ваш Е. Мал...⁹⁹

З цього видно, що життя було дуже тяжке для Маланюка і його сім'ї в останні роки війни.

Улас Самчук розповідає про ще одну зустріч з Маланюком у Львові, влітку 1943 року. Він називає цю зустріч "динамічною". Маланюк приїхав і звернувся до Самчука такими словами:

Слушайте! Та ж ви варвар! Та ж ви мене там зовсім забули. А я у тій Варшаві здихаю від самоти. А тут, чую, розгулюєте по Задніпров'ю та Слобожанщинах, та всіляких великих і малих Українах. Бачили, чую, Миргород. Га? Як там наша шановна гоголівщина під фірерами?

Це було після подорожі Самчука в Україну, про що тільки міг мріяти Маланюк, який від закінчення I-ої світової війни не був в Україні. Галичину відвідував Маланюк часто і мав там багато добрих знайомих. Цього разу, розповідає Самчук, Маланюк бачився з такими мистцями: Святославом Гординським, Тодосем Осьмачкою, Юрієм Кленом, Володимиром Блавацьким, Мосипом Гірняком. Але особливу його увагу привернув Аркадій Любченко, який поїзно приїхав з Києва і, за словами Самчука,

/.../ для Маланюка - це перша зустріч із живим свідком двадцяти-тридцятих років України Харкова, за якою він колись уважно стежив і яку добре знав. І тепер Любченко був для нього чимсь намацальним з "тамтого боку".

Від себе робить Самчук ще такі цікаві коментарі про поета, друга багатьох літ:

Як завжди, весь динаміка, фантазія і приреченість. Він поет. У всій своїй масстатній подобі - "імператор строф", за чийсь висловом. З міцними ковальськими м'язами тіла й духа і такою антеною сприймання, яка могла вловлювати навіть тишу дорожечі. Надзвичайно органічний "дух степу".

У цьому ж таки 1943 році вийшла збірка Вибрані поезії /1923-1943/, отже в двадцятиліття творчості. Туди ввійшли деякі твори з попередніх п'яток збірок та окремий розділ "Незібрані поезії". У цьому розділі помістив Маланюк довшу поему "Голоси землі", де розповідає про свою сім'ю: матір, батька, діда і бабу. Великою тугою і любов'ю навіяна ця поема. Ця поема - це наче б то дослід над своїм походженням. У заключному вірші "Підсумок" поет висловлює надію, що "недаром я креслив літери цих літ", і що праця його не загине марно, бо вона має будуюче значення для майбутніх поколінь.¹⁰³

Десять мабуть наприкінці 1944 року Маланюк, залишаючи дружину і сина, подався на захід, у ще одну еміграцію, яка потривала аж до поетової смерті.

Після війни викладає математику в українській гімназії в Регенсбурзі і живе на Dreimohrenstrasse 7. В літературному житті не бере надто активної участі, а стоїть дещо осторонь зорганізованого літературного життя і МУР-у /Мистецького Українського Руху/. Улас Самчук, у своїй книзі Планета Ділі, під датою 23 грудня 1945 року /третій день 1-ого З'їзду МУР-у в Ашафенбурзі/, подає список 70-ти членів організації, де знаходимо також і Маланюкове ім'я, хоч на з'їзді його мабуть не було. Дальші записки автора від 23 червня 1946 року підтверджують цей здогад: "/.../ давно, ще від Львова 1943 року, ми з ним не бачились",¹⁰⁴

пише Самчук, одержавши листа від Маланюка. До Маланюка таки належав деякий час до МУР-у видно з того, що тоді коли витворилася полеміка між Юрієм Косачем і Дмитром Донцовим ізза Косачевої статті в II-ому Збірнику МУР-у під назвою "Вільна українська література", він 27 вересня 1946 року пише до голови МУР-у Уласа Самчука: "Випечіть геть звідтіть моє ім'я" і додає заввагу: "Нка, все таки, гнила креатура - племінник нашої великої поетеси!"¹⁰⁵

Мимо цієї заяви про виступлення із МУР-у, він те деякий час належав до нього, хоч не надто активізувався. В нього було зродилося почуття недовір'я до нових емігрантів з Радянської України, що він висловлює в листі з грудня 1946 року:

Я не є такий примітив, щоб з того всього робив примітивні висновки, але я знаю одне: люди, що дихали і жили там чверть століття атмосферою гною й крові, не можуть бути в нормальних обставинах нормальними. Принаймні - певен час /.../. Між іншим, за наївний контакт з продуктами власне такого стану Лена /Олена Теліга, прим. Ю.В./ затратила своє життя. Сподію з цих людей буде виходити довгими роками.

Улас Самчук намагався розвіяти Маланюкові підозріння; він каже: "Мені дуже хочеться, саме його - Маланюка, з його розмахом жесту і чуттям мімоси, наблизити до людей сходу. /.../ Він сам втілення того поняття, апологет мужнього бачення суті /.../ Тому і хочеться наблизити його до хилих, хворих, понижених /.../ Хто, як не він, міг би найкраще їм допомогти?"¹⁰⁷

Проте ці бажання залишилися нездійсненими і вже на наступному засіданні МУР-у, 15 січня 1947 року, Маланюк намовляє Самчука зректися головства, щоб ця організація розпалася. Самчукові ще раз вдалося переконати Маланюка про доцільність МУР-у.

5 березня 1947 року в Регенсбурзі відсвяткували 50-річчя Євгена Маланюка. Імпрезу провела студія драми Йосипа Гірняка, але Самчук висловлює здогад, що Маланюк не був цілковито вдоволений, тому що він сподівався більшого. Самчук вважає, що Маланюк заслуговує більшого святкування з участю політичної верхівки, в кожному разі з УНР.

З організацією МУР зірвав усі стосунки Маланюк із цілком незначної причини. В Літературному зошиті помістили оголошення про Альманах МУР, в редакційній колегії якого було й Маланюкове ім'я. З цього приводу він пише голові МУР-у:

Хто дав право редакції цього альманаху вмістити моє прізвище серед членів колегії??? Чи хтось мене запитав про це? І на що ж це? Який це має сенс, коли я фактично нічого там не редагував? /.../ Я змушений автоматично припинити всякі стосунки з МУРОм. І прошу це прийняти відомо Вашого, як голови цієї організації. 108

Проте, Маланюк далі цікавився літературними справами; і на II-ому з'їзді МУР-у, пише Самчук "Маланюк /.../ „який не є членом" прочитав "невелику, але ядерну сільветку про Зошенка й Ахматову". 109

Крім того він виступав інколи з доповідями і друкував свої твори в різних еміграційних журналах і газетах, таких як: МУР, Заграва, Арка, Літаври, Вежі, а пізніше Україна і світ, Українська літературна газета, та інші.

У 1949 році Маланюк виїхав до Сполучених Штатів Америки і поселився в Нью-Йорку, де, по деякому часі, дістав працю технічного рисувальника і працював до 1962 року, коли пішов на пенсію.

26 червня 1954 року, в Нью-Йорку відбулися перші основоположні сходи Об'єднання українських письменників в екзилі "Слово". Цікаво, що одним з основоположників, як подає Григорій Костюк у З літопису літературного життя в діаспорі, був Маланюк:

Ідея виникла вчасно. До нашої п'ятірки /Докія Гуменна, Юрій Лавріненко, Оксана Буревій, Григорій Костюк і Юрій Шерех - лод. Ю.В./ за цей час активно додалися: Галина Журба, Євген Маланюк /.../.

На тих нарадах він навіть виступав з читанням своїх творів. Проте, говорячи з перспективи 15-річної діяльності "Слова", в листопаді 1970 року, Григорій Костюк ні разу не згадує Маланюкового імені, як учасника з'їздів, або співпрацівника у заряді організації. Видно щось знову сталося, що відкинуло поета від організованого українського літературного життя. Оглядаючися назад, приходиться до висновку, що поет дуже скоро захоплювався і ще скоріше розчаровувався в різних організаціях і демонстративно "виступав". Треба

припускати, що так сталося і цей раз. Із свого самотнього пристановища у Форест Гиллс біля Нью-Йорку він спостерігав розвиток українського організованого життя, час від часу виступавши з читанням поезій і доповідей у різних містах та з численними журналістичними статтями на сторінках преси. Зібрав і зредагував твори Юрія Липи і Юрія Клена, та, мабуть, з його ж ініціативи перевидано збірку Юрія Дарагана Сагайдак.¹¹¹

Вже за океаном у 1951 році вийшла збірка поезій Маланюка під назвою Влада - поезій книга шоста, накладом видавництва "Київ" у Філадельфії. У вступі до цієї збірки "Від видавництва" пояснюється, що ця збірка була готова до друку ще в 1938 році і пролежала в німецькій цензурі протягом цілої війни. Врятувала рукопис якась, за словами видавництва, "відважна" дівчина, хоч деякі поезії пропали і відновити їх уже не можна. Видавництво також звертає увагу читача на деякі твори Маланюка, в яких поет передбачив події останньої війни.¹¹²

Нас дивує, що збірка, укладена 1938 року, включає твори, написані 1939, 1940 і навіть 1941 року. Треба, мабуть, припускати, що остаточно впорядкував і віддав її до друку поет десь у 1941 році, а не в 1938-ому, як сказано у вступі.

Збірка поділяється на три розділи: "Серпень", "В присмерку доби" та "Зорі гаснуть". Перший розділ

"Серпень" - це в основному особиста лірика, яка дає особливі можливості широкому діапазону таланту поета. Цей розділ включає також і поезії з двадцятих років, і це нашо́вхує нас на думку, що поет в тих роках не вважав за відповідне показувати себе передовсім ліриком. "Імператор залізних строф" мусів підтримувати свою загально-прийнятну подобу. Другий розділ "В присмерку доби" - це усвідомлення поета про наближення заникну його поетичної сили, "затерпли пальці зимні держати древню ліру"./В,32/ Здається, що більше правдоподібним було б твердження, що не поетичної сили бракувало Маланюкові, а почуття деякої відчуженості від сучасного літературного світу непокоїло його. Після років наполегливої діяльності в самому центрі бурхливих подій, поет знайшовся на периферії життя, що проходило повз нього. У третьому розділі "Зорі гаснуть", поет звертається знов до батьківщини, як також і пише свої т. зв. "віші" вірші, у яких пише про майбутнє і бачить його у надзвичайно понурих кольорах. Влучним прикладом цього вважаємо вірш "Напередодні", написаний 25 серпня 1939 року, який зачитуємо в цілості:

Глиша рушиться і падає муром, підваженим ззаду.
Осипається цемент, ворухиться давня жорства.
Балакучий ручай, холодок обважлилого саду
І самотній намет - все покрийє пішана верства.

Пломінь злиже життя і вітри розвіватимуть попіл,
До сидатиме сіро на вилицях мертвих облич,
Тільки сурми Останнього Суду по димній Європі
Просурмлять свій - від краю до краю - розлючений крик. 113

Тяжко твердити чи це якраз передвіщення, хоч мистець такого рівня як Маланюк, посідаючи сильну інтуїцію, міг відчутти наближення катастрофічних днів. Більше зрозумілим буде, що Маланюк, як добрий історик і знавець політичної атмосфери тих днів, міг прийти до логічного висновку про неминучість того, що прийшло.

Дуже цікавим закінченням цієї збірки є поема "Побачення", присвячена письменниці Дарії Вілконській, авторці збірки есеїв За державну бронзу.¹¹⁴ В поемі описує Маланюк свої відвідини маєтку Малицьких у Шляхтинцях біля Тернополя перед самою війною в серпні 1939 року. Там у сні з'явився йому, як він називає "Начальник" - отаман Василь Тютюнник, який сказав поетові, що буде війна: "Отже знов, поручнику, на нашу батьківшину війне вогонь"/В, 72/.

Наступний твір Маланюка вийшов у 1954 році у Філадельфії окремою книжкою під назвою П'ята симфонія - поема, присвячена "Пам'яті Василя Тютюнника, воїна і громадянина". За епіграф до цієї поеми він узяв напис Бетговена на партитурі П'ятої симфонії: "So pocht das Schicksal an die Pforte", що у перекладі означає "Так стукає доля у ворота". Бетговен був улюбленим композитором Маланюка, особливо подобалася йому П'ята симфонія. Також своєрідний трагізм цього музичного твору підходить до історичних подій, що про них Маланюк говорить у поемі: так поет заставляє музику символізувати зміст поетичного твору. Бетговен, своїм епіграфом

допоміг поетові увіразнити тему та ідею цього твору:

Так стукає судьба у браму серця
І треба вмить почути віщий стук,¹¹⁵

а на канві музики П'ятої симфонії створити відповідний настрій.

Поділена на вісім розділів, поема описує стратегічну операцію, яка відбулася літом 1919 року, отже стає до певної міри автобіографічною. Автобіографічність посилюється ще й тим, що в ній виступають не фіктивні, але історичні постаті - дієві особи: помічник начальника штабу дієвої армії, згодом командувач армії Василь Тютюнник, генерал штабу, петербуржець шведського походження, Володимир Сінклер, начальник оперативного відділу штабу дієвої армії, генерал Микола Капустянський, наказний отаман Осецький, генерального штабу полковник Воскобійник, військовий міністер Володимир Сальський, начальник штабу Андрій Мельник, начальник штабу корпусу Січових стрільців, генерал Марко Безручко, начальник 3-ої дивізії, генерал Олександр Удовиченко та начальник волинської групи Всеволод Петрів. Згадується також про командира корпусу Січових Стрільців Євгена Коновальця

Маланюк вірив, що доля стукала у браму сердець українських провідників, але вони не зуміли "почути віщий стук". Єдиний Василь Тютюнник відчував цей поклик долі, але через надмірну бюрократію, чи недбальство і лінивість деяких начальників - у цьому випадку, наказного отамана.

Осецького - витрачалося час в очікуванні, що привело до остаточної поразки.

Цю поему почав писати Маланюк ще в 1942 році, але, як згадано в цитаті з листа поета до Уласа Самчука, мусів перервати писання її на довгі роки, бо останній вірш написано аж в 1951 році. Виглядає, що Маланюкові було тяжко закінчити цю поему, бо і події тут описаної військової операції і смерть Тютюнника кілька місяців пізніше, поставили очевидця Маланюка на роздоріжжі, з якого він понав за дроти табору військово-полонених і на еміграцію. Трагічно-патосні тони відчувається в останніх акордах і поеми Маланюка і 5-ої симфонії Бетговена, але поема все ж таки закінчується вірою, що в майбутньому:

Вогонь! Вогонь! І гук
Буде стуком судьби у серце,¹¹⁶
І всі зрозуміють той стук.

У цьому самому 1954 році виходить у Нью-Йорку, заходом Наукового Товариства ім. Шевченка в Америці, збірка Поезії в одному томі, куди ввійшли деякі вірші із кожної з попередніх збірок і нова збірка під назвою "Проща" - книга поезій сьома. Починається ця збірка віршем "Ісход II", написаним 1944 року, тобто на початку другої поетової еміграції. Перший "Ісход" написав поет в 1920 році, коли залишав Україну. Така ж туга і біль за втраченим виливается і в цьому другому "Ісході":

Ти залишилася за обріями миль
І ось тепер Ти - привид і примара,
І марнота зусиль, і суму віщий біль,
І спомину непроминуча кара.

Ціла збірка - це перебіг подій, пов'язаних з життям поета від найдавніших днів, які зберіг у пам'яті, аж до сучасного. Це збірка інтимної лірики, яка передає настрої поета, його взаємовідносини з людьми, події, які залишили свій відбиток на житті поета, та його філософічні роздумування про вічні істини людського життя взагалі, і свого власного зокрема. Можна сказати, що поет відкриває в цій збірці свою душу і передає майбутнім поколінням те все найкраще, що зберігав і, може, крився з ним протягом усього життя.

Дуже цікавим, важливим для зрозуміння настроїв поета є його переспів вірша австрійського поета Райнер М. Рільке.¹¹⁸ Вірш називається в німецькій мові "Herbsttag" /Осінній день/. Щоб показати, як різниться переспів Маланюка від оригіналу, ми зачитуємо вірша Рільке, а тоді подамо переспів Маланюка.

Herr: es ist Zeit. Der Sommer war sehr gross.
Leg deinen Schatten auf die Sonnenuhren,
und auf den Fluren lass die Winde los.

Befiehl den letzten Früchten voll zu sein;
gib ihnen noch zwei südlichere Tage,
dränge sie zur Vollendung hin und jage
die letzte Süsse in den schweren Wein.

Wer jetzt kein Haus hat, baut sich keines mehr.
 Wer jetzt allein ist, wird es lange bleiben,
 wird wachen, lesen, lange Briefe schreiben
 und wird in den Alleen hin und her
 unruhig wandern, wenn die Blätter treiben.¹¹⁹

У Маланюка переспів цього вірша зразу натякає на автобіографічність. Коли Рільке обрмовує особисту меланхолію загальнолюдським, Маланюк не вагається намалювати сміливий автопортрет, що особливо виявляється в образі "неситі очі". Теж спокійна мелодія Рільке стає в Маланюка бурхливою, рваною, словом – цілком маланюківською:

Час, Господи, на самоту й покору.

Все про цей час нагадує: вага
 Знекровленого тіла, перше срібло
 На скронях та пооране чоло.
 І під чолом ті, що колись горіли,
 А нині глибше й глибше западають
 І пригасають – ті неситі очі /.../.¹²⁰

Він пояснює, що приходить час і "зір звертається до себе, внутр" і просить Бога навчити його покори, а до самоти він каже: "ти, знаю, найтрудніша", але покора й самота, на думку поета, це "крок кінцевий того, що дійшов вершин". У висліді глибоких роздумувань поет приходить до висновку "якщо покора – мудрість, то самота – є завжди висота", і з великим переконанням погоджується, що "Час, Господи!".¹²¹

Другий розділ назвав поет "Ліричною павзою". Її вірші цієї ж назви, написані між 1925 і 1931 роками, мають за мотто слова Івана Франка "В душі глибока павза" і надають тон цілому розділові. Більшість віршів – це роздумування Маланюка над долею поета, отже й своєю долею:

Не дала мені доля сталевого зору, 122
Ані м'язів бронзових, ні жилавих рук

на те, щоб водити кораблі у далекі простори. Його завжди хвилювало море, цілком у традиції Олекси Влизька і Юрія Яновського, і він мріяв:

Що ще жде мене чорний прапор корсара,
Двошогловий бриг і блакитна путь! 123

Для власних автобіографічних зацікавлень, Маланюк використав вірш французького поета Шарля Бодлера /1821-1867/, під назвою "Альбатрос". Бодлер порівнює поетів до альбатросів "синів височини /.../ що над безкраєм хвиль провадять кораблі", а опинившись на землі, стають незграбними каліками, "обтяжені з боків кінцями зайвих крил".¹²⁴ Так само і поети, на думку Бодлера, високо літають на своїх крилах уяви, а між людьми не вміють увійти у вир життя і світ їх не розуміє. Для ілюстрації перекладницького хисту Маланюка, подамо один катрен Бодлерового вірша, а тоді - Маланюків переклад:

Le Poète est semblable au prince des nuées
Qui hante la tempête et se rit de l'archer;
Exilé sur le sol au milieu des huées,
Ses ailes de géant l'empêchent de marcher. 125

Поете! Ти також є князем висоти,
І тільки угорі - ти і краса, і сила.
Та на землі, в житті ходить не вмієш ти,
Бо перешкодою - твої великі крила. 126

Історію свого інтимного життя розповідає Маланюк у вірші "З щоденника", з точки погляду "вже літньої людини",

яка під враженням "індійського літа" пояснює, що він як людина "пізнала завчасну весну - так і не розквітлу /його молодість пройшла у війську та в полоні/, "грозове літо в згубах блискавиць" /перше подружжя, яке не вдалося/, і "серпень, що підтятий був зрадливо скісним дозем" /це згадка про розлуку з другою дружиною і сином/.¹²⁷

Останній розділ цієї збірки назвав поет "Пам'ять", що в загальному можна схарактеризувати як згадки з минулого життя і перші кроки в новому світі - Америці.

При кінці збірки поміщений вірш "Ньюйоркські стенограми", присвячені М. Мухинові. Вони показують нам дійсність життя цієї великої метрополії, де:

Ніколи - синява і сонце
- шум дерев
- і подих простору,

і "коли спадає сумерк", на вулицях Брукліну з'являється йому привид Едгара,¹²⁸ який каже йому одне слово - "Невермор", отже ніколи, буцім то, вже не напише поет нічого. Сам Маланюк переконаний, що "ще не поржавіла в мені іскриста криця".¹²⁹

У 1959 році вийшла, у видавництві "Вісник" в Нью-Йорку, ще одна збірка поезій Маланюка Остання весна. За мотто до цієї збірки взяв Маланюк слова з першої пісні Гомерової Одиссеї: "Бо і якже? Та ж всі, що уникнули злої загибелі, вже давно мають затишок і від війни, і від моря, - тільки він залишився далеко родини і сина". Другим

мotto послужили поетові його власні слова:

А убоге, бездушне тіло -
За всі весни, що їх не зазнав, -
Перетворить у мрамур білий
Та остання, остання весна.

Перший розділ цієї збірки називається "Година гніву", і поміщені в ній вірші написані між 1920 і 1933 роками. Більшість віршів має особистий характер, особистий умовно, бо ж остаточно ці вірші описують добу, в якій жив і творив поет та включають його думки про долю поета і роль суспільства у його розвитку.

У вірші "Десятиліття", написаному 1931 року в десятиріччя його поетичної діяльності, зупиняється поет над питанням, що спонукало його писати вірші?

Забув як зачалися вірші...
Чи не тоді, коли зустрів
І вже вдихнув повніш і ширше
Гексаметр степових вітрів?

Чи не тоді, коли ударив
Ножем свяченим в серце ти,
Землі залізної кобзарю,¹³⁰
Пломінний стороже мети?

Отже, виходить, що поет почав писати вірші під впливом краси степів рідної Херсонщини та могутнього Шевченкового слова. У дальших рядках поет скаржиться, що люди не розуміли його, "і нарікали: - "Що це він?" і тому його слава "гуде, як похоронний дзвін".¹³¹

Простудіювавши цей розділ, можна зрозуміти, чому поет не опублікував цих творів раніше. Ці вірші писав поет

для себе, в них він переживав і терпів, болів над своєю долею, сумнівався в своїй силі, але ніколи не сходив з вибраного шляху. І шойно в 1959 році, з віддалі часу він не побоявся скинути свою маску "імператора залізних стрוף". Безперечно, ці твори мають велике значення у вивченні поета, як особи.

У другому розділі, "Зустрічі", власне й описує поет зустрічі і знайомства з різними людьми, які, або залишили свій слід в його житті, або мали якийсь вплив на кристалізацію його світогляду.

У вірші "З забутого поета" Маланюк перекладає з пам'яті вірш поета М. Лозина-Лозинського. Вірш описує ріст поета від убогого животіння до багатства і слави. Але слава не приносить того найважливішого, що додає сили до творчості, а саме — любові:

Аж ось маестро — він. Лови ж той слави спів!
Та по ночах поет в подушку плаче глухо,
Тому, що не зазнав взаємодару духа —
Любові простої. Без розмислу і слів. 132

Дальший вірш, ще з 1924 року, називається "Задавлена розмова" і призначена ця розмова князівні Ользі Туган-Барановській /татарського походження/, з якою познайомився поет ще в Києві і, мабуть, залицявся до неї. 133

Вірш "Ars poetica" присвячений польському поетові жидівського походження Юліянові Тувімові, провідникові

скамандритів, з яким приятелював Маланюк, як було вже згадано, довгі роки. Тувімові признається поет, що той надхнув його своїм "старозавітним жаром" і описує те, що він уважав за семітський вигляд свого друга:

Бо в лінії тонкого рота
І на біблійному чолі
Ближить проказою скорбота
Тавро твоїх тисячоліть.^{133а}

Тут поет говорить про тисячолітню історію жидівського народу і; в дальших рядках, про відвічну ворожнечу між Елладою та Юдеєю, тобто між християнським і жидівським світом, але зазначає, що між ним і Тувімом ворожнечі нема, завдяки поезії.

В цій збірці є також п'ять переспівів віршів Йозефа Сватоплука Махара, чеського поета кінця 19-го і початку 20-го сторіччя. Один з них, під назвою "Голгота", присвячений пані Ц. Г. Масариковій. Маланюк знав особисто Махара і дружив з ним.

Дуже цікавим є цикл віршів "Антистрофи", присвячений Анні Ахматовій.¹³⁴ Вона вважається визначною російською поеткою свого часу, але була переслідувана владою як поетка неспівзвучна з добою. У своїм циклі віршів Маланюк описує це так:

Спустошено нерідний дім,
Антоній зник... І згинув Цезар.
І навіть сина... Ні мовчи,¹³⁵
Про це не можна і не треба.

Тут Антоній - це Мандельштам, а Цезар - Гумільов. Маланюк докоряє цій "невській Клеопатрі" за легковажне життя і зраду батьківщини в "нерідному домі", себто в Петербурзі:

Так мстивий привид мститься безупину
На тих, що спопелили чар весни, 136
Що зрадили ділизну, рід, родину.

Ахматова зазнавала постійного переслідування владою і в 1945 році Жданов у своєму виступі засудив її творчість, назвавши її "взбесівшейся баринькой". Цей вислів узяв як мотто Маланюк до одного з віршів цього циклю. Закінчується цей цикл ліричним віршем, із стилізацією під народні мотиви та кінцевим каламбурним зіставленням:

Горенко - горенько:

Змарнувала, спопелила
Сніжнобілі свої крила.
Скорчилось і почорніло
Серденько твоє.
Рідна, бідна, смертно-біла,
Ти замовкла й заніміла,
Сестро мила,
Сестро біла, 137
Горенько моє!

Наступний вірш, "Щам'яти поета і воїна" присвячений Ніколаю Гумільову, з моттом з його поезії:

И умру я не на постели
При нотариусе и враче,
А в какой-нибудь страшной щели... 138

Як було вже сказано /Див. Прим. 134/, Гумільова розстріляли, і Маланюк висловлюється з великим співчуттям до цього визначного російського поета:

Бідний брате! Дні твої намарне
пропадали в фінських болотах /.../
Чом не породила інша мати, /.../
Ти б не взнав пекучих віч Ахматової
Й кулі юди від руки раба.

У третьому розділі "Остання весна" з моттом із Шевченка: "І молодеє тєє горе, і молодий той грішний рай..." Маланюк звертається знову в свою молодість.

Починається цей розділ віршем "Провесна", присвяченим норвезькому композиторові Едвардові Грігові, споми́н про якого повторюється і в іншому вірші. Мабуть Маланюк свого часу був під впливом романтично-мелянхолічної музики цього композитора. А може тому, що більшість віршів цих є дуже тонкою лірикою, яка співзвучна, своїм тоном, музиці Гріга.

В день народження сина Богдана, 10 серпня 1958 року, написав поет вірш, у якому з болем признається: "мій гріх покутую поленно, похвилинно".¹⁴⁰

В іншому вірші, без назви, роздумує поет над своїм життям і жінками, які були частиною цього життя. На кінці цієї збірки помістив поет, вже друковану окремою книжкою, "П'ять симфонію".

В 1964 році вийшла книга поезій IX, під назвою Серпень, і присвячена вона "Пам'яті дружини моєї Богумили з Савицьких", яка померла 4 листопада 1963 року в Празі. Поділяється ця збірка на три розділи: "Дні", "Серпень" і "Молитви".

У першому розділі "Дні" вміщено вірші з різних років, починаючи 1923-ім роком і кінчаючи 1959-им.

У розділі "Серпень" помістив поет свої спогади і враження з Гантеру. Гантер - це відпочинкова оселя в Катскілівських горах, куди їздив поет кожного літа, і дуже любив цю місцевість. Там зродилася його дуже ніжна лірика, бо околиця цієї оселі нагадувала йому Україну, і горами, і небом, і навіть зіллям чебрецю, яке постійно збирав поет.

На закінчення цієї збірки помістив поет лібретто до I-го акту опери "Ярослав Осмомисл", яка мала бути поставлена у Львові у 1944 році, але через війну цей намір не був здійснений. Композитор Йосип Кошинський уже був написав увертюру і працював над музикою до I-го акту. Маланюк опрацював був уже другий акт, коли праця перервалася з приближенням фронту. За словами Маланюка, опера плянувалася на три акти з інтермедіями. Вона б закінчувалася катастрофою Ярослава Осмомисла - і політичною, і особистою: політична - крах його соборницьких замірів, а особиста - спалення боярами Насті Чагрівної. Все, що уціліло, це поланий в цій збірці I-ий акт цього великого задуму. 141

16 лютого 1968 року в Нью-Йорку, на удар серця, помер Євген Маланюк. Прослідивши останні роки його життя, треба

сказати, що він не переставав бути активним до кінця. Літом 1967 року їздив до Європи, а перед тим зимою виступав з авторськими вечорами в Америці і Канаді в січні 1967 року, був бадьорий і життєрадісний. Залишав у тих, хто знайомився з ним і чув його виступи, незабутнє враження надзвичайної людини. Також і в інтимній сфері, Маланюк був романтично зайнятим до кінця свого життя. День перед своєю смертю він вислав китицю троянд одній пані на день народження. Вона одержала їх вже після його смерті. У зв'язку з його похороном, виявилася ще одна сторона його особистості, про яку знало відносно мало людей. Про це інформовано читачів у некролозі журналу Нові дні:

Цілковитою несподіванкою було для багатьох, що поет, як це виявлено вже по смерті, "був вірним української католицької церкви", хоч відвідуючи Торонто, Євген Маланюк завжди бував у православної катедрі св. Володимира, особливо на рокові свята - Різдво та Великдень. І завжди широко молився в ній.¹⁴²

Коли і з яких причин змінив Маланюк своє віровизнання, нам не вдалося довідатися. Може архів поета кине якесь світло на цю сторінку його життя, а може цю таємницю поет забрав зі собою в могилу.

У 1972 році, вийшла у видавництві "Сучасність" в Мюнхені книга поезій десята, укладу самого Маланюка і під назвою Перстень і посох. Ця збірка - це передвісник смерті поета і його прощання з усім, що було дороге йому на цьому світі. Хоч поет мав слабе серце, його смерть

була цілком несподіваною для всіх, тільки не для нього. Він уже в епонімнім вірші розділу "Лютий" ясно висловлюється, що смерть близько. Знаємо з деяких попередніх віршів про поетове передчуття, що умре в місяці лютому.¹⁴³ Тут же він уже недвозначно пише:

Лютий місяцю, справді-лютий.
 Зачаївся, пантруш і ждеш:
 Хай но нерви завузлить до скрути,
 Хай но серце доб'ється до меж,
 І тоді ти, як вовк зголоднілий,
 Скочиш ззаду на крижі мені.
 І кістяк задубідого тіла
 Тільки хрусне.

Скаржиться поет, що загине "без бою, без бою, без болю", що звучить як голосіння над своєю долею. Колись так лицарі боялися; щоб не померти в ліжку, а Маланюк був козацького роду.

Незважаючи на різноманітність тем і віршів, відчувається над тим всім ніби подих смерти, якийсь фатум. Два вірші під назвою "Ангел смерти I" і "Ангел смерти II" підказують думку, що Маланюк, мабуть, не раз відчував, що наближається катастрофа і що це буде у зв'язку з його серцем, бо ж лікувався на серце довгі роки:

І забуваш, що ти - серце хворе,
 /.../ і серцем воював ти,
 І серцем думав, і лице воно
 Було джерелом сил...

Останній розділ "Нарастас" треба вважати поминками по померлій дружині. У вірші "Елегія" він роздумує над

долею "надломаної тростини", і з болем говорить: "Ти знов один. Твоя скінчилась книга."¹⁴⁶ У вірші "Тридцять п'ять літ", написаному ще в 1935 році і присвяченому, мабуть вже тепер, "пам'яті дружини", він скаржиться: "Така ця порожня весна без тебе".¹⁴⁷ У маленькому вірші, тільки на дві строфи, він розказує дружині, як "розчахнулося дерево родини" і просить її:

Прости: Не знаю, чи простити можна,¹⁴⁸
Але прости: Ті зможеш там. Не тут...

Поет признається, що він дуже змінився в наслідок її смерті і вже не пише "ямбом побідним", і що серце його підтримуване нітрогліцеринною, яка "в певну мить не допоможе" і тоді вони зустрінуться "Назавжди". Більшість цих віршів написані в 1964 році, за рік після смерті дружини.

Окремі поезії Маланюка перекладені на німецьку, чеську, російську, польську, французьку й англійську мови. Більша збірка в перекладі польського поета Чеслава Ястрембєц-Козловського, вийшла у Варшаві перед Другою світовою війною під назвою Hellada Stepowa. У 1965 році в Парижі, у видавництві Олега Ждановича і за перекладом Мирослави Маслової та Ольги Репетило, вийшла збірка французькою мовою - Collection "Jaune et bleu", Ewen Malaniuk.

Рівночасно з писанням поезій, Маланюк присвячував багато уваги есеям і статтям. У цих есеях він порушував різномодні проблеми, часто ті самі, що і в поезіях.

Займався також і літературною критикою. Мав свій власний погляд на розвиток української історії та культури. Ці есеї та статті друкувалися в різних періодичних журналах і часописах. Наприкінці свого життя поет зібрав більшість цих есеїв та статей і видав їх двома томами під назвою Книги спостережень. Третій том залишився в його архівах і треба сподіватися, що його видадуть невдовзі. В інтерв'ю радіо "Свобода", Маланюк розповідав про окрему історичну працю: "/.../ єсть у мене незакінчена більш-менш академічна така праця, чи шось, студійна. Це про родину Розумовських і їхніх нащадків".¹⁴⁹

Перший том есеїв Євгена Маланюка Книга спостережень, проза, том I, вийшов у видавництві "Гомін України" в Торонті, в 1962 році. Епіграфом до цієї книги послужили авторові слова історика Вячеслава Липинського, вчення якого мало великий вплив на Маланюка:

Навчіть, їх любити, а не ненавидіти один другого. Скажіть їм, що Україна це не рай земний - бо рай на землі не може бути, - а найкраще виконаний обов'язок супроти Бога і людей. І скажіть їм, що Україна не створиться хитрими спекуляціями, а тільки великим і організованим ідейним поривом... Тільки великим хрестовим походом Духа на українське пекло тілесних пристрастей і хаосу матерії можна створити Україну.¹⁵⁰

Замість вступу, поміщено коротеньке пояснення "Від автора". В ньому Маланюк інформує, що ця книга запізнилася на 25 - 30 років і що дев'ять десятих цієї

книги - це передруки статей, публікованих попередньо в різних журналах та часописах.

Книга поділена тематично на п'ять частин: "Від кобзаря до нації", "Слідами національної мислі", "Постаті", "Rossica", "Varria".

Книга спостережень, проза, том II, вийшла накладом видавництва "Гомін України" в Торонті, 1966 року. У передмові до цієї книги під назвою "Замість вступу", Маланюк ставить низку питань, пов'язаних з культурним і національним відродженням та створенням, а пізніше втратою української держави. Він приходить до висновку, що державотворчий елемент, тобто провід і військо, не мали зв'язку з народом, за його словами: "/.../ інтелект не вірив інстинктові, а інстинкт не знаходив інтелектуального оформлення".¹⁵¹

Книга поділяється на такі частини: "Мистецтво і творчість", "Студії і роздуми", "Недавнє минуле" і "Документи доби".

Цей дуже стислий огляд Книги спостережень показує, яким широким був діапазон зацікавлення цієї виняткової людини. Все, що в якій-небудь мірі стосувалося історії, культури, літератури українського народу, займало його увагу і він реагував на все влучними і вдумливими есеями і статтями. На всі події в житті народу він мав свої власні, дещо відмінні від стандартних, думки. В наступнім розділі,

на основі цих есеїв та його поезії, намагатимемося відтворити образ Маланюкового світогляду.

Ця доволі обширна біографія Євгена Маланюка, з переглядом його творчості, була необхідною у нашій праці. Вона дасть нам ґрунт для дослідів його складної особистості та аналізу його творчості у дальших розділах. Хочемо підкреслити, що чисельні цитати з Маланюкової поезії в розділі про його біографію, не були лише прикрасою. Маланюк був поет сильно біографічний /а в останніх роках майже конфесіональний/: його поезія впливала на його біографію, а біографія - на поезію. Ці цитати мали на меті піддати думку, яку ми розвинемо ширше в наступному розділі, про суцільність життя цього поета і його творчості.

ПРИМІТКИ

¹Євген Маланюк, "Уривок із життєпису", Українська літературна газета, Мюнхен, лютий 1957 р., ст. 3.

Слово "раса" вживаємо так, як його розуміло середовище Маланюка, наприклад:

Липа, Юрій, Призначення України, друге незмінене видання, Говерля, Нью-Йорк, 1953 р., 305 ст.

Расою звано цілість населення, що в його духові прикмети, укриті й уявні /як звичай, мова, властиво мови/, а також антропо-біологічні риси - становлять виразну цілість упродовж часу /історії/. /ст. 126/.

Зрештою, поняття і "нації", і "кляси", і "державности", і "патріотизму" - це лишень вияви раси, яка їх у собі заключає. Але всі вони далеко плиткіші від поняття "раса" і далеко менше дають підстав до зрозуміння процесів, що діються, чи діялись внутрі України. Сучасність України ніяк не може бути докладно окреслена без поняття "раса". /ст. 127/.

Донцов, Дмитро, Націоналізм, третє видання, Українська видавнича спілка, Лондон, 1966 р., 363 ст.

Для великих рас є щось, що є вище за життя одиниць. І для цього "Щось" готові вони жертвувати навіть життям одиниць. /ст. 53/.

Великий похід вибраних рас, що привів до створення величних пам'ятників людського генія... /ст. 56/.

Ту мужню нашу, славну ідеологію, ідеологію рас, що радо приймуть боротьбу за буття і шастя перемоги, повинні ми засвоїти наново. /ст. 342/.

²Там же.

³Євген Маланюк, "Уривок з поеми", Стилет і стилос, вірші, видавництво "Київ", Подєбрали, 1925 р., ст. 42.

⁴Там же.

⁵Євген Маланюк, "Уривок з життєпису", Книга спостережень, проза, том. II, Гомін України, Торонто, 1966 р., ст. 477.

⁶Євген Маланюк, "Липень", Перстень Полікрата, ліро-епіка, Українська книгоспілка, Львів, 1939 р., ст. 18-19.

⁷Є. Маланюк, "Уривок із життяпису", Книга спостережень, проза, том II, Гомін України, Торонто, 1966 р., ст. 477.

⁸Олександр Семененко, "Там, де минула юність поета", Вісник, Товариство українських інженерів Америки, Нью-Йорк, 1968 р., ст. 4.

⁹Там же.

¹⁰Там же: ст. 5.

¹¹Євген Маланюк, Вибрані поезії, 1923-1943, Українське видавництво, Львів, 1943 р., ст. 87.

¹²Євген Маланюк, Перстень Полікрата, ліроепіка, Українська книгоспілка, Львів, 1939 р., ст. 97.

¹³Є. Маланюк, "Євген Мешковський", Книга спостережень, проза, том II, Гомін України, Торонто, 1966 р., ст. 266.

¹⁴Там же: ст. 277.

¹⁵Там же: ст. 285.

¹⁶Є. Маланюк, "Василь Тютюнник", Книга спостережень, проза, том II, Гомін України, Торонто, 1966 р., ст. 318.

¹⁷Є. Маланюк, "Пам'яті Василя Тютюнника", Книга спостережень, проза, том II, Гомін України, Торонто, 1966 р., ст. 314.

¹⁸Там же: ст. 319.

¹⁹Євген Маланюк, "Річниця /19.XII.1919 - Василь Тютюнник/", Серпень, В-во Нью-Йоркської Групи, Нью-Йорк, 1964 р., ст. 54.

²⁰Петро Шох, "Спомин", Вісник, Товариство українських інженерів, Нью-Йорк, жовтень 1968 р., ст.6.

- ²¹Петро Білон, Спогади, Пітсбург, 1952 р., ст. 94-96.
- ²²Євген Маланюк, Михайло Селегій, Михайло Осика, Озимина, альманах трьох, В-во "Веселка", Каліш, 1923 р., ст. 3.
- ²³Там же.
- ²⁴Там же: ст. 10.
- ²⁵Там же: ст. 15.
- ²⁶Скамандрити - це була група польських поетів, що гуртувалися біля журналу Скамандер у Варшаві, і завданням своїм постановили удосконалення поетичної мови та форми. Провідником п'ятьох основників групи уважався Юліян Тувім.
- ²⁷К. Гридень /Михайло Мухин/, "З минулих літ", Сучасність, Мюнхен, ч. 8 /92/, серпень 1968 р., ст. 38-39.
- ²⁸Там же: ст. 39.
- ²⁹Там же.
- ³⁰Євген Маланюк, "Перша весна", Остання весна, поезії, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 61.
- ³¹Петро Шох, "Спомин", Вісник, Товариство Українських Інженерів, Нью-Йорк, жовтень 1968 р., ст. 8.
- ³²Недрукована стаття, виголошена на поминках Маланюка весною 1968 р. у Вінніпезі.
- ³³Євген Маланюк, "Лист", Поезії в одному томі, НТШ в Америці, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 21.
- ³⁴Олег Кандиба, "Два світовідчуття", Студентський вісник, річник 9, 4. 8-10, Прага, 1931 р., ст. 14.
- ³⁵Юрій Русов, "Євген Маланюк", Поезія визвольних змагань, вид. "На варті", Торонто, 1954 р., ст. 43.

³⁶ Олег Кандиба, "Два світовідчуття", Студентський вісник, річник, 9, ч. 8-10, Прага, 1931 р., ст. 12.

³⁷ Читач /Михайло Мухин/, "Євген Маланюк", Сучасні українські поети, Самостійна думка, Чернівці, 1936 р., ст. 59.

³⁸ Там же.

³⁹ К. Гридень /Михайло Мухин/, "З минулих літ: зустріч з Тичиною", Сучасність, Мюнхен, серпень 1968 р., ст. 40.

⁴⁰ Євген Маланюк, "Сучасники", Стилет і стилос, вірші, 1923-1924 р., видавництво "Київ", Подєбради, 1925 р., ст. 18.

⁴¹ Євген Маланюк, "Посланиє", Літературно-Науковий Вісник, грудень 1926 р., ст. 289.

⁴² Там же.

⁴³ Там же: ст. 301

⁴⁴ Там же.

⁴⁵ Там же.

⁴⁶ Там же: ст. 302

⁴⁷ Євген Маланюк, "З Київського парнасу останніх літ", Книга спостережень, проза, том I, Гомін України, Торонто, 1962 р., ст. 272.

⁴⁸ Володимир Сосюра, "Відповідь", Твори в десяти томах, том IV, поезії, Вид-во "Дніпро", Київ, 1971 р., ст. 198.

⁴⁹ Там же: ст. 200.

⁵⁰ Там же: ст. 202.

⁵¹ Там же: ст. 204.

⁵² Там же: ст. 204.

- 53 Володимир Сосюра, "Відповідь", Твори в десяти томах, том IV, вид-во "Дніпро", Київ, 1971 р., ст. 204.
- 54 М. Доленго, "Творчість Володимира Сосюри", Критика, ч. 4, квітень 1930 р., ст. 86.
- 55 Фелікс Якубовський, "Національне і соціальне в українській літературі", недрукована доповідь /див. Володимир Челест, "Буремна поезія Маланюка", Самостійна Україна, Чикаго, січень 1965 р., ст. 22/.
- 56 Андрій Хвиля, "Нотатки про літературу", Критика, ч. 11, грудень 1928 р., ст. 24.
- 57 Юрій Дивнич /Юрій Лавріненко/, "60-ліття Євгена Маланюка", Українська літературна газета, Мюнхен, лютий 1957 р., ст. 1.
- 58 Олекса Слісаренко, Літературний ярмарок, кн. 10, Харків, вересень 1929 р., ст. 191.
- 59 Ол. Нравдюк, "Куркульським шляхом", /Про творчість Багряного/, Критика, ч. 10, Харків, 1931 р./У передрукованій окремій брошурі видавництвом "Прометей" у Нью-Йорку, 1959 року, на ст. 7-ій написано: "Багряний - хоче він цього чи не хоче - перегукується тут із Маланюком/.
- 60 Євген Маланюк, "Репліка", Літературно-Науковий Вісник, грудень 1928 р., ст. 266.
- 61 Там же.
- 62 М. О. Скрипник, "Дві промови" /Найвищий шабель/", Критика, ч. 6/29, Харків, червень 1930 р., ст. 38.
- 63 Іван Кошелівець, Микола Скрипник, вид-во "Сучасність", Мюнхен, 1972 р., ст. 211.
- 64 Наталя Лівницька-Холодна, "Видавництво "Варяг", Сучасність, ч. 11/239, Мюнхен, листопад 1980 р., ст. 4.
- 65 Там же.

66 Наталія Лівницька-Холодна, "Видавництво "Варяг",
Сучасність, Мюнхен, ч. 11 /239/, листопад 1980 р., ст.4.

67 Євген Маланюк, Земля й залізо, третя книга віршів,
В-во "Тризуб", Париж, 1930 р., ст. 5.

68 Там же: ст. 17.

69 Там же: ст. 18.

70 Там же: ст. 20.

71 Олена Теліга, Душа на сторожі, вибір з поезій,
Культура, /нема місця публікації/, 1946 р., ст. 18.

72 Євген Маланюк, "Закінчуючи", Земля й залізо, третя
книга віршів, в-во "Тризуб", Париж, 1930 р., ст. 21.

73 Там же: ст. 31..

74 Євген Маланюк, "Перша весна", Остання весна,
поезії, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 60.

75 Там же: ст. 61.

76 Євген Маланюк, Земля й залізо, третя книга віршів,
в-во "Тризуб", Париж, 1930 р., ст. 61.

77 Там же.

78 Дмитро Донцов, "Трагічні оптимісти", Дві літера-
тури нашої доби, друге видання, Гомін України, Торонто,
1958 р., ст. 279-285.

79 Наталія Лівницька-Холодна, "Видавництво "Варяг",
Сучасність, Мюнхен, ч. 11 /239/, листопад 1980 р., ст. 7.

80 Там же: ст. 8.

81 Там же: ст. 9.

82 Там же: ст. 11.

⁸³ Євген Маланюк, "Лист до редакції", Вісник, березень 1934 р., ст. 237.

Шановний Пане Редакторе, прошу не відмовити видрукувати на сторінках Вісника оцю мою заяву: Ознайомившись з ч. 2-им квартальника Ми, ствердив я, по поміщення в нім двох перекладів і однієї рецензії є непорозумінням, яке вже не повториться: число друге квартальника Ми є останнім, в яким могли з'явитися твори нижчепідписаного. Прошу і пр. Євген Маланюк. 9 лютого 1934.

⁸⁴ Наталя Лівницька-Холодна, "Видавництво "Варяг", Сучасність, Мюнхен, ч. 11/239/, листопад 1980 р. ст. 11-12.

⁸⁵ Jozef Łobodowski, "Poezja Jewhena Malaniuka", Kultura, No. 96, Paris, October 1955, p. 48.

⁸⁶ Євген Маланюк, "Перша весна", Остання весна, поезії, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 60.

⁸⁷ Євген Маланюк, "З людського", Поезії в одному томі, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 69.

⁸⁸ Там же: ст. 61.

⁸⁹ Святослав Доленга, "Поет тьми і хаосу", Ми, літературний неперіодичний журнал, книга IV, Варшава, весна 1935 р., ст. 133-134.

⁹⁰ Там же: ст. 134.

⁹¹ Юрій Клен, "Євген Маланюк. Земна Малонна", Вісник, Львів, III, ч. 3, березень 1935 р., ст. 232.

⁹² М.Г. /М. Гнатишак/, "Євген Маланюк: Земна Малонна", Дзвони, лютий 1935 р., ст. 140.

⁹³ Євген Маланюк, "Доля", Перстені Полікрата, ліро-епіка, Українська книгоспілка, Львів, 1939 р., ст. 6.

⁹⁴ Там же: "Провесна", ст. 11.

95. Євген Маланюк, "Від віку й донині", Перстені Полікрата, ліроепіка, Львів, 1939 р., ст. 81.

96. Улас Самчук, На білому коні, спомини і враження, "Волинь", Вінніпег, 1972 р., ст. 42.

97. Там же.

98. Улас Самчук, На коні вороному, спомини і враження, "Волинь", Вінніпег, 1975 р., ст. 191.

99. Там же: ст. 299.

100. Там же: ст. 313.

101. Там же: ст. 315.

102. Там же: ст. 313.

103. Євген Маланюк, Вибрані поезії, 1923-1943, Львів, 1943 р., ст. 170.

104. Улас Самчук, Плянета Ді-Пі, нотатки й листи, Інститут дослідів Волині, ч. 38, Вінніпег, 1979 р., ст. 109.

105. Там же: ст. 150.

106. Там же: ст. 165.

107. Там же: ст. 166.

108. Там же: ст. 190.

109. Там же: ст. 294. Маланюкова "ядерна сільветка" має такий висновок:

Як іронічна гумористика Зошенка, чим далі, тим більш повна затаєного сарказму, ставала все більше й більше в ССРСР "неблагонадійною", так рідкі публікації найбільш навіть "цензурних" віршів Ахматової, нагадуючи про справжню поезію, зловісно контрастували з сірими стрічками советських віршів, що невпинно плили з конвеєра віршоробних фабрик ССРСР. /КС, I, 449/.

110 Григорій Костюк, З літопису літературного життя в діаспорі, бібліотека Сучасности, відбитка з журналу Сучасність, ч. 9-10 /129-130/, Мюнхен, 1971 р., ст. 8.

111 Юрій Клен, Твори, том II, III, IV, за редакцією Євгена Маланюка, фундація імени Юрія Клена, Торонто, 1957-1960 р.

Юрій Липа, Поезії, уклад Євген Маланюк, Накладом українського лікарського товариства, Торонто, 1967 р., 292 ст.

Юрій Дараган, Сагайдак, вірші, 1922-1924, другий наклад, вид-во "Життя і школа", Стемфорд, 1965 р., 64 ст.

112 Євген Маланюк, Влада, поезій книга шоста, вид-во "Київ", Філядельфія, 1951 р., ст. 5.

113 Там же: ст. 62.

114 Дарія Вілконська - це псевдонім Ліни Малицької. Письменниця закінчила життя трагічно, вискочивши з вікна кількоповерхового будинку у Відні. Про неї пише Маланюк у Книзі спостережень, том II, називаючи її "остання в роді", бо чоловік її загинув на Сибірі, а дітей у них не було.

115 Євген Маланюк, П'ята симфонія, поема, вид-во "Київ", Філядельфія, 1954 р., ст. 7.

116 Там же: ст. 14.

117 Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 212.

118 Райнер Марія Рільке /1875-1926/ - австрійський поет, народжений в Празі, якого уважав Маланюк за останнього видатного поета Європи.

119 Reiner Maria Rilke, "Herbsttag", Der ausgewählten Gedichte erster Teil, Tausend: Im Insel-Verlag, 1954., p.15.

120 Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 236.

121 Там же: ст. 236-237.

- 122 Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 271.
- 123 Там же: ст. 271.
- 124 Там же: ст. 273.
- 125 Charles Baudelaire, "L'albatros", Oeuvres Complètes, Paris, Le club français du livre, 1966, p.923.
- 126 Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 273.
- 127 Там же: ст. 274.
- 128 Едгар Аллан По /1809-1849/ - американський поет.
- 129 Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 307.
- 130 Євген Маланюк, Остання весна, випання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 23.
- 131 Там же.
- 132 Там же: ст. 27.
- 133 Батько її, славний економіст, князь Михайло Туган-Барановський /1864-1919/, був міністром фінансів у Центральній Раді. З розповіді Наталії Геркен-Русової довідуємося, що Ольга, після смерті батька, з матір'ю і братом виїхала на еміграцію і Маланюк зустрів Ольгу також і в Празі. Ольга пізніше стала фільмовою актрисою в Чехії.
- 133а Євген Маланюк, Остання весна, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 31.
- 134 Анна Ахматова /Ганна Горенко - 1889-1966/ - російська поетка-акмеїстка, була з походження українкою. В особистому житті зазнала багато горя. Її чоловіка Ніколая Гумільова розстріляли за участь у протибільшовицькій змові в 1921 році. Її приятель довгих років, поет Осип Мандельштам, згинув на Сибірі в 1938 році. Її єдиного сина арештували в часі Єжовщини й заслали на Сибір. Переживання того часу вона описала в поезіях циклу "Реквієм", яких не друкували в Радянському Союзі, але "Самвидав" переслав їх за кордон.

135 Євген Маланюк, Остання весна, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 49.

136 Там же.

137 Там же: ст. 50.

138 Там же: ст. 51.

139 Там же.

140 Там же: ст. 83.

141 Євген Маланюк, "Примітка", Серпень, поезій книга IX, В-во Нью-Йоркської Групи, 1964 р., ст. 69-70.

142 Редакційна стаття, "Євген Маланюк", Нові дні, Торонто, березень 1968 р., ст. 3.

143 Вірш "Шобачення" у збірці Влада має такі слова:

Коли ж настане визначений час -
Імлистий день, у листопаді, в лютім,
Пручнеться серце, помилившись в ритмі,
.....
І спізниться вже непотрібний лікар...

144 Євген Маланюк, Перстень і посох, епілоги, "Сучасність", Мюнхен, 1972 р., ст. 7.

145 Там же: ст. 38.

146 Там же: ст. 54.

147 Там же: ст. 57.

148 Там же: ст. 61.

149 Ігор Кошар, "Інтерв'ю з Євгеном Маланюком"; що передає радіо "Свобода", Українські вісті, Новий Ульм, 2 жовтня 1966 р., ст. 5.

150 Євген Маланюк, Книга спостережень, проза, Гомін України, Торонто, 1962 р., титульна сторінка.

151 Євген Маланюк, Книга спостережень, проза, том II, Гомін України, Торонто, 1966 р., ст. 2.

СВІТОГЛЯД ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

Вже від найдавніших часів, філософи розглядали, і далі розглядають питання духового життя людини, її окремішності чи неповторності. В Платона це виявляється "мікро-світом", Руссо говорить, що кожна людина має своє коло, у якому вона є центром, ідеалісти-романтики /Блейк, Фіхте, Шеллінг/ дійшли до висновку, що людина є одночасно і колом і центром, Шопенгауер і Ніцше пропагували вплив центру на коло, тобто вплив людини на її оточення, а психологи /Фройд, Юнг/ та мислителі /Гайдеггер, Ортега і Гассет/ прикладають таку ж саму вагу впливові оточення на людину як і навпаки. Ці дуже загальні спостереження підказують думку, що кожна людина посідає свій внутрішній, духовий "власний світ".

Маланюк, як поет непересічної величини, безумовно, створив свій "власний світ", що містив у собі явища не тільки особистого, але й національного та навіть універсального характеру, себто, і центру, і кола. Цей "власний світ" Маланюка ми назвемо його світоглядом і на підставі творів поета спробуємо з'ясувати його погляди на основні проблеми життя, як людини, поета, члена

свого народу та його відношення до Бога, до людства, до своїх рідних, до інших поетів, тощо.

Світогляд Маланюка формувався у бурхливі часи не лише української, але й світової історії. Революція, змінивши вигляд Європи, одночасно захитала і поставила під сумнів багато усталених і загально прийнятих істин у житті тодішнього суспільства. В ті роки Маланюкові, як воякові, довелося перевірити, а то й змінити кілька разів свої позиції. Перше - перехід з російської армії в українську, пізніше - Центральна Рада, Гетьманат і Директорія, скристалізували його погляд на українську історію, а програна боротьба, табір інтернованих в Польщі й еміграція, дали поштовх його особливій творчості. Ці всі події відбувалися в найбільше формативні роки Маланюкового життя, коли йому було двадцять до двадцять п'ять років. Ставши тоді на певні світоглядні позиції, Маланюк не тільки не сходив з них, але навіть і не хитався в своїх переконаннях. Це твердження стосується, в основному, до його творів з суспільно-громадською і національною тематикою, а саме: історіософії українського народу, його психіки, стремління до визволення і причин невдачі в боротьбі за державність.

Цим питанням присвятив Маланюк дуже багато уваги, у висліді чого опублікував відповідні есеї. Його концепція формування української нації /не народу!/ - це одна з основних прикмет його світогляду. Найголовнішим завданням - і своїм, і кожного українця - він уважав сократівське: "Пізнай себе", одною з передумов чого є пізнання своєї історії і культури. В наступному розділі покажемо, як це стало основою однієї з тематичних ліній в його поезії. Маланюк погоджувався з теоріями розмежування понять культури і цивілізації, а саме: культура - це все, що створив народ на протязі довгих віків, тоді як цивілізація - це те, що в техніці зробила механічно людина. Пояснював це також і походженням обох понять: культ - обряд, цивітас - місто. Пропонував тезу, що:

Безнаціональної культури немає. Безнаціональною може бути лише "цивілізація", але й тоді треба пам'ятати, що і за паротягом, і навіть за рефреджірейтором тягнеться певна генетична лінія.²

Продовжуючи цю тезу і взявши за приклад слова Франтішека К. Шальди, чеського літературознавця, що "кожна велика поезія, це діалог між поетом і нацією"³, Маланюк вірив, що поет тільки тоді дає повноцінні твори, коли існує зв'язок між ним і культурою його народу. Він доводив, що заперечення своєї національності і мови приводить мистця до декадентства в творчості. За приклад він подає творчість композитора Ігоря Стравінського та скульптора Олександра Архипенка.

У статті "Творчість і національність" /До проблеми малороссизму в мистецтві/ він розвиває думку, що малороссизм не мусить бути тільки у відношенні Росія - Україна, а означає всі інші відступництва, наприклад: Бернард Шов - ірландський малорос, Еміль Вергарн - флямадський малорос, і так далі.

До проблем культури взагалі і культури українського народу зокрема, Маланюк мав свій власний обґрунтований підхід. Часто він обмежує поняття культури до так-званої "геокультури", бо говорив він про культуру автохтонного, не кочового населення земель України, і про те, що впливало на формування цієї культури. Найважливішим чинником впливу Маланюк уважав приналежність, від VII сторіччя до Христа, земель теперішньої України до середземноморського культурного обсягу античної Еллади. Україна становила північну частину країни, від якої походить північна римська і західно-європейська культура і цивілізація. Жодна з інших сусідніх з Україною країн не належала до цього засягу впливів. Доказом культурних впливів Еллади були грецькі колонії на північному побережжі Чорного моря, як і записки грецького історика Геродота, що називав землі теперішньої України - Гіперборесю. Маланюк уважав, що ця гелленська культура залишила сліди в психіці українського народу. Ці сліди мали і позитивний і негативний вплив на українську людину. Позитивним уважав Маланюк прив'язання до краси,

що виявляється у народній творчості: одягах, вишивках, писанках, танцях, піснях і т. п., глибоке почуття моралі, виявлене в родинних традиціях та пошана до людської особистості, на відміну від тих культур, де в центрі стоїть володар-автократ, а його люди – це "безоблична маса".⁴

Одночасно ці ж самі позитивні елементи мали негативний ефект, як на населення Еллади, так і на автохтонне населення тодішньої України. Надмірне захоплення красою вносило "лагідну душевну мирність і мудру примиренність, що виключало момент боротьби і мілітарної готовості".

До цього слід додати ще й культ людської індивідуальності в осередку світогляду, що часто приводив до негативної форми "індивідуальності", в часах коли вимагалось одностайності. Отже, Еллада внесла зовсім не державотворчий елемент в психіку українського народу.

Таким державотворчим елементом у психіці народу, в яку вірив Маланюк, міг би бути "Рим, з його культурою в якій осередку був воєвник і правник, а ніколи філософ, чи мистець".⁵ Але впливи Риму ніколи не досягали України до такої міри, щоб залишити сліди на психіці народу. Інші чинники, на думку Маланюка, відіграли роль надання бойових і мілітарних елементів готським племенам, себто давнім українцям. Цими чинниками, поза готами та пізнішою

Візантією, були варяги. Третій розділ у збірці Земля й залізо називається "Варяги", і в ньому розвиває поет свою теорію про впливи варягів на формування психіки українського народу. Добрим прикладом цього вважаємо таку строфу:

Став на землю варяг. І загорілась відвага -
Бористенського плеса обабіч - на дикий степ,
І у скитських Атенах Руси великий каган⁶
Степовою поїугою широко й сяйвно росте.

Маланюк був прихильником т. зв. "норманської теорії" і не бачив у ній нічого понижуючого, на відміну від історика Михайла Грушевського, який зовсім відкидав її. Докази Маланюка були такі: якщо варяги "заклали підвалини Бритійської імперії, залишили своє ім'я в Франції /Нормандія/, заснували державу Сицилії",⁷ то цілком зрозуміло, що дійшли по Дніпрі до Чорного моря, якщо навіть маємо шлях по Дніпрі, який називається в літописах "путь із варяг у греки". Він подає цілий ряд інших доказів на підставі своїх дослідів. На його думку, вислідом цього поєднання лагідної елліністичної культури і войовничої варязької була Княжа Русь. Але варяги, що були лише народом-завойовником, не спромоглися дати державі конституційно-правного державотворчого підложжя. У цьому бачить Маланюк причину роздрібнення, а пізніше й занепаду Київської Руси, а не в навалі кочових племен зі сходу, як звичайно інтерпретується в історії ті часи. У поезії Маланюка це виявилось так:

Коли ж чорною хмарою сунула чорна Азія,
Табунами і гарбами рушила татарва,
Не єдиний варязький стяг, а окремі стязі
Димний вітер жорстокого бою хитав і рвав.⁸/підкр. наше/.

Дивлячися на далший розвиток історії України очима Маланюка, треба було б сказати, що і всі інші невдачні спроби створити і втримати українську державу, почавши від Хмельницького аж до Мазепи включно, пояснюється саме браком того, що називає Маланюк "Римом" у психіці українського народу. Як побачимо в наступному розділі, мотиви варягів, Еллади і Риму були основними в одній з тематичних ліній поезії Маланюка.

Визвольні змагання 1917-1920 років наступили після двох століть неволі. Ця "ніч бездержавности", як називає цей період Маланюк, додала ще один негативний елемент до психіки народу, а саме - тавро невільника. І це, на думку Маланюка, відіграло вирішальну роль у ситуації тих років.

Маланюк вірив, що найважливішим завданням провідної верстви народу - це змагати до того, щоб знижити в народі почуття раба й зробити його сильним, певним себе і певним своїх прагнень, а саме - побудови української держави. Його поезія була виразником цих прагнень:

Не хліб і мед слов'янства: Криця! Кріс!
Не лагода Еллади й миломовність:
Міцним металом наллята безмовність,
Короткий меч і смертоносний спис.

Щоб не пісні - струмок музичних сліз,
Не шал хвилиний - чину недокровність, -
Напруженість, суцільність, важкість, повність
Та бронза й сталь - на тиск і переріз.

Бо вороги не згинуть, як роса,
Раби не можуть взріти сонця волі, -
Хай зникне ж скитсько-еллінська краса
На припонтійським тучнім суходолі,
Щоб власний Рим кордоном вперізав,
І поруч Лаври - станув Капітолій.

Поет хвилювався, благав і проклинав своїх земляків, щоб повернути їм варязьку мужність і викресати римську державотворчу мудрість. В одній із своїх поезій він так і запитує:

Коли ж, коли ж знайдеш державну бронзу
Проклятий край, Еллада Степова?!

Ця історіософічна концепція минулого, сучасного поетові, та його прогноз на майбутнє, лягли в основу всіх його творів з національною тематикою. В зв'язку з цією концепцією він висуває і наголошує роль державних провідників, які, на його думку, були справжніми будівничими державности України. Це такі постаті: король Данило Галицький, гетьман Іван Мазепа і, в новіших часах, Симон Петлюра. В кожного з них наголошує Маланюк риси сильних характерів і незламного духу.

Про короля Данила говорить Маланюк як про останнього з роду Рюрика, отже останнього з династії варязького походження, що, на думку Маланюка, було основою психіки цього грізного воїна, великого дипломата і розумного володаря, який помер, "струджений надмірнотворчим і надмірнотрудним життям, гнутий і ламаний іспитами долі, але ніколи не зламаний нею".¹¹

Гетьман Іван Мазепа, у світоглядovому аспекті, цікавить Маланюка як творець ідеї "мазепинства", що в свою чергу означає продовження ідеї ренесансу, започаткованого цим, великого інтелекту державним мужем і меценатом, у сфері мистецтва і освіти. В цьому культурному будівництві бачить Маланюк політичну ідею і політичний сенс, бо ідея "мазепинства" і "мазепинців" - це був елемент державотворчого духу в народі. Шукаючи причин прогри у визвольній боротьбі 1917-1920 років, він приходить до висновку, що:

Обудилось тіло - і схопилось до зброї, обудилась душа - і залунала козацька пісня; але історична пам'ять, свідомість тягlosti національної історії і свідомість її політичного досвіду - поверталися повільним ритмом /.../. Отже, інтелектуальне мазепинське опритомнення, відчуття духу і стилю Мазепи - верталися лиш частково /.../ і, назагал, спізнено.

Ударині мистецтва початку 20-го століття продовжувачами духового "мазепинства" уважав Маланюк Юрія Нарбути в малярстві і Миколу Зерова в літературі. Що ж спільного знаходив поет між постаттями Мазепи, Нарбути і Зерова? Рим. Поет так і називав Мазепу - "Риму козацького сивий Марсе!"¹³ Юрій Нарбут, який називав себе "мазепинцем", у своїй творчості переходить від стилізованого "козацького барокка" до римських шоломів в ілюстраціях "Енеїди", "нічого не втрачаючи з своєї національної природи".¹⁴ Микола Зеров - провідник групи неокласиків,

що закликав звертатися до джерел "несмертельної й невичерпальної, греко-римської Антики, цілющого ліку на всеросійську барбарію і найпевнішої зброї проти неї ж".¹⁵

З цілого ряду постатей часу боротьби за державність, вирізняє Маланюк постать Симона Петлюри, який викристалізував і оформив своєю національною волею, волею вождя, ідею боротьби за державність. В чвертьстоліття після його трагічної смерті поет пише:

Він невпинно росте.
Його постать роки олягають у бронзу і мармор.

.....

Тільки цезар майбуття вдивляється у далечинь
У незбагнений степ,
У трагічний безкрай України.¹⁶

Маланюк пояснював, чому окреслення "петлюривець" стало пострахом для ворогів і причиною переслідування багатьох невинних людей. У розумінні поета, назва "петлюривець" стала ніби продовженням визначення "мазепинець", означала й далі означає те ж саме: боротьбу за українську людину і за українську державу.

У літературному світі творцем пробудження української національної мислі уважає Маланюк Тараса Шевченка і до деякої міри Пантелеймона Куліша. Творчість Куліша дуже мало опрацьована в українському літературознавстві. Він залишився забутим поетом і письменником, не зважаючи на його великий вклад

в українську літературу. На думку Маланюка, це тому, що Куліш, побачивши всю безнадійність своїх намагань піднести націю на відповідний рівень духового і національного життя, зневірився й у вірші "Псалтирна псалма" написав: "Народе без пуття, без чести, без поваги". /Цей рядок Маланюк цікаво використовує в своєму власному вірші "Куліш". Ці намагання Куліша з інертної маси етносу створити державотворчу силу-націю, порівнює Маланюк з боротьбою героя драматичної поеми Ібсена "Пер Гюнт" з пересічністю. Маланюк, на нашу думку, трохи перебільшує, коли твердить, що "державною була вся діяльність Куліша"¹⁷ особливо у відношенні чи протиставленні до напрямку, т. зв. народництва того часу. Проте опрацьовані Кулішем питання про різницю між тим, що становить націю в розумінні етнографічному і розумінні політичному, висуваять Куліша в перші ряди своїх сучасників.

З усіх постатей, що допомогли Маланюкові викристалізувати свій світогляд, безперечно найважливіше місце припадає Шевченкові, якого називав поет "духовим Мойсеем нашої нації".¹⁸ Називаючи Шевченка пророком, він однак пише, що Шевченко був лише Гонтою, а не Мазепою,¹⁹ недооцінюючи потужного державотворчого елемента в поезії Кобзаря, такого як: "В своїй хаті, своя правда і сила і воля". В іншому місці, обговорюючи Франка він пише, що той, у своїй поезії, був виявом національного інтелекту, в протиставленні до Шевченка, що був виявом національної емоції.²⁰ Тому то,

Маланюк вірив у величезну силу Шевченкового слова у боротьбі за волю. Він твердив, що: "Динамізм революції був даний Шевченком. Ту частину 40-мільйонового народу, що хопився зброї, повела в бій його волею, його електризуюча поезія".²¹ Але повного розуміння ще не було, бо нація ще не доросла до Шевченка, і швидко здобуття власної держави буде виявом повного розуміння Шевченкового слова. "До того часу, Шевченко завжди буде силою, що змушуватиме рости",²² каже Маланюк. Не дивно, що поет у своїй творчості має так багато від Шевченка. І його історіософічні роздуми над істинами життя і буття народу, і його заклики до народу на полюбіву Шевченкового "Схаменіться, будьте люди", і навіть образ України у постаті жінки, як у Шевченка /"Обідрана, сиротою, понад Дніпром плаче"/, повторюються у Маланюка, хоч у багато гострішій формі.

З сучасних йому істориків та ідеологів, вплив, у світоглядovому відношенні, мали на Маланюка Вячеслав Липинський, Дмитро Донцов і до деякої міри Юрій Липа.

Про вплив історика Вячеслава Липинського пише сам Маланюк: "/.../ стався переломовий момент у процесі обудження моєї "історичної пам'яті". Пояснює він це так: "Історична пам'ять" - то не лише знання історії /.../. То є живе відчуття самого струму історії". Сталося це "обудження" в 1922 році, коли відвідуючи Варшаву, він одержав

книжку В. Липинського Z dziejów Ukrainy. Про цю книжку

Маланюк пише:

Книга ця стала нерозлучним супутником в моїм таборовім житті - з нею і їв, і спав. Але не її багатий зміст, не блискучі пера її співавторів з незрівняним В. Липинським у центрі /.../ - вразило мене. Вразив дух цієї вікопомної в нашій історіографії книги, вразив стиль її змісту, розпляновання й оформлення, стиль, що змушував перед читанням тої книги, якби мислено "зняти шапку". З книги віяло, "бужало" історизмом, справжнім, реальним, майже намацальним. /.../23
Ця книга променювала, радіювала, заражала...

Безперечно основу історіософічного первня Маланюкового світогляду, треба виводити від Липинського і збудованої ним класократичної системи у формуванні народу і держави, розвиненій у пізніших Листах до братів-хліборобів.

Публіцист та ідеолог Дмитро Донцов, з яким, як редактором Літературно-Наукового Вісника, співпрацював Маланюк довгі роки, і якого, як було згадано в попередньому розділі, він шанував, безумовно вніс свій вклад у формування Маланюкового світогляду. Про перші враження від статей Донцова, та причини їх великого впливу описує Маланюк так:

/.../ табори інтернованих /.../ Ми старалися знайти відповіді на /.../ питання /.../, то поставила перед нами сама історія. /.../ Як це сталося, що ми /.../ опинилися в таборах? Як це сталося, що ми /.../ тепер переможені й безсилі? /.../ Аж ось несподівано опиняється серед нас р. 1922 перше число відновленого ЛНВ. Ім'я редактора - "Др. Д. Донцов" - ми вже чули, /.../ Але від того першого числа ЛНВ - вже дихнуло на нас першим передчуттям можливої відповіді. Це вже було шось якби про- висло з облоги, якби вихід в широкий світ, якби від- зискання вільного тху і вільних рухів - після довгого спаралізування.²⁴

Маланюк підкреслював велику вагу впливів Донцова на тодішню молодь, коли писав: "часом аж страшно стає на саму думку: а що, якби отого "чорнявого студента" з Таврії забракло у нас на початку 20-их років ХХ століття".²⁵

Вячеслав Липинський і Дмитро Донцов були, як визнає і сам Маланюк, цілком протилежними особистостями. Липинського окреслює Маланюк як "цього Канта нашої політичної мислі /.../ скептично-іронічний, часом не без цинізму розум, розум історика й політика, холодна ерудиція вченого".²⁶

Донцова, натомість, характеризують: "гарячий таврійський темперамент, жагуча пристрасть бійця і неподільна любов-ненависть південного українського серця", пише про Донцова Маланюк, підкреслюючи, що ні освіта ні інтелект, не могли змінити цього: "І цього не злагодили ані велика формальна ерудиція, ані часами максимальне напруження інтелекту".²⁷ Донцов був речником ідеї волюнтаризму, на основі якої керівну роль у житті і одиниць і народу приписується ірраціональній волі, особливо це наявне в його книзі Націоналізм.

Юрій Липа, у своїх публіцистичних творах, таких як Призначення України, поєднував холодний розум аналітика з ідеями пропагованими Донцовим.

Вплив цих трьох людей виявляється в тому, що окреслюючи Маланюка людиною націоналістичного світогляду, треба мати на увазі засяг того світогляду від монархіста Липинського, через ідеолога воюючого націоналізму Дмитра Донцова, до поміркованішого націоналіста, прихильника УНР, Юрія Липи.

Шевченко та всі вище згадані постаті були співтворцями Маланюкової історіософічної концепції, спрямованої на переродження народу, що становило найголовніший елемент Маланюкового світогляду.

З цього випливає і Маланюкове розуміння ролі поета: "Як в нації вождя нема, тоді вожді її поети"/КС, II, 470/, пише Маланюк, перефразовуючи англійського романтика Персі Біш Шеллі. Маланюк вірив у силу Логоса – як життєтворчого і світотворчого слова. Його поняття Логоса веде свій родовід від християнського поняття "і Богом було слово", через Шевченкове "Я на сторожі біля них поставлю Слово", аж до твердження Лесі Українки: "Слово – моя ти єдина зброя". Стилет і стилос Маланюкового слова був його єдиною зброєю, і він поставив його на сторожі української культури та прав української людини. Вже в його ранній творчості, в 1928 році, знаходимо такий вислів: "І все ж таки в началі було – Слово"/Поезії, 180/, отже перефразовані слова євангелиста св. Івана.

Тут виринає питання: яким було, у світоглядovому аспекті, відношення Маланюка до Бога? Вже в 1925-26 роках, у своєму "Посланні", ствердивши, що "в Росії слово "Бог" не в моді"/КС, II, 465/, він пояснює, чим для нього є Бог:

Вікно в блакить, в буття, в світи,
Зір неба над скаженим виром,
Побідний поклик висоти
І благодать – не бути звірем! 28

Треба однак зазначити, що навіть віра поетова була основана на його політичному світогляді. У його інтерпретації діла Божі - це не діла Христової ласки, а сам Христос у нього - це поєднання старозавітного пророка Мойсея, старогрецького бога війни Марса, поганського Дажбога і ніцшеанського вольового героя:

Христос не мрія й не мара
.....
Христос - то чинна путь до Бога,
.....
Це не безсилий плач у злі,²⁹
А понад злом крилате: можу!

Маланюків Бог того часу додає певности і мужности людині.

Довгі роки еміграції, самота, старість і наближення смерті злагіднили войовничий дух поета, як це буде показано в другій тематичній лінії наступного розділу. У пізніших роках Маланюкова віра помирилася і поглибилася. Релігійні мотиви знаходимо в описуванні різних явищ. І ці мотиви вже мають чисто християнське значення. Природа, як вияв існування Бога, доля й неволя - призначення від Бога, замість ранньої вольовості, життя людини - дарунок Божий, марність життя і змагання людини в обличчі неминучої смерті, непохитна віра в позагробове життя, тощо - це вже цілком християнські погляди на існування людини, в контрасті до ранньої творчості. Навіть пізніші докази на право українського народу на свою землю, впливають з християнського світовідчуття:

Бо ті, що плугом тут орали переліг -
Віддали Богу - дух, а тіло - цій землі.
І так із ролу в рід триває тяг великий,
І нашою стає оця земля навіки.³⁰

Моменти особистого горя поета-емігранта підсилювали й так гострі почування ненависти до тих, що були причиною невдач у національних аспіраціях поета. На підставі дослідів і власного переконання, поет прийшов до висновку, що спричинником всіх лих була Росія. Багато есеїв і статей написав Маланюк на цю тему, насвітлюючи різні аспекти життя і психіки російського народу, його культури /чи браку її/, історії та взаємовідносин між ним і поневоленими народами, тощо. Наголошував від'ємний вплив росіян на розвиток західно-європейської культури: у літературі – Достоевського і Толстого, у театрі – Станіславського, і т.д. Підкреслював перебрання провідної ролі в російській літературі півднем, тобто Україною і давав приклади: Гоголь, Чехов, Купрін, Ахматова, Маяковський та інші. Навіть нобелівський лавреат Іван Бунін, за твердженням Маланюка, був вихованцем півдня. На основі цитат з Жизнь Арсеньева, поет, дещо примхливо, твердить, що Бунін був "іногородцем" в російській літературі, не належав до літературного кола в Росії, а з виїздом на еміграцію стояв осторонь і літературного і політичного життя росіян.

Знаючи дуже добре психіку російського народу, будучи прекрасним знавцем російської літератури, історії та політики російської імперії, Маланюк дуже скоро зрозумів, що ніякого українського комуністичного уряду в Україні нема. С диктатура російського комунізму, що став продовжувачем тих самих ідей "собирателя русских земель", що й царський

уряд. І проти цієї нової жорстокої імперії націлив гостроту свого талановитого пера, і протягом всієї своєї творчості не змінював і не послаблював свого наступу. Хоч він прихильно ставився до деяких російських поетів, своїх сучасників, як Мунін, Блок, Ахматова, Волошин, Ходасевич, а особливо Гумільов, і навіть був у особистих приятельських зв'язках з деяким з них та інколи піддавався їх впливам, все ж таки був він переконаний, що росіяни, або як він їх називав "москалі", ніколи не змінять своєї віри у величчя і месіанізм своєї імперії. Він висловився про це так:

- І ця віра, вносна в цілу московську націю, віра спільна москалем і обгерусові від Достоевського до останнього тувльського мужика, і являється тією страшною силою, що утримує її далі в загальних контурах ту абсолютно-ненормальну, невідомо як існуючу потвору, якій ім'я Росія, а нині ССРСР.³¹

І тому Маланчук розумів, що в сучасній Україні все зло походить не виключно від комунізму, як це загально прийнято було розуміти. Він це пояснює так:

Шевченко, як і Міцкевич, вбачав дійсне зло Росії в "цараті", - аберація дуже характеристична для XIX ст., хоч і в XX ст. не бракує людей, які все зло сучасної ССРСР пояснюють "большевизмом" чи, ще гірше, - "комунізмом", бо зовсім нічого пояснити не може, бо все те - лишень наслідок фатальної конструкції завжди "самодержавної", завжди царистської державної потвори.

Тому то і вважав найбільшим негастям України виникнення типу людини-малороса, який постав у наслідок неволі й почуття меншевертості. Про це написав він

есеї "Малоросійство", де показує причини й наслідки цього явища. Найтрагічнішим прикладом малороса уважав Миколу Гоголя, "тієї спочатку національно-недокровної, згодом хворої, врешті національно-відумерлої душі".³³ Малоросійство перекреслює всяку особистість і створює тип малороса – людини національно-дефективної. Маланюк твердить, що "воно є еквівалентом нашої окраденості" і впливає із здійснення пророчих слів Шевченка "її окрадену збудять".³⁴

Антитесою цього типа вважав Маланюк, згаданий вже тип "мазепинця", людини певної свого походження, своєї культури й своїх завдань. Розумів, що цього типу українцеві припало на долю бути переслідуваним і нишеним сучасним режимом в Україні. До цієї категорії людей, безперечно, належав і сам Маланюк, що був приневолений жити поза Україною. Пропагуючи введення у психіку народу первня римської "державної бронзи", цебто державотворчого елементу та відродження варязького завзяття у поєднанні з еллінськими прикметами добра і краси, закоріненими в давньому минулому, він надіявся бачити народ оновленим, готовим змагатися і здобувати те, що йому давно належить – власну державу. За життя поета цього не сталося і це одна з причин на те, що його кінцеві твори пройняті песимізмом.

Гоб визначити особистий світогляд Маланюка, в протилежність до громадського, треба розглянути такі аспекти його індивідуальності: Маланюк-син, -муж, -батько, -воjak, -поет. Про це ми будемо говорити ширше в дальших розділах, тут тільки згадаємо найбільш суттєве в загальних обрисах. Найбільше виявив поет особисті аспекти своєї індивідуальності в останніх збірках, а саме: Проша, Остання весна, Серпень і Червень і посох. Цими збірками показав себе поет ніжним ліриком і глибоким мислителем. У цих збірках виявляється велика прив'язаність поета до свого роду, особливо до матері. Вже в похилому віці вертається знов і знов до описів свого роду, згадує діда, бабу, батька, братів і сестру, а понав все матір. Описує родинні традиції, довколишню природу, тощо. Відчувається велика пошана поета до своїх рідних. Як муж і батько тяжко переживав розбиття родини і той факт, що його син виростає без батька. У світоглядovому аспекті, це додає йому характеристичну рису глибокого закорінення ~~того~~, то в українців перелавалося з роду в рід.

два інші аспекти Маланюкової особистості, а саме воjака і поета, розглядатимемо ширше в розділі про тематичні мотиви. Тут тільки треба підкреслити наступне: якщо говорити про Маланюка-воjака, то треба ствердити, що хоча він фактично склав зброю ще в 1920 році, духово він не перестав бути воjаком до кінця життя, і це відбилося на його світогляді.

Маланюк-поет, в розмові про різницю між поезією і віршем, і про те як відрізнити справжню поезію від звичайного віршування, пише: "Поезія - це вірш наладований енергією, подібною до електричності. Коли тієї наладованості немає, тоді вірш, хоч як технічно досконалий, /.../ залишається лише віршем".³⁵ У вірші до Гувіма він описує це так:

Ми знаєм більше, ніж вони -
Ті, що руками роблять слово.
Ми носим ваготу весни
І мускуляста наша мова
Народжена з багряних мук,³⁶
Бо ними корчить лоно Музи.

У статті "Лист до молодих", з 1966 року, він зупиняється над питанням, як народжується поет. Вирішальну роль, на його думку, відіграє покликання. Нізніше приходить труд і праця над собою з виключенням всього іншого.

Він це пояснює так:

Кожне мистецтво /у властивім, отже високім,
значенні цього слова/ є річ небезпечна.
Бо у мистця воно - через покликання - сполучується з Долею і часом Долею його стає,
зі всіма трагічними чи лише трагедійними
перспективами.

Ці поради молодим поетам брав Маланюк з досвіду власного життя з усіма "трагічними" і "трагедійними" наслідками, що в свою чергу відбилося на його світогляді. Тому, що він був поетом з покликання - не писати він не міг. Виступаючи речником поневоленої нації, про своє особисте скалічене життя сказав найбільше аж на схилі літ. З цих останніх

Його творів виринає перед нами постать людини тонких почувань, наболілої душі та глибокої віри. З його історіософічних і суспільно-громадських творів виступає чітко накреслений світогляд поета і громадянина, людини неохитного характеру, великого чуття і незламної волі, що пройшов життя з високопіднесеною головою.

ПРИМІТКИ

- ¹ Georges Poulet, The Metamorphoses of the Circle, The John Hopkins Press, Baltimore, 1966., 400 p.
- ² Е. Маланюк, Нариси з історії нашої культури, ООЧСУ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 9.
- ³ Е. Маланюк, "Ф. К. Шальда", Книга спостережень, том II, Гомін України, Торонто, 1966 р., ст. 9.
- ⁴ Е. Маланюк, Нариси з історії нашої культури, ООЧСУ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 14.
- ⁵ Там же: ст. 20.
- ⁶ Євген Маланюк, Земля й залізо, третя книга віршів, в-во "Тризуб", Париж, 1930 р., ст. 55.
- ⁷ Е. Маланюк, Нариси з історії нашої культури, ООЧСУ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 25.
- ⁸ Євген Маланюк, Земля й залізо, третя книга віршів, в-во "Тризуб", Париж, 1930 р., ст. 55.
- ⁹ Там же: ст. 48.
- ¹⁰ Євген Маланюк, "Варязька балада", Поетії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 42.
- ¹¹ Е. Маланюк, "Данило - Рекс", Книга спостережень, проза, Гомін України, Торонто, 1962 р., ст. 464.
- ¹² Е. Маланюк, Ілюстрісімумс Домінус Мазепа - тло і постать, ООЧСУ, Нью-Йорк, 1960 р., ст. 31.
- ¹³ Євген Маланюк, "До портрету Мазепи", Поетії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 120.
- ¹⁴ Е. Маланюк, Ілюстрісімумс Домінус Мазепа - тло і постать, ООЧСУ, Нью-Йорк, 1960 р., ст. 31-32.

15. Е. Маланюк, Ілюстрісімум Домінус Мазепа - тло і постать, ООЧСУ, Нью-Йорк, 1960 р., ст. 32.
16. Е. Маланюк, "Чвертьстоліття", Книга спостережень, том II, Гомін України, Торонто, 1966 р., ст. 352.
17. Е. Маланюк, "В Кулішеву річницю", Книга спостережень, проза, Гомін України, Торонто, 1962 р., ст. 115.
18. Е. Маланюк, "Репліка", Книга спостережень, проза, Гомін України, Торонто, 1962 р., ст. 74.
19. Е. Маланюк, "Посланиє", Книга спостережень том II, Гомін України, Торонто, 1966 р., ст. 470.
20. Е. Маланюк, "Франко незнаний", Книга спостережень, проза, Гомін України, Торонто, 1962 р., ст. 86.
21. Е. Маланюк, "Репліка", Книга спостережень, проза, Гомін України, Торонто, 1962 р., ст. 79.
22. Там же: ст. 81.
23. Е. Маланюк, "Депо про історію", Книга спостережень, том II, Гомін України, Торонто, 1966 р., ст. 473.
24. Е. Маланюк, "Дмитро Донцов" /До 75-ліття/, Книга спостережень, том II, Гомін України, Торонто, 1966 р., ст. 372-373.
25. Там же: ст. 376.
26. Там же: ст. 370.
27. Там же.
28. Там же: ст. 465.
29. Там же.

³⁰ Євген Маланюк, "Голоси землі", Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 147.

³¹ Є. Маланюк, "Кінець російської літератури", Книга спостережень, проза, Гомін України, Торонто, 1962 р., ст. 347.

³² Там же: "Петербург, як літературно-історична тема", ст. 381.

³³ Там же: "Гоголь-Гоголь", ст. 205.

³⁴ Є. Маланюк, "Малоросійство", Книга спостережень, том II, Гомін України, Торонто, 1966 р., ст. 246.

³⁵ Є. Маланюк, "Поезії і вірші", Книга спостережень, проза, Гомін України, Торонто, 1962 р., ст. 147.

³⁶ Євген Маланюк, Остання весна, поезії, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 32.

³⁷ Євген Маланюк, "Лист до молодих", Терем, Проблеми української культури, Інститут української культури, Діт-ройт, ч. 2, березень 1966 р., ст. 4.

III

ТЕМАТИЧНІ МОТИВИ

Перший друкований вірш Маланюка був написаний десь на Поділлі в 1920 році під враженням програної битви і усвідомлення, що Україна знов попала в неволю. Незважаючи на те, що в ньому позначається розпука, безнадійність та втома, в останніх рядках цього вірша вже завважуємо початки формування волюнтаристичного духу його пізнішої творчости.

Кінець. Тебе вже полонив
Скажений гун. Вже ризи ділять -
Твої полив'яні лани,
Червлене муками Поділля.

Вже осінь застелила все
І Бог за хмарами не че,
Як ворог по степах кочує
Й стари орд своїх пасе.

Шіп похорон осінній марш,
Що сурми вітра хрипко грають,
Знайти за машкарою хмар
Сліпучий промінь Твого раю.

Розплавить сталь височини
Й крізь синь небесного віконця
Все сіять, сіять сяйво сонця
В війноу з'орані лани.

Невідомо, чи писав поет вірші й перед цією датою, чи може саме події революційних днів допомогли пробудженню його поетичного таланту. Найраніше видання Маланюкових творів, яке нам вдалося роздобути, це - Альманах Трьох Озимина з 1923 року. У цій книжечці нема нічого написаного

поетом перед 1920-им роком, отже будемо вважати цей рік початковим у поетичній творчості Маланюка. Не виключається можливість, що може, у журналі Веселка, що його видавав Маланюк з товаришами у Каліші, друкувалося щось написане до того року, але нам не вдалося роздобути всіх чисел цього журналу. Припускаючи, що перший вірш Маланюк написав у 1920-ому році, а останній, на основі збірки Перстень і посох, в 1967-му році /також припущення, бо міг писати і пізніше/, можна говорити про 47 років поетичної діяльності. Десять збірок поезії видав поет за цей час /не враховуючи альманаху Озимина/. Цими збірками Євген Маланюк назавжди утвердився в українській літературі, внісши до неї багато цікавого. Треба брати до уваги, що роки творчості Маланюка були також роками розцвіту поезії в Україні взагалі, а на еміграції зокрема. Такі імена як Олекса Стефанович, Юрій Липа, Юрій Клен, Олена Теліга, Олег Ольжич, Оксана Лятуринська, Леонід Мосендз та багато інших, внесли великий вклад в українську літературу на еміграції. Все ж, завдяки своєму поетичному хистові, Євген Маланюк зумів стати цільним представником не тільки "вісниківської квідриги", а й еміграційної поетичної громади взагалі.

Різномодна поетична творчість Євгена Маланюка спонукує читача чи критика уявляти широку мережу тематичних мотивів у ній. В початковій стадії читання так

воно і здається. Одначе, невдовзі приходиться до висновку про певну однотайність тематики цього поета. Всю його поезію, з точки погляду тематичної побудови, можна підпорядкувати двом головним тематичним лініям, що проходять через його творчість від перших до останніх віршів. Вони, в свою чергу, розгалужуються в ряд побічних мотивів, часом ідучи паралельно, а часто перехресуючися і наголошуючи одна одну.

Ці головні тематичні лінії уявляються нам так:

1/ Втрачена батьківщина

2/ Звичнуте особисте життя

Першу тематичну лінію - "втраченї батьківщини" розвивав поет у багатьох своїх віршах, часто повторюючи і наголошуючи елементи, що на його думку, були або причиною або наслідком цієї втрати.

Друга тематична лінія - звичнуте особисте життя, часто зазублюючися з першою і базуючися на особистих переживаннях поета, наголошує і унагляднює проблеми, що впливають з першої тематичної лінії.

Методу утотоження побічних мотивів, пов'язаних з обома тематичними лініями, підказує сама творчість поета. Майже всі мотиви в нього зроджуються в наслідок протиставлення протилежних властивостей якогось явища, що часто можна зформулювати як бажання виразити і тим самим допомогти уточнити даний тематичний мотив. В більшості випадків

протиставляються негативні якості позитивним, хоч і трапляються протилежні явища, що не протиставляються одне одному позитивними й негативними якостями. Так, наприклад, можна інтерпретувати цікаву побудову заголовків Маланюкових збірок поезій. Візьмемо його останню збірку Перстень і посох. Символіку цієї назви треба розуміти так: перстень – це ознака прив'язаності до осілого життя /може подружжя/, крім того, чарівної сили, казкової влади, тобто поетичного обдарування, а посох – це архаїчний синонім для палиці чи ціпка мандрівника. Отже, цілком протилежні поняття. Ці протилежності проходять через усю Маланюкову творчість. Те інші заголовки його збірок складаються з протилежних понять, як ось: "Стиллет і стилос", "Земля й залізо". /Цікаво, що всі ці заголовки підбирав поет так, що вони починалися на ті самі літери/. Знову, у випадку інших збірок, заголовки знаходять свою протилежність у корпусі самої збірки. Наприклад, збірка "Остання весна", має один розділ, що називається "Перша весна", і т.д. Можна, мабуть, знайти ще багато більше прикладів протиставлень, що зв'язані з заголовками збірок чи окремих розділів. Ця метода діалектичного мислення і творення була притаманною Маланюкові.

Протиставленнями виводить Маланюк більшість мотивів, що відносяться до першої тематичної лінії. Втрата батьківщини, це був головний корінь зла і причина всіх нещасть і його, і його друзів. Тому то, головний мотив цієї тематичної лінії, а саме потреба здобуття держави, видвигає поет кількакратними протиставленнями, елімінування негативних сторін котрих, повинно бути запорукою досягнення цієї мети. Цей мотив розробляє Маланюк кількакратно:

1/Виведенням синтези історичного буття України, почавши від скитів із заміток Геродота, то дає право поетові називати Україну Еллагою, через варягів, козаків і аж до сьогоденного поневолення. Найважливішим і найчастіше вживаним у мотиві історичного втілення України є символ постаті України-жінки, що виступає то світлим ідеалом з надземними властивостями, то знов є виявом найнижчих можливих у жінки прикмет.

Цими протиставленнями з надзвичайно патосною риторикою поетові вдалося витворити відповідну тональність в поезії, що спонукало Донцова зачислити його до "трагічних оптимістів". Цілим рядом коротких штрихів накреслює поет минуле України в постаті жінки, наголошуючи негативи:

Необорима соняшна загибля -
 Віки, віки - одна блакитна мить!
 Куди ж поділа, Степова Еллада,
 Варязьку сталь і візантійську мідь?²

2/ Як негатив подає поет також і географічне положення та сусідство войовничих народів:

Відвіку покарано степом
 І простір всю силу н'є.
 Під смаглим монгольським лепом
 Та проказою - тіло твоє.

3/ Байдужість країни до своєї долі підкреслює поет іронічною заввагою:

Не стомилась лежати шляхом,
 Кочовничий крок, видно, легкий!
 Так тепер - зі сходу на захід,
 Як тоді - із варяг у греки.⁴

4/ Це бичування своєї країни, а тим самим і себе завершується словами:

Невже ж Тобі це може снитися,
 Бо вільна Ти колись була?⁵

І виринає розпучливе питання:

Коли ж струснеш цей пил? Повстанеш вся - акорд!
 І лоно віддаси своєму Чоловіку!⁶

Ці дуже похмурі і патетичні наświetлення компенсуються в поета іншими, напосними великою синівською любов'ю, в яких симпатія поета звертається в сторону батьківщини:

Хижі птиці летять зі Сходу
 На червоному тлі пожеж, -
 Бачу, бачу твою Голготу
 І звідціль, з моїх мертвих меж.⁷

Опис голоду в Україні додає трагічних нюансів до цих картин:

Там висохла жінка, кулями прошита.
 Дитина квилить. Доки тліє тьма,
 Ти колоски скривавленого жита
 Стрижеш на власній ниві крадькома. 8.

Жахливі картини малює поет на те, щоб потреба отворення чи відвоювання держави здавалася конечністю, і подає дуже точне визначення яким повинне бути відношення кожної людини до своєї батьківщини:

/.../ не треба заплутано метикувати
 В залежності від нагоди і годин, -
 Тільки знати:

Вона - Маги,
 Ти - син.

Отже, виводиться мотив любови до своєї батьківщини і окреслюється його найніжнішим відношенням любови сина до матері. Але часто мотиви любови до України-жінки набирають форм фізіологічної, а навіть гвалтовної любови:

Крізь тіла зойк, крізь сльози й піт, -
 Залізом м'язів, кров'ю муки
 Люби, люби свої степи,
 Землі своєї чорні туки!

Щоб лезо пристрасти тягло
 До лона її, на перса чорні,
 Жагою плодності пекло
 В її раменах необорних.

О, будь як муж! О, будь як плуг!
 Вріжайсь в її ріллі жіночі.
 Пести! Воловий піт подруг
 Хай ясно заливає очі.

Тут виринає інший мотив, дуже яскраво проведений через всю творчість Маланюка. Це мотив перевиховання народу і створення нації. Цей мотив розвиває поет знов протиставленнями. Спочатку він говорить про те яким цей нарід тепер став:

... І йшли віки, одним ярмом закуті,
 Плекаючи каліку і раба.

.....
 І так лишав беззахисною землю
 Її, тікаючи, встроляв у ню свій спис.

І так міняв залізний лад держави
 На хижий свист чужого батога.

І продавав на страту свого князя...
 І тупо йшов отарою в ясир...

Як протиставлення цього Маланюк пропонує свою візію
 народу і для досягнення того він звертається до вищих сил
 словами переспіву Махара:

Вчини

Твердими нас, відпорними, як криця,

Дай-же нам ту твердість,
 Ту вперту, Боже, ту крицеву твердість
 І, коли ми - залізо те м'яке, -
 Дай молот Твій гатить по наших тілі...¹²

І тут проявляється мотив віри у свій нарід, та го майбутнє
 належить його народові:

Ти не загинеш, мій народе,

Крізь зойк заліз, крізь звіря рик,
 Крізь дим руїни -

Україну
 Новий узріє чоловік.

Мотив нового чоловіка, тобто візію свідомого члена відрод-
 женої нації також бачимо в Маланюка:

Бацу їх - високих і русявих,
 Зовсім інших, не таких, як ми, -
 Пристрасників висоти і слави,
 Ненависників тюрми і тьми.¹⁴

Дороговказ до наступного тематичного мотиву подає поет

словами: "Припонтійським степами породи степового Месію, Малонно Диких Піль".¹⁵ Отже, віра в прихід провідника, що поведе народ до здобуття держави. Говорячи про мотив провідництва, треба підкреслити, що ця проблема непокоїла поета ціле життя. З метою кристалізації властивостей доброго провідника, він малює силуетки історичних постатей, таких як Карло XII, Наполеон, король Данило, гетьман Мазепа, а з новішої історії – Симон Петлюра.

Як ми бачили в попередньому розділі, роля варягів в Україні цікавила поета, а постать короля Карла XII він уважав продовженням цього впливу. В 1937 році він відвідав гробницю цього героя-короля і усвідомив причини хоробрости творців путі "із Варяг у Греки".¹⁶

Так, тільки тут, де тліє скудний день,
Де в бідних соснах, зрощених гранітом,
Північний вітер пусткою гуде, –
Пече жага за простором і світом.¹⁷

Ця "жага за простором і світом" пекла і потомка варягів Карла XII, якому навіть на Страшному Суді, "не ангельські заграють труби, лиш барабанний гуркіт бою".¹⁸ Хоробрість варягів-вікінгів і їх провідників та нащадків приписує Маланюк "нордійській спразі", що створилася у важких життєвих умовах колодної пісноті, на відміну людей "сонячної Еллади".¹⁹

В іншому вірші поет спостерігає Наполеона Бонапарта, як той два роки після програної війни з Росією в 1812 році, намагається збагнути причини поразки:

Він пригадував знову, і знову вертався
 До московських багон і до скитських степів,
 Там де морок сліпий перед ним розступався,
 І лунав однотонний незбагнений спів.

Наполеонова уява малювала країну, яку пройшли його
 когорти переможно вперед і здесятковані назад і він робив

висновок:

Простір. Простір жорстокий - зрадлива покора -
 Чорним лоном монголки поглинював рух.
 І вгрузали когорти.

Але де щось інше нагадувала пам'ять, щось про Бопляна
 /описи України з 17 ст./, а далі "Мазепа. Карло й Україна".
 І корсиканець Наполеон шукав у творах Вольтера /який писав
 про Мазепу/ і в записках Геролота відповідей на те, що хви-
 лювало його. Маланюк піддає думку про неінформованість
 Наполеона у відношенні до України, підказуючи про позитиви
 українських провідників і українського народу.

Треба додати, що Маланюк виносив також і негативні
 сторони психіки українського народу, такі як: слабосилість
 у протиставленні до твердості і мужності і зрадливість у
 протиставленні до героїзму:

А тут, де злидні, каліч і плебеї,

 Історія - прокляттям чорних чар -
 Спочила тут, як мумія /чи моші?/
 Корчма та жид, ясир та яничар,
 Та звироднілі роличі татар...

Описи сучасного вбогого стану народу використовує
 поет на те, щоб вивести мотив ворог України - Росія:

За набої в стінах Софії,
 За криваву скруту Крут, -
 Кай московське серце Росії,
 Половецькі пси роздеруть.

Повертаючися до мотиву потреби провідника, поруч з Карлом XII та Наполеоном, Маланюк розглядає деякі постаті з української історії. З княжої доби він вирізняє короля Данила, з часів гетьманщини – гетьмана Івана Мазепу, а з сучасної йому історії – Симона Петлюру. Гетьмана Мазепу він називає "Illustrissimus Dominus Mazepa Dux Cohortis Zaporo-viensis" та імператором – отже провідником.²⁴

Крім державних та військових провідників, чи не найбільшу роль у кристалізації державно-творчого елементу і провідника і нації передає поет творцям духових вартостей – поетам і мистцям. Особливо вплив Тараса Шевченка на народ взагалі і на поета зокрема, торкає Маланюків вірш "Шевченко" і особливо "Тризна":

І той – з-під брів – налятий гнівом зір,
І та – з-під уса – усмішка-докір,

І криця та, що в кремезній статури
Бреніла завжди жадобою бурі...

І ті уста, що з них, як ураган,
Гремів і пік пророчеський пеан...

І думи ті, що гострим лезом їді
Прокреслились гравюрою на міді,

І ярий дух, що тіло повнив вперть, –

Все це в віках, пропалюючи смерть,
Живе, горить, сумління нам тривожить,
Вирізблюючи тварі образ Божий.

Недаром каже поет, що Шевченко "сумління нам тривожить", бо цим він видвигає ще один мотив, а саме: мотив відповідальності поета перед своїм народом за будуючий вклад у

духовість цього народу, що проходить через уся його творчість. Маланюк каже:

То ж не - поет, хто лиш невинно
Дзюркоче про добро і зло.
Поет - мотор! Поет турбіна!
Поет - механік людських мас²⁶
Динамомайстер, будівничий.

Запорукою тяглости і непереривності цього впливу є ряд великих імен в українській літературі, як також і доказом живучости і відпорности українського народу.

Гноблять, калічать, труять рід,
Ворожать, напускають чари,
Здається, зникнено вже й слід,
Лиш потурнаки й яничари.

І ось - Стефаник і Куліш,
Ось - Коцюбинський, Леся - квіти
Степів страждальної землі,
Народу самосійні діти!

А то підземно загуде
Вулканом націй ціла раса
І баром божеським гряде²⁷
Нам прометеїв дух Тараса.

В висновку про цю першу тематичну лінію треба відмітити, що базуючися на всьому попередньо сказаному, стає ясно, що всі мотиви в ній пов'язані однією ідеєю, а саме: втраченій батьківщині треба протиставити сильний духово народ з розумним і хоробрим провідником - у висліді чого - держава, втратою якої так болів поет:

Державо, ти була, як подих піль,
В яких весна, і сонце, і буяння
Злились в єдино-неділимий біль
Народження і умирання.²⁸

Багато складнішою являється друга тематична лінія - звихнуте особисте життя. Вияв багатогранної психіки поета тяжко вмістити в якісь поодинокі мотиви. Все ж таки, кидаються в очі бодай такі аспекти його особистості: Маланюк - вояк, Маланюк - поет, Маланюк - людина. Ці всі означення треба поставити над спільним знаменником - емігрант, у висліді чого розглядатимемо три трикутники: Маланюк-вояк-емігрант, Маланюк-поет-емігрант і Маланюк-людина-емігрант.

Трикутник - Маланюк-вояк-емігрант виявляється такими мотивами:

а/ Прославлення вояків, товаришів зброї поета, го впали на полі бою:

Як падали між ржавих трав
 На чорну землю/- "добре, сину!"/,
 Як вітер пестив і чесав
 На мертвих головах цуприну. 29

У цьому вірші, найвише признання упавшим воякам висловлює поет зверненням Гоголевого Тараса Бульби до Остапа, свого сина, коли того колесували у Варшаві.

б/ Мотив надії на повернення і нову боротьбу зі зброєю в руках.

Хай нерухомо ми стоїм,
 Чекаючи страшного знаку.

Уста затиснуті - горять,
 Заціплені - скрегочуть зуби,
 Та в пурпуровім часі згуби
 Рука не змучиться карать! 30

в/ Під кінець життя Маланюк-воєк приходить до висновку, що еміграція була помилкою. Мотив каяття виявляється в деяких творах, як своєрідна протилежність до раніших тем.

Купив цей час фальшивою ціною:
 Исходом, втечею, роками болю й зла.
 А треба було впасти серед бою
 На тій землі, де молодість цвіла.
 А треба було вдряпатись кігтями
 Заклякних рук в той криворідний ґрунт,
 Зерном лишитись — хай би в вовчій ямі, —
 Щоб вирости з землі і гнів, і бунт.³¹

Трикутник — Маланюк-поет-емігрант розглядатимемо, маючи на увазі мотив активного ангажування, що його вимагалося у першій тематичній лінії. Знаємо, що цей вияв, а навіть дія, мусіли бути максимальними, що, без сумніву, досягав поет. Але, які успіхи мав поет, та чи задовольняло це його як мистця? Коли розглядати тільки поняття "поет", то поряд з національним питанням виривають питання іншого і складнішого значення. Це в першу чергу мотив поетичного обдарування, те що Маланюк називає "тортури літератури".³² Поетичний талант чи бажання писати — це, на думку Маланюка, щось як кара. Людина стає невольником поетичної творчості і несе "голенний хрест",³³ бо мова заслоняє дійсність.

Цілував, а в тобі скандувало: цілу-нок.
 Квітли вишні, ти ж мріяв: весна — ясна.
 Навіть біль, навіть нерви дзвеніли, як струни,
 І силляби склалися навіть у снах.³⁴

Це також питання духового життя і росту поета, його особистих бажань і мрій, які він висловлює так: "Все чути. Всім палать. Єдиним болем бути".³⁵

Ці мотиви духового "горіння" наявні у творчості Маланюка, хоч не завжди знаходив він підтримку і зрозуміння у своїх сучасників:

Завжди напружено, бо завжди - проти течій.
Завжди заслужаний: музика, самота.
Так, без шляху, без батька, без предтечі.
Так - навпростець - де спалює мета.³⁶

Не зважаючи на те, що йшов він "проти течій", про-
биваються в його поезії мотиви жадоби слави, спочатку нес-
міливо, ніби питання:

Мій час причаєний триває,
Склада життєпис сторінки...
Чому ж жадоба серце крас?³⁷
Чом надять лаврові вінки?

Але невдовзі вже певно звучить віра в успіх його
поетичної діяльності і його "горіння":

Але недаром, о, недаром
Я креслив літери цих літ:
Мій жар спахне колись ударом
І в дійсність обернеться міт.

Мій ярий крик, мій біль тужавий,
Випалюючи ржу і гріх,
Ввійде у складники держави;³⁸
Як криця й камінь слів моїх.

Але "горіння" поетове попеліє і появляються нотки
зневіри. Змінні почування типові для Маланюка і поета
і людини. В нього віра - зневіра, любов - ненависть,
покора - гордість чергуються дуже часто:

О, доле люта і проклята!
Це існування смерти гірш.
Прийшла кривавая розплата
За кожен день, за кожен вірш.³⁹

Тому то і наголошує Маланюк мотив дивних взємовідносин між суспільством і поетом, перегукуючися з романтиками:

Завше скупчений, завше похмурий,
 Бо хвилива усмішка - грім,
 Морітурі літератури,
 Гладіятор нещадних рим.

Завше - чернь і арена, і сором,
 Завше - падаю і встаю,
 І гвалтують образливим зором
 Окрівавлену душу мою.

В цьому вірші Маланюк вказує на цікаве явище, притаманне багатьом поетам, а саме проблему маски, що нею закривається поет від товпи. Це описав Шевченко в "Перебенді", Леся Українка у вірші "Якщо прийде журба", а Іван Франко написав вірш "Школа поета", в якому він каже: "поет танцює і рида, - і це зветься штука".⁴¹ В Маланюка ця маска була створена ним самим - забронзована постать "імператора залізних строф" не дозволяла на звичайні людські слабості і почування. Хоч він і добре почувався в тій ролі, але інколи, особливо в пізніших роках, пробуджувався в ньому протест і це дало вияв у його творчості мотивам зневіри і розчарування. До цих почуттів долучується ще й мотив розчарування в суспільстві:

А люди йшли невдало й мляво
 І нарікали - "що це він?"
 І невесела тая слава
 Гуде, як погребовий дзвін.⁴²

Безперечно, що дійсність буття двічі емігранта надто не сприяла поетичній популярності, бодай не в такій мірі, як

солону рідних стріх⁴⁶, бо

Там свист херсонського простору!
Там вітер з кристалевих хвиль!
А тут: в вікні опустиш стору - 47
І п'єш самотній, смертний біль.

Цей мотив туги виводить Маланюк порівнянням його становища до Одиссеєвого:

Так Одиссеєм, стомленим до дна,
Лихим безмежжям чужини глухої,
Вдивляюся у острів той, що гоїв
Солодким видивом ясного сна.⁴⁸

Твір старогрецького поета Гомера ліг в основу творення цілого циклу віршів про скитальські радості і поневіряння поета. Цей життєвий шлях - це океан, по якому пливе Маланюк-Одіссей, переживаючи різні пригоди, тому що

Не кинувши у гліб надійний якор⁴⁹

поет не знаходить осідку впродовж усього життя. Чи шукав він його взагалі на чужині, - це інше питання, бо єдиний можливий і бажаний осідок, Маланюкова Ітака, це батьківський дім над річкою Сийноюю. Тому-то і знаходиться Маланюк-Одіссей вічно у човні, яким кидас розбурханий океан-життя:

Родина - тільки вбогий човен
На невмолимих бурунах.

.....

Вичерпуй волю. Затикай
Пробієни. Будь мужем, татом.
Керуй. Молись. Не нарікай.⁵⁰

Що не бажав Маланюк творити осідок домашнього огнища на

чужині видно з такого поетового вислову:

Далекий берег ані мріє,
Хоч знаю, вірю: десь він є.⁵¹

Отже осідку не "бачить" Маланюк. Описуючи принади і спокуси шляху мистецтва, він наче переповідає переживання Одиссея підчас своїх мандрівок:

Там дивний ліс зітхає ароматом
І весь дзвенить ол гимнів п'яних птиць,
.....
Там зачарують гіпнотичні кобри,⁵²
Під пестогі золототілих дів...

Цим віршем поет видвигає мотив сили волі людини опертися підступному світові, беручи за приклад Одиссея. Так і Маланюк, прив'язує себе силою своєї волі до шогли свого житейського корабля, щоб оминати принади і спокуси цього світу, спрямовуючи його на путь, яка, в його мріях, заведе вкінці до рідної Ітаки-України.

Тому, що поет був людиною сильних почувань і такого ж темпераменту, мотиви любови до жінок виступають у його поезії дуже яскраво. Так як і більшість попередніх мотивів, так і цей має двох облич: жінка - ідеальна любов і жінка тілесна любов.

Прикладом першої - тобто ідеальної любови, можна подати вірш "Беатріче":

Нішла. І тихий промінь ясно згас,
І знов тече земний, звичайний час, -
Немила праця, визначені стрічі...
.....⁵³
І гірко знай, що є десь Беатріче.

Або вірш "Вечір", де виявляється туга за коханою:

Ось вечір знов. Заплюгує повіки
 Безсилий день. І знову, знову сам.
 Так треба ніжності, так треба, щоб навіки
 Удвох молитися вечірнім небесам.⁵⁴

Мотив жінка – тілесна любов, виявляється в наступному вірші:

В такі очі ні разу, ні разу ще зір не пірнав.
 Таких брів – чорна блискавка – днів моїх не протинала.

.....

Коливається стан. Заворожує в казку півсна.
 Моя пристрасть джигітом рванулась слідами газелі!⁵⁵

В пізнішому віці вірші Маланюка змінюють форму та спосіб вислову, але тим більше виступає мотив тілесної любови з еротичним забарвленням:

Бездумне блаженство в очах,
 Безсило розкрилене тіло,
 Рожева похилість плеча...

Де мить тому серце гриміло,
 Тремтіла розбурхана персь,
 Де ягода пнулася яро,
 А рот, го як рана роздерсь,⁵⁶
 Був повен сочистим пожаром.

У вірші з 1966 року поет розповідає:

Як дошенту тіло спалилось
 На повільнім, повільнім вогні любови!⁵⁷

ніби підтверджуючи значення мотиву любови в його житті.

Хоч не часто, але знаходимо також і мотиви антипатії, а навіть ненависти в поезії Маланюка, як напр.:

Ти забивала радість, як дентист
 Вбиває нерв: повільно і пляново.
 В гаю любови – бачиш – жовтий лист
 І смерк в очах, і змушена розмова.⁵⁸

Часто немилим жінкам Маланюк надає вигляду відьми:

В салоні синьому - сумна,
В модерній сукні ясно-сірій,
Сумуєте біля вікна
Крихкими мріями про вирій.

На гобеленовому тлі
Удасте принадно-хору...
А опівночі - на мітлі -
Через димар - на Лису Гору!⁵⁹

Подібне окреслення знаходимо в іншому вірші:

Знаю - відьма з Лисої Гори -

.....

Бачу все: намастиш тіло - лиск,
Знов зелені очі,
Знов - мітла.
Тільки іскор електричний тріск, -
В димарі гогоче
Ночі мла.

Рідко виявляє поет у своїй поезії мотив ревнощів, але закінчення наступного вірша підтверджує здогад, що і це почування не оминуло його:

Веранда. Столик.

І раптової біль,
Бо рік тому, тут інший був з тобою:
Ось тінь його. Й не вистачить зусиль,
Й нема такої клятви чи напою,
Лоб відігнать, забути. Лоб межа
Нас поєднала смугою ясною.

Лоб не була ти - рідна і чужа.⁶¹

У ще іншому вірші, порівнюючи свою долю до Одиссеєвої, він жінкам в його житті дає імена взяті з Гомерового твору:

Каліпсо обіцяла вічну юність,
А Навсікая - та несла, як дар,
Безсмертну радість, серця многострунність,
Під снігом цноти - молодости жар.

Все проминув ти. Все здмухнув, як попіл;
 Щоб ось віддять під тінню рідних віт
 Себе - єдиній, вірній Пенелопі -⁶²
 Як пізній плід невичерпаних літ.

Мотив туги емігранта за сім'єю, сином і домом вияв-
 ляється у всіх збірках виданих по цей бік океану:

Що ж можеш ти, надломана тростино?
 Десь бурі сплять за обрієм полить.
 Там Альпи. За Дунаєм - хата сина.

Ти ж знов один. Твоя скінчилась книга.
 Вже вечір. Ніч надходить мовчки. Цить...⁶³

і, остаточно, приходить мотив резигнації, дуже яскраво
 виявлений у вірші, що має за мотто слова Рільке:

Wer jetzt kein Haus hat,
 baut sich keines mehr...⁶⁴

У цьому вірші Маланюк висловлюється так:

Важка спізнала мудрість, як тягар
 Невольника, а нести його треба.

Не знайти оселі
 Ні захисту. Бо "не збудує дім
 Той, хто не вспів побудувати досі".
 Мандруй, іди, вливляйся у сизий⁶⁵ дим
 Далечини і зрозумій: це осінь.

Такими висловами як "вже вечір. Ніч надходить..." і
 "це осінь", з попередніх двох віршів, виводить Маланюк
мотив особистої старости, на канві занепадання культури:

Що ж це таке? І пальці костеніють
 І мерзнуть, мов оголені, кістки,
 І стомлюється зір.

Це сутеніє
 Епоха, чи мій День лише хисткий?⁶⁶

Впарі з мотивом старости зауважується також мотиви покори
й самоти. Особливо це виявилось у вірші "Серпень",

де, колись непокірний Маланюк, описуючи ознаки старости, просить Бога навчити його покори:

Найперше – це покора. О, навчи
В ночах безсонних, в бичуваннях долі,
У дрібничковій помсті днів і діб,
В безсиллю немощів – навчи, навчи покори.⁶⁷

В цьому самому вірші, він пише про самоту – "О, самото, ти, знаю найтрудніша"/Поезії,237/, але розуміючи що і самота і покора йдуть впарі зі старістю, визнає: "Бо якщо покора – мудрість, то самота – є завжди висота"/Поезії,237/.

Поза мотивами пов'язаними з двома тематичними лініями, завважуємо мотиви, що не мають безпосереднього зв'язку з цими лініями, а служать як засіб для підсилення їх.

Назвичайно цікаво, впливає Маланюк у свою творчість мотиви античної мітології, староруської поганської віри та християнської релігії.

Мотивами античної мітології уводить Маланюк первні старої Еллади і Риму. В наступному розділі покажемо які образи-персонажі знаходимо в нього і як він використовує їх.

Мотиви староруської віри, на відміну від інших вісниківців, виявляються рідко. Тільки Стрибог, Діва-Обида, "гряде Ярило із дарами"/Поезії,36/ та звернення "Не покидай, Дажбоже"/Поезії,259/ звертають поетову увагу в минуле України.

Мотиви християнської віри найбільше виявляються у пізніших творах, особливо в риторичних віршах і молитовних віршах:

З'явся, Господи! Зійди на мертво землю,
Діткни десницею застиглого мерця,
Дихни вогнем пречистим.

Дуже важливу роль створення відповідного настрою відіграють мотиви пір року і місяців. Весна - це в Маланюка юність, літо - розквіт життя, осінь - дозрілий вік, а зима - це старість і смерть. З місяців згадуються в його поезії майже всі, але символізовані - тільки серпень і лютий, з тим, що серпень - щасливий місяць:

Ось і серпень - твій місяць. За ним осінь прилине
І нагадає вішучим кряканням птиці
Про юність без батька, про старість без сина.⁶⁹

Місяць лютий в Маланюка - приносить нещастя:

Фебричний фебруар. І грипа, і ангіна,
І дего ще. Він Лютим зветься в нас.⁷⁰

Можна було б розглядати ще деякі інші мотиви, що зродилися з якихось одноразових переживань поета, але вони все одно залежні в якійсь мірі від вже цитованих, і цілком певно, підлягають двом головним тематичним лініям. Весь творчий доробок поета має на собі відбитку туги емігранта і жалю за пройденим життям, що не так склалося, як гадалося.

ПРИМІТКИ

¹Евген Маланюк, Михайло Селегій, Михайло Осика, Озимина, Альманах Трьох, в-во "Веселка", Каліш, 1923 р., ст. 8.

²Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 40.

³Там же: ст. 68.

⁴Там же: ст. 36.

⁵Там же: ст. 27.

⁶Там же: ст. 36.

⁷Там же: ст. 29.

⁸Евген Маланюк, Серпень, поезій книга ІХ, в-во Нью-Йоркської Групи, 1964 р., ст. 39.

⁹Там же: ст. 58.

¹⁰Евген Маланюк, Земля й залізо, третя книга віршів, в-во "Тризуб", Париж, 1930 р., ст. 45.

¹¹Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 228.

¹²Евген Маланюк, Остання весна, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 37.

¹³Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 233.

¹⁴Там же: "Ода до прийдешнього", ст. 132. Пост назвав важливий есей, з подібною тематикою, "Зовсім інші".

¹⁵Там же: ст. 83.

¹⁶Е. Маланюк, Червень Полікрата, ліроепіка, Львів, 1939 р., ст. 58.

17. Е. Маланюк, Перстень Полікрата, ліроепіка, Книгоспілка, Львів, 1939 р., ст. 58.

18. Там же.

19. Там же.

20. Там же: ст. 75-76.

21. Там же.

22. Там же: ст. 27.

23. Евгений Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 52.

24. Там же: ст. 120.

25. Е. Маланюк, Книга спостережень, том II, Торонто, Гомін України, 1966 р., ст. 50.

26. Евгений Маланюк, Стилет і стилос, вірші 1923-1924, вид. "Київ", Подсбради, 1925 р., ст. 44-45.

27. Евгений Маланюк, Земля й залізо, третя книга віршів, в-во "Тризуб", Париж, 1930 р., ст. 37.

28. Е. Маланюк, Перстень і посох, епілоги, Сучасність, Мюнхен, 1972 р., ст. 36.

29. Евгений Маланюк, Влада, поезій книга шоста, видавництво "Київ", Філядельфія, 1951 р., ст. 13.

30. Евгений Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 183.

31. Евгений Маланюк, Перстень і посох, епілоги, Сучасність, Мюнхен, 1972 р., ст. 43.

32. Евгений Маланюк, Остання весна, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 30-32.

33. Євген Маланюк, Остання весна, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 30.
34. Там же: ст. 31.
35. Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 10.
36. Там же.
37. Євген Маланюк, Влада, поезій книга шоста, видавництво "Київ", Філадельфія, 1951 р., ст. 20.
38. Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 149.
39. Євген Маланюк, Остання весна, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 30.
40. Там же: ст. 31.
41. Іван Франко, Твори, том 16, Книгоспілка, Нью-Йорк, 1958 р., ст. 177.
42. Євген Маланюк, Остання весна, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 23.
43. Там же: ст. 14..
44. Євген Маланюк, Черстень і посох, епілоги, Сучасність, Мюнхен, 1972 р., ст. 69.
45. Там же: ст. 8.
46. Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 22.
47. Там же: ст. 23.
48. Євген Маланюк, Влада, поезій книга шоста, видавництво "Київ", Філадельфія, 1951 р., ст. 14.

49. Євген Маланюк, Стилет і стилос, вірші 1923-1924, вид. "Київ", Подєбради, 1925 р., ст. 9.
50. Євген Маланюк, "Доба", Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 235.
51. Євген Маланюк, "Носталгія", Перстень і посох, епілоги, Сучасність, Мюнхен, 1972 р., ст. 75.
52. Євген Маланюк, Стилет і стилос, вірші 1923-1924, вид. "Київ", Подєбради, 1925 р., ст. 3.
53. Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 64.
54. Євген Маланюк, Влада, поезій книга шоста, видавництво "Київ", Філядельфія, 1951 р., ст. 16.
55. Євген Маланюк, Стилет і стилос, вірші 1923-1924, вид. "Київ", Подєбради, 1925 р., ст. 30.
56. Євген Маланюк, Серпень, поезій книга IX, в-во Нью-Йоркської Групи, Нью-Йорк, 1964 р., ст. 30.
57. Євген Маланюк, Перстень і посох, епілоги, Сучасність, Мюнхен, 1972 р., ст. 69.
58. Євген Маланюк, Остання весна, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 65.
59. Євген Маланюк, Стилет і стилос, вірші 1923-1924, вид. "Київ", Подєбради, 1925 р., ст. 32.
60. Євген Маланюк, Земля й залізо, третя книга віршів, в-во "Тризуб", Париж, 1930 р., ст. 31.
61. Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 269-270.
62. Євген Маланюк, Остання весна, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 85.

63. Евген Маланюк, Перстень і посох, епілоги, Сучасність, Мюнхен, 1972 р., ст. 54.

64. Евген Маланюк, Остання весна, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 71.

65. Там же: ст. 71-72.

66. Евген Маланюк, Серпень, поезій книга IX, В-во Нью-Йоркської Групи, Нью-Йорк, 1964 р., ст. 26.

67. Евген Маланюк, "Серпень", Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 236.

68. Евген Маланюк, Серпень, поезій книга IX, В-во Нью-Йоркської Групи, Нью-Йорк, 1964 р., ст. 43.

69. Евген Маланюк, Остання весна, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 83.

70. Евген Маланюк, Перстень і посох, епілоги, Сучасність, Мюнхен, 1972 р., ст. 17.

СИСТЕМИ ОБРАЗІВ

У попередньому розділі ми прийшли до висновку про обмежене коло мотивів у творчості Маланюка. Проте, не можна говорити про цю творчість як одноманітну. Справа в тому, що поет згущував свою увагу на темах подиктованих його життям і буттям його народу і за допомогою протиставлень творив образи, які своєю незвичайністю й інтенсивністю сприяли поетові у передаванні синтези свого думання.

Англійський критик Т. Е. Гюм, обговорюючи творчість Езри Павнла, пише: "Образи в поезії не є тільки прикрасою, але основною суттю інтуїтивної мови".¹ У великій мірі, це твердження можна застосувати і до Маланюкової поетичної творчості.

Разом із мовою і формальними аспектами, про що ми будемо говорити в дальших розділах, найбільшу роль у творенні того особливого "маланюківського" стилю, треба завдячувати його образотворчій системі. Найважливішим елементом творення цієї системи, так як і в мотивах, є протиставлення. Це тому, що Маланюк творить образи і організує їх у системи на те, щоб підсилити і увиразнити тематичні мотиви своєї поезії. Також вважаємо за доцільне не намагатися охопити всі системи образів, а радше концентрувати

свою увагу на тих образах, що стали утотожнюватися з поезією Маланюка, і що відносяться до мотивів.

Нагадаємо, що першу тематичну ми назвали - втрачена батьківщина, а перший мотив її був - потреба здобуття держави.

На історичному тлі, на якому розвиває Маланюк свою концепцію побудови держави, найголовнішими елементами є такі: Еллада, варяги і Рим. В усій поетичній творчості Маланюка, мабуть, нема ні одного вірша, де б він звертався до своєї батьківщини назвою Україна. В нього - вона часто Еллада, з тим що знов надається цій назві або позитивного звучання "соняшна Елладо", або негативно-саркастичного:

Елладо Скитська, Елладо Степова,
Сарматських Афродит, кирпатих Аполлонів!²

Позитивну суть впливів Еллади, варягів і Риму перелається дуже "маланюківськими" образами, хоч їх можна знайти і в інших поетів його доби, а саме:

Еллада - візантійська мідь

Варяги - варязька сталь

Рим - державна бронза.

Творення образів за допомогою металів можна пояснити намаганням поета-воєнка внести почуття мілітарної готовності і непорушної могутності в свою поезію.

Україну, як центральний мотив своєї творчості, малює він часто протилежними образами за допомогою прислівників там і тут: "Там тече козацький Буг"/Поезії,18/, епітетом "козацький" додає історичності і романтики до цього образу, "Там свист херсонського простору"/Поезії,23/, це образ місця походження поета, /образ "простір" пізніше уважав поет за основну валу української історії/, "там /.../ лежиш скривавлена і скута"/Поезії,27/ - персоніфікація України-жінки, часто повторювана в різних варіантах - і протилежні образи: "А тут в вікні опустити стору і п'єш самотній смертний біль"/Поезії,23/ і "А тут все тіло пра-вить сором"/Поезії,27/.

Образ втраченої батьківщини в Маланюка - це як "вічна рана", що викликає в поета горез то нові нюанси мистецького страждання. Такі образи як: "Україна - мати", "Вона - мати, ти - син"/С,48/ - навіюють трагічно-патосний зміст взаємовідносин між матір'ю і сином на найвишому шаблі можливих почувань. Багатогранність цього взаємовідношення ілюструють образи: земного /наречена, Ладо, Навсікая/ й ідеального /Беатріче/ почуття любови і краси. Образи - Мадонна, Марія - додають відтінку божеського надземного, а образи Степової і Скитської Еллади історично мотивують прагнення Маланюка, що: Україна - рідна, мила, свята,

історично зумовлена, має право на своє існування.

Протиставленням або іншим аспектом тієї "вічної рани" є негативні образи: "коханка, а не мати"/Поезії,29/, покритка - "так покриткою йдеш віками"/Поезії,82/, мати яничар, повія ханів і царів, що ставлять під сумнів мораль, честь та вартість головного об'єкту його творчості. Подано одну цитату для ілюстрації типового вірша Маланюка негативного характеру:

На узбоччу дороги - з Європи в Азію,
Головою на Захід і лоном на Схід -
Розпростерла солодкі смагляві мязи
На поталу, на ганьбу земних огид.

Під тобою килимом - парча пшениці,
Над тобою сдвального неба - синь, -
Ти ж подряпана вся, божевільна блуднице,
В дикій слині коханців, - розпусто краси!³

Крім образів, що в цитаті, поглиблення цього негативного мотиву викликають образи шекспірової божевільної Офелії, рабині, вільми /"а сходить ніч і - вільмою - вночі летиш страшна"/Поезії,41/. Антимарія - відбирає святість, а Чорна Еллада і образ "А ти - все та ж. Розстань дорога орд"/Поезії,36/, малює історичну кризу сучасної України.⁴

Синтезом вище поданих протиставлень є Маланюкова віра в перемогу: "І виросте залізним дубом Рим з міцного лона Скитської Еллади"/ЗМБ,58/. Глибше значення образів Риму і Еллади було обговорене в розділі про світогляд поета.

Український народ, якого намагався перевиховати Маланюк, малюється в більшості негативними образами:

"тютхтій-хохол, що, хоч дурний, та хитрий"/Поезії, 47/ - образ, що показує тип малороса, "сліпий кобзар - співа свій вічний жаль"/Поезії, 47/ - цей образ показує захоплення народу красою, що є впливом лагідної Еллади, "невільники злиденні /.../ сліпа-і рабська кров"/ЗіЗ, 12/ - це наголошування висліді і впливу довгої неволі, що зродила раба, як у "бароккових" строфах, що нагадують Липу:

Зрадливий, хитрий, темний і ледачий,
В гнилосім тлінні мертвої душі
Він викохав собі павуче серце:

Мале, скоцюрблене, трусливо-люте,
Ненависне і заздре на величність,
Покірливе на низькість ханських стіп.⁵

Маланюк не бачить багато позитивів у сучасному йому українцеві: "пісняр, мудрець і гречкосій" /Поезії, 233/, бо на образ "пісняр" він вже дав окреслення "сліпий кобзар", а образ "мудрець", якого стоїть між піснирем і гречкосієм, то мабуть має значення радше галицького "хлопського філософа", аніж Сковороди. Образ "неплідні самосії"/Поезії, 227/ доповнює стан жалюгідного опису народу, і тому поет просить Бога зробити цей нарід крицею /пригадаймо варяцьку сталь/, і подас дуже драматичний образ способу як це зробити:

І, коли ми - залізо ще м'яке, -
Хай молот Твій гатить по наших тілі
Раз-по-раз, хай падають Твої удари
І хай крижкі тріски повідпадають,
По не дано їм крицею зробитись.

В ту саму систему образів входить образ "нового чоловіка", що його малює поет так:

Та встає озимина залізна
Крізь крижаний сніг - озимина.⁷

Як відомо, озиминою називається посів і схід озимих культур, які сіють восени і збирають наступного року. Озиме збіжжя більше відпорне на кліматичні невіголи, тому то і послужило воно символом на майбутнього чоловіка у Маланюка. Епітетом "залізна" нав'язується співвідношення з попередньою системою образів-металів, що в свою чергу сугерує образ мілітарної готовності. Нагадуємо, що збірка, в якій він брав участь, називалася "Озимина", що підказує думку, що тоді у 1922 році, Маланюк сподівався, що його покоління стане тією "озиминою". Багато пізніше у вірші "Сла до прийдешнього", з якого взято цитату про "озимину", він пише: "Коли треба - розтопчіть наш прах"/Поезії, 133/, отже "новий чоловік" буде наступне покоління, що втілюється в образ "озимина залізна".

Визначивши, яким буде оновлений народ, поет для змалювання типу провідника цього народу, знов творить цілу систему образів, протиставляючи негативні образи провідника в минулому:

Зродив вождів - дрібну плебейську шваль,
Вошивих душ, що бабраються в слині.

з позитивним майбутнім провідником, що мав би концентрувати в собі всі якості великих провідників, а особливо

таких, як нападок варягів Карло XII:

І підтятий і зламаний, як поконаний демон,
Він ще все намагається - вже пригаслий Карло.⁹

Завзяття раненого шведського короля в бою під Полтавою підкреслює Маланюк образом "підтятий, зламаний, поконаний демон".

Образ гетьмана Мазепи, вплив якого, як було вже відмічено, розвинув Маланюк у цілу теорію ідеї "мазепинства", представляє поет так:

Срібна чуприна, чоло пророче,
Ні, не порожній зір Ніоби -
Зимні телескопічні очі
Бачать майбутнього буряні доби.¹⁰

Ці й інші історичні образи-персонажі, згадувані вже в попередньому розділі, доповнюють візію майбутнього провідника - "степового Месії"/Поезії, 83/. Демонічність Карла XII, досвід Мазепи, розмах Наполеона, ще неоцінений провідницький хист Петлюри /"цезар майбуття"/К.С.ІІ,352/, стихійна сила Муссоліні /"рокоче Муссоліні"/Поезії,47/, та інші, - це система образів, синтезом якої мала б оформитися суть майбутнього провідника.

Росія, як центральне поняття системи образів ворожої сили, малюється у Маланюка завжди негативно:

А Росія
Ще догнива, як здохлий бронтозавр,¹¹
І труп - горою - мертво бовваніє.

Такий же самий і образ країни, її географічний вигляд:

Сум, ліси, болота, подув тундри,¹² криги,
Дерев'яні деревні і дика пурга.

Поет підкреслює монгольські прикмети в психіці російського народу:

Люті вилиці лиць...

.....

Евразійська подвійність,¹³ примарність, непевність, -
Тільки злість косоока...

Місто Петербург малює поет як "смердюче стерво" /ЗІЗ,40/
і розвиває цю думку такими образами:

По Петроград, по Ленінград, по кожне
Нове ім'я тому, що стало гній?
Народжений з порожнього - порожній,¹⁴
Кубло розтління й скверни - у вогні.

Ми вже підкреслювали, що Маланюк все своє творче життя був емігрантом. Так само і поетом. Але цікаво, що духово він також не перестав бути і вояком, звичайно у символічному значенні, і це відбилося в його поезії. В попередньому розділі ми згадували, що тому то і треба розглядати його творчість в образному трикутнику: вояк - емігрант - поет. Діалектику цього трикутника треба розуміти так: вояк - теза, емігрант - антитеза, і поет - синтеза.

Основним образом у військовій тематиці Маланюка являється "поле бою": "Ти все гадав про поле бою"/ШІІ,34/, "А поле бою все чека"/ШІІ,35/, "Державо, ти була як поле бою"/ШІІ,36/. В збірці Черстень і посох², навіть один розділ

називається "Поле бою", де він пише:

О, поле бою, закричи ж,
Розплюш давно засклепні очі!¹⁵

Себе, як вояка, характеризує поет образом "обтятий Богом шестикрил"/Поезії,31/, і пише:

Ти зважувеш події,
Слова і чин вождів та лицедіїв,
Безповоротні прогріхи й гріхи.
Ти сам один на цвинтариші битви.¹⁶

Пригадуючи поле бою, де він був учасником, поет дає пре- гарний метафоричний образ: "Причашалася тіла і крові земля"/Поезії, 216/.

Найголовнішим образом-персонажем мотиву вояк-емігрант являється постать Маланюка-Одіссея, і з ним пов'язані образи: Ітака - Україна, човен - метафоричний образ тимчасовости, тощо. Образ вічного мандрівника також називається у Маланюка "перекотиполе"/Поезії,23/.

Як вислід життєвої долі Маланюка-вояка-емігранта, малюється образ Маланюка-поета протиставленнями, але іншого характеру. Маланюк виступає то волюнтаристичним "імператором залізних строф"/Поезії,35/, у якого в руках "смолоскип поета", що в ньому "м'язи й мозок мій горять"/Поезії,32/, то знов як "глухо-німа Кассандра" /Поезії,266/, - образ, що підкреслює марність зусиль поета.

В цій боротьбі протилежних явищ, виведених обра-зами, велику роль грають образи сили природи.

Ці пейзажні образи і сили природи не служать тільки тлом, а персоніфікуються поетом до тієї міри, що їх можна і треба сприймати як образи-персонажі.

Сонце - образ-персоніфікація життєдавчої, переможної, а також і руїницької сили. Похідні від нього епітети "сонцеясний", "соняшно-ярий", "сонцеокий" навіюють радісне "соняшне" почуття. Зате, цілком протилежні враження створюють такі вияви образу-сонця: "О, сонце, отче злої тварі" /Поезії, 15/, або "До сонце це - є сонце смерти" /Поезії, 263/, і цілком апокаліптичне тло якоїсь події:

Налляте кров'ю більмо сліпого сонця
Визирає мов лютий зір вже змученого Зла. 17

Руйнуючий вплив сонця на життя і людини і природи втілений в такому образі:

Ось біле сонце осени горить - 18
Від нього сивина і листя жовте.

Місяць, що його малює Маланюк "вовчим сонцем", як образ персонаж часто обларований містичними неприхильними /отже негативними/ до світу властивостями. В творенні образів, де провідну роль дається місяцеві, поет виявляє велику майстерність. І так, образ "мертвий місяць", навіває спостереження, що ж і справді місяць не має свого світла, а тільки є відбиткою сонця. "Холодний місяць - лисий метафізик" /Поезії, 182/, - тут "холодний" є підтвердженням попереднього висновку, а "лисий метафізик" - мабуть сугерує надприродні містичні

сили, що домують у його царстві. "А місяць жовті зуби вишкірив"/Поезії, 266/ - місяць набирає якостей неприємної людини чи звіря, чого поет досягає образом "жовті зуби" і "вишкірив" - дієслова з нюансом від'ємного значення.

Вітер - найбільше діючий образ-персонаж є уособленням сили і боротьби - це активний вияв боротьби стихії:

Веде осінній вітер річ,
Проте, що буде, як і буде.
Він все це знає наперед.

Образ-вітер, що "все це знає", далі символізує руйнуючу силу, і не містичну, а цілком наявну, що її можна назвати ворожою силою у відношенні і Маланюка: "все дме та й дме. Всіма шілинами гуде крихка трьохстінна хата"/Поезії, 257/, /звертаємо увагу на образ "трьохстінна хата" - ще недобудована./ і України, а особливо коли він говорить про визвольні змагання:

То знявсь був вітер, кинувсь, загудів,
Схопив, зігнув, як дівчину, тополю.²⁰

або:

Налетів несподіваний вітер,
Обтрусив і розвіяв красу.²¹

І цілком у маланюківському дусі, такий вітер стає бажаним гостем, бо "Може тиша обернеться вітром? Гострим штормом?" /ШІІ, 72/, що нагадує нам слова Лермонтова, якого любив Маланюк, з вірша "Нарус":

А он, м'ятежний, просит бури,
Как будто в бурях есть покой.²²

Простір-степ - це ще один образ, якому надає Маланюк властивості персонажа. Малює його поет, в більшості своїх творів, чорними барвами/"покарано степом", і надає йому якості діючої сили:"Степ підвівся і втілювався в древній хаос"/Поезії,48/. Тільки в описах свого місця походження, що було в степовій Херсонщині, знаходимо позитивні образи степу, з властивостями пейзажного статичного характеру:

Степ та небо.
Під сонцем шедрим, як в Елладі,
Палахкотить невтомний вітер,
Пнучи прудкі вітрила хмар.

До цього треба додати пейзажні образи, де природа активно співпрацює з розвитком подій чи служить для підсилення якогось особливого відчуття чи передчуття, так як у вірші "Нині":

Злякане сонце з-за хмар тільки диск показало пригаслий.
Ранок завинувсь у млу. Жичка засіяла знов.²⁴

В попередньому розділі ми описали мотив часу. Час - /пори року, місяці, ранок, день, вечір, ніч/ - це співучасник і творець образів, який інколи виконує завдання персоналізації, а інколи інших символів. З пір року найбільше діючими є весна й осінь.

Весна, поза своїм звичайним значенням відродження в природі, у Маланюка, ще символізує молодість, відродження держави, відродження народу, і т. п. Цілком ясно, що такі образи як "Перша весна", "Гасне неповторна весна" /Поезії,267/, "Остання весна", метафори, що відносяться до циклу поетового життя, а не пір року.

Нагадаємо, що мотив весни використаний поетом для змалювання відродження народу в різних стадіях історичного розвитку, починаючи з "варязької весни" і аж до "весни" в якій брав участь Маланюк: "А палала ж весна, а гриміла ж весна, як останній суд страшна!" /Поезії, 216/. Образ весни також виступає як творець меланхолійного настрою у вірші "Березіль", що є дуже інтимного характеру:

Знову март і Марія, і вечір, -
Десь далеко зіджала весна,
Від зіджання тремтіли плечі,
І дзвеніла від зір тишина.^{24а}

Дальші слова цього вірша "Твоя весна вже виростає в літо" /Поезії, 188/, ясно говорить, що тут весна не пора року, а пора життя.

Передбачаючи нашу аналізу Маланюкової лексики, ствердимо, що на означення весни, пори року, звичайно використовує Маланюк тільки один місяць березень. В нього він називається або березіль, або март, з тим, що березіль має конотацію додаткового, а март - від'ємного порядку: "Ти важко родишся, не березіль, а март" /С, 19/, або "І ось гуде не березіль, а март" /Поезії, 244/. Це він має теж у контрасті "лютий" - "фєбруар": "Фєбричний фєбруар. /.../ Він Лютим зветься в нас" /ЛіП, 17/. Це для підкреслення мотиву еміграції. Чуже слово протиставиться рідному, з тим, що чуже слово використовується для творення негативних, а рідне - позитивних образів.

В більшості поезій Маланюка образ літа заступає місяць серпень /за розповіддю його друзів - шасливий місяць поета - народився в серпні, перший раз женився в серпні і його син народився також у серпні/. Типовий опис літа "яриться серпень жаром барв"/Поезії,265/, застосовує синестезію і синестезійну метонімію, а у реченні "ти серпень днів стрічаєш на межі жаских епох"/Поезії,265/, дає образ "серпень днів", що є метафорою на середній вік людини.

Дуже скоро, бо вже в 1925 році, коли йому було всього 28 років, починає говорити Маланюк про "жовтня хміль" і "грудня - лід"/Поезії,49/, що можна пояснити його ж образом "Ядом осени отруєна весна"/Поезії,250/.

Осінь, як пора в людському житті, має вияв у найбільшій кількості художніх образів, з активною участю всіх трьох місяців:

Вже кров'ю кленів перші раці
Позначив вересень в лісах.

Місяць жовтень найпопулярніший в цій порі року чи порі життя. Поет-мистець захоплюється барвами в природі цього місяця і малює надзвичайні образи, як наприклад: "Жовтень ще яриться пожегом барв"/Поезії,268/, або "жовтня холодний пожег"/Поезії,249/, де оксморон "холодний пожег" сугерує властиві осінні почування, /хоч багато кольору, але мало тепла/, і це також не в дослівному значенні. Це інший

оксюморон на означення цього самого явища, це такий:

"осінь палає холодним вогнем"/Поезії, 300/. Цей образ осени - це метафора, підтверджується таким пасажом:

То, всупереч твоїй ясній весні,
Вставала вже моя невчасна осінь. 26

Тут образи весни і осени символізують цілком певно пори в житті людини, а епітет "невчасна" ще додає відтінку незадоволення зближенням старости, як це показано також і в наступному образі:

Осінь палає холодним вогнем.
Осінь чужа і зайва. 27

Метонімії з цікавим синестезійним забарвленням стають основою творення образів зими, а властиво тільки одного місяця лютого, що символізує, як було вже згадано у попередньому розділі, і зиму, і старість, а навіть смерть.

Лютий місяцю, справді лютий.
Зачаївся, пантруєш і ждеш:

.....

І тоді ти, як вовк зголоднілий,
Скочиш ззаду на крижі мені,
І кістяк задубідого тіла
Тільки хрусне. 28

Цими образами навіває поет жахливу атмосферу потенційності місяця лютого, обдарованого містичною силою смерті - лиходія у сфері Маланюкового життя.

Образи - ранок, день, вечір, ніч, як вже було згадано в розділі про мотиви, поза малими відхиленнями,

символізують те ж, що й пори року, за схемою, часто вживаною й іншими поетами, яка в Маланюка виступає в такій формі:

ранок	=	весна	=	молодість
день	=	літо	=	розквіт життя
вечір	=	осінь	=	дозрілий вік
ніч	=	зима	=	старість і смерть

Але в протиставленні до образів пір року, що викликають різномодні почування, у художніх образах доби домінує меланхолія і туга людини, часом вливаючи музичні тони і завжди цілком особисті, як наприклад у вірші "І день, і ніч":

Ось ранок стигне мертво-білий
І ледве блакитніє. День
Останні краплі крові точить
І тихо п'є.

Багато інших образів дня створених на основі сильних почувань: "день твердий аж до болю"/Поезії,255/, "ти, дню важкий, ти йдеш так мляво, все спотикаєшся на перешкодах"/Поезії,306/, "день хилиться від сонця п'яний"/С,23/, "день - одноокий циклоп"/ОБ,21/, і т. п.

Образи вечора також метафоризовані, але тональність їхня лагідніша:

Вже день примружив вії. Тихне шум.
Вже скрипкою співа вечірня тиша.

Це одухотворення природи притаманне Маланюкові, але цими образами він передає ще й інші почування, а саме: туги і

самоти емігранта похилого віку, відірваного від своєї сім'ї і батьківщини:

Ось вечір знов. Заплюшує повіки
Безсилий день. І знову, знову сам. 31

Протиставленням до цього образу можна подати пейзажний образ із вірша "Ніч над потоком":

Владно ніч бере у бран.
Смерк зник.
Яничарський ятаган -
Молодик.

Енергічна ритміка надає образу маєстатичного звучання, а метафора "яничарський ятаган - молодик", крім свого звичайного значення кинджала з формою молодика-місяця, епітетом "яничарський", додає образу конотацію символу зради, тим уводячи історичні забарвлення і відгомони.

Не можна оминати образів-символів, що їх постійно використовує поет у своїй творчості. Це такі поняття: Вогонь, Світло, Камінь, Слово, Крила та інші. З цієї системи обговоримо лише один образ - Вогонь.

Вогонь у Маланиюкових творах - це дві протилежні стихії, що перебувають у постійній боротьбі одна з одною:

1/Вогонь Прометея - цілюща, будуюча сила: "А мета? Вона горить і гасне в такт добі, але не загаса"/Поезії, 244/.
Або "вогонь" як вирішальна сила у боротьбі:

Вогонь! Вогонь! І гук
Буде стуком судьби у серце.
І всі зрозуміють той стук. 33

2/Вогонь Адоная, демона зла, - це неприхильна руйнуюча сила: "Вперед? Назад? Кругом вогонь. І не схова-
єшся..." /Поезії, 164/, "Надуть імперії в огні" /Поезії, 176/.
З цих прикладів видно, що образ "вогонь" це майже персонаж
з двома обличчями, що постійно борються між собою.

З старої мітології виступають в Маланюка такі образи-
персонажі: Марс - бог війни, Мойра - богиня людської долі,
Деметра - богиня урожайности та домашнього вогнища, Немезіда
- богиня помсти і найголовніший образ-персонаж - це богиня
перемоги Ніке, яка стає об'єктом пера поета:

З одірваною головою,
Безумна і посмертно-біла,
Вона несе над полем бою
Своє сліпе й крилате тіло. 34

Як відомо, статуя грецької богині перемоги - без голови,
що, без сумніву, у Маланюка служило символом.

В образах з елементами християнської віри, Маланюк
протиставить образу Пречистої Діви Марії - Антимарію,
Ісусові Христові - Антихриста, часом Варраву, ангелам -
сатану, і т. п.

В цьому розділі, ми показали тільки найголовніші
системи образів, а з деяких систем узяли лише поодинокі
прикладі. Проте, уважаємо, що навіть цей неповний розгляд,
показує, що сила Маланюкового мистецтва творення образів
полягає в протиставленні і гіперболізації, що оснований на
позитивних і негативних сторонах мотивів, виведених у
попередньому розділі.

ПРИМІТКИ

- ¹ T. E. Hulme, Speculations, New York, 1924, p. 135.
"Images in verse are not mere decorations, but the very essence of an intuitive language."
- ² Євген Маланюк, Земля й залізо, третя книга віршів, в-во "Тризуб", Париж, 1930 р., ст. 43.
- ³ Там же: ст. 410.
- ⁴ Цікаво, що спосіб творення останнього образу, мабуть, запозичений з Блока: "А ты все та же - лес, да поле.."
- ⁵ Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 228.
- ⁶ Євген Маланюк, Остання весна, поезії, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 37.
- ⁷ Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 132.
- ⁸ Євген Маланюк, Черстень і посох, епілоги, Сучасність, Мюнхен, 1972 р., ст. 47.
- ⁹ Є. Маланюк, Черстень Полікрата, ліроепіка, Українська книгоспілка, Львів, 1939 р., ст. 72.
- ¹⁰ Там же: ст. 74.
- ¹¹ Євген Маланюк, Земля й залізо, третя книга віршів, в-во "Тризуб", Париж, 1930 р., ст. 57.
- ¹² Є. Маланюк, Черстень Полікрата, ліроепіка, Українська книгоспілка, Львів, 1939 р., ст. 75.
- ¹³ Там же.
- ¹⁴ Євген Маланюк, Влада, поезій книга шоста, видавництво "Київ", Відядельфія, 1951 р., ст. 37.

15. Євген Маланюк, Перстень і посох, епілоги, Сучасність, Мюнхен, 1972 р., ст. 35.
16. Євген Маланюк, Серпень, поезій книга IX, в-во Нью-Йоркської Групи, 1964 р., ст. 56.
17. Там же: ст. 42.
18. Євген Маланюк, Остання весна, поезії, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 71.
19. Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 266.
20. Там же: ст. 260.
21. Євген Маланюк, Остання весна, поезії, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 66.
22. Лермонтов, М. Ю., Избранные произведения в двух томах, том I, Советский писатель, Москва-Ленинград, 1964 г., ст. 263.
23. Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 138.
24. Там же: ст. 195.
- 24а. Там же: ст. 188.
25. Євген Маланюк, Серпень, поезій книга IX, в-во Нью-Йоркської Групи, 1964 р., ст. 33.
26. Там же: ст. 23.
27. Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 300.
28. Євген Маланюк, Перстень і посох, епілоги, Сучасність, Мюнхен, 1972 р., ст. 7.
29. Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 247.

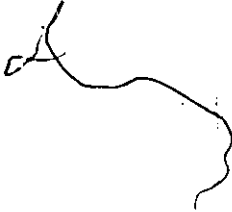
³⁰Евген Маланюк, Остання весна, поезії, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 58.

³¹Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 159.

³²Евген Маланюк, Серпень, поезій книга IX, в-во Нью-Йоркської Групи, 1964 р., ст. 27.

³³Евген Маланюк, П'ята симфонія, поема, Філадельфія, Київ, 1964 р., ст. 144.

³⁴Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 117.

У
МОВА І СТИЛЬ

У цьому розділі хочемо, в першу чергу, з'ясувати питання літературного стилю, чи стилів поезії Маланюка. Для цього необхідно розглянути тло на якому розвинув поет цей стиль.

В молодих роках поет виховувався на зразках російської літератури і знав її досконало, а впливи російського символізму /особливо Блока/, ми вже згадували в попередніх розділах. З інших літератур знаходимо в його поезії згадки про американського поета Едгара Алана По і французького поета Шарля Бодлера і його послідовників символістів Стефана Малларме, Поля Верлена, Артюра Рембо та Еміля Вергарна. З німецької літератури найбільше наявні відгомони неоромантика Райнера Марії Рільке, а з чеської - Свато-плука Махара. Його зв'язки з польськими "скамандритами", що стреміли до оновлення поетичної мови і поетичних засобів, а особливо дружба з Юліаном Тувімом, неоромантиком, з елементами символізму й експресіонізму, могли мати вплив на формування Маланюкового стилю.

Не можна оминати також й ідеологічних первнів, пропагованих середовищем Донцова і "вісниківців", го були базовані на теоріях "надлюдини" і "волі людини"/волюнтаризм/ Фрідріха Ніцше.

Крім того, 20-ті і початок тридцятих років, це час дуже інтенсивного Маланюкового зацікавлення поетами в Україні, що їх пізніше названо "розстріляним відродженням", а особливо Тичиною, Рильським, Зеровим, Филиповичем та Бажаном.

Цілком зрозуміло, що немає тут на увазі безпосередніх впливів, а говоримо про літературне та філософське тло на якому розвинулася поезія Маланюка.

Хоч і починав Маланюк свою поетичну творчість у романтичному стилі з домішкою символізму, то для створення тенденційної поезії великого напруження, що відповідала б його намірам, як показано у розділі про тематичні мотиви, він почав писати також і в експресіоністичному дусі. Це якраз такий стиль, що дозволяє авторові немов би накидати свою волю читачеві.¹ В своїх експресіоністичних творах, Маланюк силою свого таланту намагався перетворити негативну дійсність у позитивну. З того часу, і на довгі роки, постає конфлікт поета з батьківщиною; в цьому конфлікті чергуються любов з ненавистю, що висловлюється в поезії сильними контрастами протилежних почуттів. Прокляття, що доходить до блюзнірства, переходить у благання прощення і молитви до України - втілення божества. Звичайно, що це поетичний засіб, але ним наголошував Маланюк ідеї першої тематичної лінії, а саме: ідеї втраченої батьківщини.

Треба, одначе, зазначити, що Маланюк ніколи не був невідомим якогось одного стилю, а свідомо, чи несвідомо в його поезії чергуються експресіонізм із символізмом і нео-романтизмом, а в пізніших роках він на думку критиків Святослава Гординського і Юрія Череха, послідовно наближається до неокласицизму, літературного стилю, то його Микола Веров, провідник групи київських неокласиків, окреслив так:

Прекрасна пластика і контур строгий,
Добірний стиль, залізна кодін -
Ще твоя, Україно, дорога.

Святослав Гординський у своїй статті "Поетичний рік" пише, що Маланюк "на вершку своєї дозрілої творчості іде протистинькою дорогою і цілком логічно до власної неокласики".³ Це potwierджує також і Юрій Черех у статті "Стилі сучасної української літератури на еміграції". Він пише:

Порівняйте дві поезії, написані на одну тему - з приводу загибелі Симона Петлюри: "Убийникам" 1928 р. і "26.5.1926" написаного 1936 - явне наближення в пізнійшій до більшої зрівноваженості, гармонійності, філософські роздуми, наближення до світогляду й форми неокласицизму.⁴

Для наглядного порівняння подамо тут уривки з цих двох віршів:

О, бідний жалісно-убогий
Гіперборійський примітив:
Тупі, кирпаті, злобні боги
Одноманітний, голий спів.

Цей вірш написаний не 1928 року, як подає Черех, а 1927-го, і Маланюк виступає в притаманній йому ролі обвинувача,

мстителю і пророка Єремії, що віщує знищення ворожих сил, силою свого експресивного слова чи неминучих майбутніх подій. Тепер, другий вірш у десятиліття з дня смерті Симона Петлюри:

Сім хижих куль. Сім стрілів зла.
Зміряли в дух -- влучили в тіло:
Знялись над мертвим тілом крила
І дійсність легко попливла,
Як марний, як минулий вияв, --

Бо за повіками тремтів
Співучий степ, пшеничний спів,
Полтава, прапори і Київ.

Погоджуємося з Черехом щодо більшої зрівноважености, гармонійности та філософських роздумів і ламамо, що форма деше змінюється і вдосконалюється. П'ятивірш, з охопною римою в перших чотирьох рядках, поєднаний римою останнього рядка з наступним тривіршем. Беручи до уваги, що перша строфа цього вірша є катреном, дві наступні -- п'ятивірші, а остання -- тривірш, назвемо цю поезію різнострофічною, що не відповідає стисло-класичному стилеві. Але в цьому вірші бачимо вже властивий класичному стилю альтеранс, де в правильному порядку чергуються жіночі й чоловічі рими, як рівно ж і постійний розмір в ритміці -- чотиристопний ямб, синтаксично зумовлена ритмізація та уникання надміру таких поетичних засобів як алітерація, ономаіопея та інше.

Володимир Державин знаходить зразки ще іншого стилю, а саме барокко⁷, в поезії Маланюка. За приклад цього стилю він подає другу строфу "Молитви":

Хай безсоромні очі їсть
Тих, що живуть без сліз і чести,
Хто скинув і любов і злість,
Що не під силу було нести.

В цьому вірші застосовує Маланюк гіперболізовані контрастні фрази, властиві барокковій проповідницькій літературі.

Символізм, як літературний стиль, у поезії Маланюка, займає визначне місце і часто виявляється у цілком нових і надзвичайно свіжих формах. Особливо це наявне у його ліриці, у якій вряди-годи помітні впливи раннього Тичини. Добрим прикладом символістичної поезії ми уважаємо вірш із циклу "Елегії", який навіть своєю формою нагадує ранні вірші Тичини:

От і йде
Шепчуци "засни",
Білий день
Чорної весни.

Занімій
Зв'ялена рука -
Цвіт німий,
Прозелень гірка.⁹

Не зважаючи на жваву ритміку, витворюється настрій меланхолії і туги автора. Особиста лірика дуже часто висловлює песимістичні, а часом навіть і трагічні переживання

автора; це особливо притаманне російській символістичній поезії. Маланюкове тяжіння до символізму можна пояснити впливом на нього російських символістів і формально, й ідейно, бо російський символізм ставив поета в позу пророка і речника праведного слова. Сучасний шведський дослідник російської модерної літератури, професор Нілс Нілсон, окреслює це так: "Russian symbolism had presented the poet as a prophet, as a trustee of divine truth".¹⁰

Познайомившись з поетичною творчістю Маланюка, можна сказати, що тяжко було б поділити його творчість за літературними стилями в часовому відношенні. Немає в нього періоду, в якому він писав би тільки в одному стилі. Поруч майже класичних творів його останніх років, знаходимо твори спроби верлібру, що звичайно є ознакою модернізму. З цього випливає висновок, що Маланюк був ознайомлений з багатьма стилями і звертався до них в залежності від його духового наставлення та емоційної потреби. Всі вони, і неоромантизм, і експресіонізм, і барокко, і символізм, і неокласицизм, були тільки знаряддям у руках талановитого мистця.

У відношенні до поетичної мови загально, треба ствердити таке: кожний поет чи письменник, від доби романтизму, а особливо поет чи письменник непересічної величини, шукає свого власного, оригінального способу вислову. Ці "мовно-стилічні шукання", як їх називає Василь Чапленко, "мають на меті, найадекватніший вислів "душевної галки"

письменника", каже він.¹¹ Це те особливе звучання, за яким можна пізнати твір даного автора, навіть якщо цей твір не підписаний. Таке особливе звучання, безперечно, має поезія Маланюка. Яким чином поет досягає цього, якраз і хочемо показати в цьому розділі.

Тому, що лексичні елементи, чи добір слів, відіграє важливу роль у мові поета, звернемо вже на початку на них увагу.

Архаїзми та старо-слов'янізми використовуються в Маланюка для підвищення стилічної тональності. Вони надають поезії урочистої емоційності. Беручи до уваги спосіб використання цих архаїзмів, можна поділити їх на три групи, а саме:

1. Заголовки віршів з національними темами з наголосом на історіософічну полеміку з окупантами його батьківщини, як наприклад: "Ісход", "Ісальми степу", "Аше забуду Тебе, Ієрусаліме", "Посланіє", "Ісход II", "Друге посланіє", "Пролог".

2. Запозичені з релігійної чи старо-української літератури вислови, такі як: "Руська земле! За шолом'янем еси"/Поезії, 48/ із старо-української поеми "Слово про Ігорів похід", "І все ж таки: в началі було - Слово"/В, 45/, - вислів з Євангелії, "Пришелше на запад сонца, видівше світ вечірній"/Поезії, 285/, мотто взяте з чину Вечірні, тощо.

3. Окремі слова взяті із старо-руської мови, які Маланюк вплітає в свою поезію, як наприклад: всую, древній, всп'ять, стражу, осквернені, сливе, плоть, титло, март, тропи, повержений, злотом, рождала, порождає, воздух, ратай, рать, тоша, златоглав, розтерзаних, червлен, тгета, тать, владарю і багато інших.

Якби треба було уточнити, в яких творах використовує Маланюк архаїзмів, то висновок був би такий: у всіх поезіях з національною чи історіософічною тематикою, де поет таким чином підносить урочистість звучання поезії, або надає їй проповідницького патосу, подібно як це бачимо у творах Шевченка.

Неологізми, або новотвори, звичайно являються власністю тільки даних авторів і дуже рідко потрапляють до загального вжитку народної мови. Все ж таки ці новотвори підсилюють значення поета і надають його творам особливого звучання, яке характеризує відмінність його поезії. Маланюк, як поет, створив багато слів, притаманних лиш йому і не вживаних перел ним. Ці новотвори використовуються часом у поетів по-маланюківської доби, які намагалися писати "під Маланюка". Коли Тичина створив такі неологізми як "яблунево-цвітно", то в Маланюка маємо "пружно-яро" - це в царині прислівників. У Маланюка також знаходимо цілий ряд прикметникових новотворів, а саме: вітрилобілі хмари, піхота легкостопа, знекрилене тіло, кедри широко-

шумні, сонцеокий день, криворідний ґрунт, та інші. Помічаємо, що всі ці новотвори – це складні слова. Це саме бачимо і в іменниках, як наприклад: колоточ діб, колобіг, дошопад, зокілля, перепуття, та інші. Цікаве створене дієслово від іменника "імла" – "імліти". Мовознавець Г. П. Іжакевич у своїй статті "Лексичні засоби стилізації" пояснює, що "словесне поетичне новаторство є засобом оновлення мови, її поетизації, нетрафарентного, мальовничо-образного зображення у поетичному творі".¹² У Маланюка засобом такого оновлення мови було не лише творення неологізмів, але й вишукування слів забутих або маловживаних. Прикладом такого забутого слова може бути часто вживаний Маланюком прикметник "ненатлий", що означає "ненаситний" і якого більшість словників навіть не помішує. Поет використовує це слово у таких поезіях:

1. У поемі "Липень", де він говорить про гарячий день і ненатле сонце.

2. У вірші "Лютий" він послухає прикметник "ненатлий" з прикметником "лютий", досягаючи тим самим іншого, підсиленого нюансу прикметника "лютий".

Та й ти знаєш: ненатло-люта
В лютім серці моя любов.

Діалектизми в поезії Маланюка трапляються рідко, і деякі з них виправив поет, перевидаючи свої твори у збірці Поезії в одному томі. Наприклад, у всіх збірках з пері-

одів подебрадського та варшавського він послідовно вживає займенники сей, ся, се, сі, замість цей, ця, це, ці. Навіть в особистому листуванні він дотримується цієї застарілої форми займенника. На першій сторінці дарункової збірки Перстень Полікрата з 1939 року, рукою автора написано до О. Шульгіна: "Може з цієї книжки виберете щось б. відповідне?".¹⁴ Поіно в 1954 році він змінив цю форму на сучасну. Візьмемо за приклад вірш "Липень", надруковану вперше у збірці Перстень Полікрата, де написано:

Ся оргія надхненної природи,
Се буйне свято пахошів і барв.¹⁵

У збірці Поезії в одному томі, ці самі слова вже змінено на:

Ця оргія надхненної природи,
Це буйне свято пахошів і барв.¹⁶

Але не всі діалектизми виправив поет. Деякі з них мають спеціальне призначення, як наприклад у вірші "Закарпаття", де вони додають кольориту до описуваної місцевости. В цьому вірші він використовує льокальні діалектизми, такі як: марга, газда, мажара, хліба ні кавалка, і тому подібне. В цій самій площині вживає він і діалектичну мову свого діда, /мабуть походив з Покуття/, який, звертаючися до своєї дружини, Маланюкової баби, вживає гуцульського вигуку "Мой!", хоч далі він переходить на чисто східньо-українські ідіоматичні вислови "їй-бо" і "облизня піймаєш". /Поезії, 140/.

Нелегко пояснити вживання інших діалектизмів у творах цього поета. Звичайно діалектизми проникають у мову поета стихійно, під впливом якоїсь говірки. У Маланюка більшість діалектизмів чомусь західньо-українські, а не східньо-українські, як можна було б сподіватися. Це такі слова, як: перепрашаю, пантрус, у ню, крізь ню, доста, слупами, намацальне та інші. Вживання їх можна пояснити хіба що впливом оточення, в якому перебував Маланюк більшість свого життя. Проте часом у нього галичанізми виконують тематичну роль, так як у вірші "Тринадцята осінь". Щоб пригадати листопадове повстання у Галичині, він використовує галичанізми: "Згадались мимохіть тамті криваві листопади", "змордоване тіло", "зимна просинь"/Поезії, 162/.

На рахунок його східньо-українського походження можна зачислити вживання діалектичного дієслова III-ої особи однини теперішнього часу, а відтятим закінченням, як напр.: кила, зітха, прокліна, вируша, співа, наріка, стеле і тому подібне.

Розуміючи, що діалектизми є одним з важливих компонентів стилістичної системи української мови, Маланюк умів дотримати міри у використуванні їх, тим самим забезпечуючи належний мовний рівень своєї поезії.

Цитати з інших мов трапляються у Маланюка досить часто. Інколи такі іншомовні фрази служать

за мотто до його поезії. Переважна більшість з них - це слова визначних поетів, як, наприклад: з німецької мови цитовано з творів Райнера Марії Рільке, студентську пісню з Гайдельбергу і слова композитора Л. ван-Бетговена, з французької мови - Еміля Вергарна, Шарля Бодлера, з польської - Станіслава Виспянського, Адама Міцкевича, Леонарда Подгорського-Окулова, з російської мови - Александра Пушкіна, Ніколая Гумільова, Александра Блока, Анну Ахматову, Є. Полонську, з чеської - Свато-плука Махара і сина свого Богдана, з латинської - Сенеку, Пилипа Орлика /крім того, є в тексті вставлені короткі вислови в латинській мові/, з англійської мови маємо тільки одну коротку цитату з Едгара Алана По.

Маланюк вживає також багато з міжнародної технічної фразеології, що часом робить його поезію дещо технологічною. Звичайно, поет обмежується до вживання цієї фразеології у його т. зв. програмових творах. У ліриці цих висловів майже нема.

Ітранжизми Маланюка - це в більшості слова, вживані в розмовній мові майже кожного освіченого європейця, а крім того ще й технічно-наукова термінологія, як напр.: параболи, гіпнодроми, технократія, координата, формула, спроектувати, бетони, граніт, бруствер, в колекторах моторів, ентелохії, сецесійні ландшафти, еманация, протоплясма, факторій, екразит, наркоз, етер, реторт, реактиви,

штиль, шпорм, бушпріт, малахіт і тому подібне. Маланюк користується цими словами, як стилістично експресивним засобом, з допомогою якого досягає, в залежності від характеру і способу його застосування, відповідного ефекту. Наприклад, у вірші "Технократія" він показує безсилість людини з усіма її досягненнями перед лицем вічності і Бога:

Прокопуєм геометричні луки,
Прокреслюєм канву координат,
А Він з небес простре космічні руки
І над зухвальством сіє засів муки,
І смертю нам життя перетина.

Тут Маланюк використовує технологічні вислови щоб показати марність зухвалого технологічного мислення. Нагромадженням цих висловів він створює контрастні образи: метушня на землі в протиставленні до зрівноваженого спокою і немінучого призначення, яке походить від Бога. Подібне враження залишає і вірш "Епоха", а може ще гостріше висловлює поет безнадійність всіх намагань людства збагнути вічність і вдосконалити світ. Поет приходить до висновку, що "Не треба ні циркля, ні книг" бо "світ по-старому тхне пустою, плаский і голий"/В,43/.

З цього виходить, що поет використовуючи етранжизми, створює картини життя цивілізованого світу, що допомагає йому виразніше передати ідею протилежну цьому світові - ідею вічності.

Дуже рідко зустрічаються у Маланюка також і росіянізми, як напр.: шатость, нишительний, проходок, говоря, замість говорячи, і тому подібне.

Найважливішим і найбільш уживаним знаряддям у Маланюковій громадській та полемічній поезії є експресивна и емоційна лексика. З допомогою цієї лексики поет зумів передати особливості свого світосприймання, тим створюючи своєрідний маланюківський стиль. Такі вислови як "кривавих шляхів апостол"/Поезії,11/, "залізних імператор строф"/Поезії, 32/, "варязька сталь і візантійська мідь"/Поезії,40/, "державна бронза"/Поезії,42/, назажди визначили напрям і звучання його поезії. До України він звертався дуже емоційно: "ти ж коханка, а не мати, зрадлива бранко степова"/Г,36/, "розстань-дорога орл"/Поезії,36/, "проклятий край, Еллада Степова"/Поезії,42, "лежиш, розпусто, на розпутті"/Поезії,78/, "байструча мати яничар"/Г,37/ і тому подібне. Він картає український народ за брак характеру, називаючи його: "каліка виклятий", "сліпий кобзар", "тюхтій-хохол", "людський дріб"/Піп,47/, "хлібороби міднолиці"/ЗІЗ,12/ і окреслює цей народ як "ні елліни, ні скити"/Поезії,54/. До Росії ставиться він з великим презирством, називаючи її: "здохлий бронтозавр"/ЗІЗ,57/, "люте стерво"/ЗІЗ,40, а Петербург - "кубло гнилих утопій"/Поезії,75/.

Завдяки цій експресивно-емоційній лексиці створюється у Маланюка надзвичайно динамічний, патетично-піднесений тон, властивий всій його інвективній творчості.

Народно-пісенні мотиви, як засіб лексики, використовує Маланюк в незначній мірі. Можна сказати, що тільки

декілька пісень зв'язує поет з відповідними темами в своїй поезії. З тематичною лінією втраченої батьківщини - Керсонщини, постійно пов'язана пісня "В кінці греблі шумлять верби". Це стосується до його інтимної лірики. Він бере слова з пісні і вплітає їх в мереживо своєї поезії, або бере ці слова за мотто до віршів, як наприклад у поезії "~~Одна пісня~~"/В,130/. У поезії "Дві елегії"/О.В,71/, вставлено тільки два слова з пісні, а саме: "В кінці греблі". У вірші "Спогад"/ШП,59/, знов повторюються слова "в кінці греблі, зовсім як в тій пісні". У поезії "В горах"/ОС,80/, знаходимо такий вислів: "Дерева шумлять, як "в кінці греблі шумлять верби", хоч нема Синюхи". У вірші "Чебрець"/С,31/, знову вжито слова з цієї пісні: "І співали, як верби шумлять в кінці греблі".

З мотивом поля бою пов'язує Маленюк слова з другої народної пісні, а саме:

Ой у полі жито,
Копитами збито,
Під білою березою
Козаченька воито.

У збірці Стилет і стилос, один вірш так і називається "Ой у полі жито - копитами збито"/СіС,39/. У третій строфі цього вірша знову повторяється перша частина цього заголовка "А жито копитами збито". В тій самій збірці, інша поема під назвою "Біографія", в третій частині якої зауважуємо: "Там жито - надовго збите"/СіС,7/.

У далеко пізнішій збірці Серпень з 1964 року, у циклі з трьох сонетів під назвою "Сонети про Орлика"/С,7-9/, у третьому вірші знов повторяються слова "Лиш жито, копитами збито".

Ці дві пісні вживає Маланюк з метою створення відповідного настрою; першою піснею передає поет свою тугу за, батьківщиною, а другою - підкреслює почуття відповідальності перед поляглими в бою.

Крім цих, ще дві інші пісні згадується в творах Маланюка, а саме: "Ой, гук, мати, гук!" - тільки цитата у вірші "Мровесна"/III,11/, а саме: "І враз пісня як хвиля ударить: Ой гук, мати, гук". Також у збірці Перстень і посох, поет перефразовує слова з пісні "Гей, зза гори, зза крутої голуби літають". При кінці цієї пісні є слова "Запрягайте, хлопці, коні, коні воронії, та поїдем доганяти літа молодії". Маланюк перефразовує ці слова і в нього виходить цікавий дистих:

Гей, десь коня, коня піймати -
Щоб доганяти і догнати.

Хоч, як ми бачили, Маланюк іноді користується фольклорним матеріалом /особливо з козацькою тематикою/ - цей матеріал не вкладається у специфіку його таланту; тон його поезії, взагалі, залишається риторичним, а тематика філософсько-інтелектуальною.

З цим, до речі, зв'язаний факт, що в нього зовсім нема здрібнелих чи пестливих слів. Для поезії, у якій, як пише Юрій Клен, "слова немов із дзвінкої криці куті",¹⁹ здрібнілі вислови були б не до речі.

Фразеологія, як те одна з рис поетичної мови, багата на оригінальність у Маланюка. В його творчості знаходимо ряд афористичних фразеологізмів – афоризмів, висновків з філософічних роздумів поета. Прикладом таких фразеологічних сполучень у Маланюка, можуть послужити такі філософічні висновки поета: "І все ж таки: в началі було – Слово! І все ж таки: начальний дух – Любов!" /В, 180/, або "Можна смерть лише смертю здолати" /Поезії, 26/. Ці два афоризми – це підтвердження вже давно проголошених істин християнського світогляду. Емоційно наситивши їх експресивною мовою і повторенням два рази вислову "І все ж таки" – Маланюк примушує читача звернути на них свою увагу. Ось приклад інших афористичних конструкцій:

Що все тваринніш будуть люди,
Що все рослинніше – життя.²⁰

Земля – одна. И над нею сяє синь,²¹
Єдиного для всього світу – неба.

Від цього утлого сосуду,
Від цього сховища гріха,²²
Від себе – не втечеш нікуди.

Бо якщо покора - мудрість,
То самота - є завжди висота.

Ці афоризми, це трансформовані автором фразеологізми. В них висловлюються універсальні істини, вбрані Маланюком у нову форму.

На особливу увагу заслуговує також і фонетична стилістика Маланюка. Коли говоримо про специфічне звучання його поезії, то маємо на увазі організованість фонетичного рівня в мові поета, про закономірне розміщення і повторення елементів фонетики.^{23а}

Одним з таких елементів фонетики в поетичній мові є початкова алітерація /початкове повторення/. У Маланюка можна знайти велику кількість таких алітерацій, наприклад: "Марія. Март. За містом мовчання"./В,180/. Тут чотирикратне повторення звуку м не випадкове, бо ж основним образом тут вважаємо мовчання, а повторення звуку м якраз і звуково доповнює цей образ. Це інші приклади такої алітерації: "Мороз махне мечем"/ПіП,58/ і "Стихія степу соняшна Синюха"/ПіП,59/. "Козак кона скривавлений /.../ конання"/Поезії,115/ - в цьому прикладі бачимо і внутрішню алітерацію, як також і в наступних прикладах: "Бур'ян і будяки по обрій"/ОВ,11/, "Живе життя ножами"/ОВ,30/, "Вже жовтень ржавів"/ПіП,45/, і тому подібне.

Фонетичні явища, такі як алітерація, асонанс і звуконаслідування часто виступають поєднані між собою і тим самим ще сильніше наголошують фонічні особливості даної поезії.

Часто виступає алітерація у взаємодії з асонансом, що допомагає поетові створити відповідне звукове тло: "Проводили не в лагоді Еллади"/Поезії, 229/ - тут повторюються і чергуються приголосні д, л і голосні о, и, а, створюючи звукове тло, на якому розвивається дія. Це саме явище знаходимо і в такому вислові: "Тортири літератури"/ОБ, 30/. Тут чергуються приголосні р, т і голосні у, а, надаючи висловові шорсткого, або навіть іронічного забарвлення, що й було задумом поета.

Алітерація у взаємодії із звуконаслідуванням - ще одне явище у фонетичній стилістиці Маланюка. Наступний приклад показує нам цю взаємодію: "Казання казав кулемет"/Поезії, 216/. Тут алітерація виявляється у повторенні звука к, а звуконаслідування - це звукосполучення ка-, ка-, ку-, що майже відтворює стріляння з кулемета. Це саме явище алітерації і звуконаслідування виступає і в наступному словосполученні: "Гупай, гупай, гопака!"/ОБ, 11/. Тут алітеративне г, у взаємодії із звуконаслідувальним -упа-, -упа-, -опа-, дають звучання гупа-, гупа-, гопа-, що можна звуково сприйняти як вигукання підчас завязаного танцю. Подібне явище знаходимо

і в такому прикладі: "Сурмиш у рупор пурпуровий"/Поезії, 16/. У цьому вислові повторення приголосного р і голосного у дає враження звуку сурми.

Взаємодію між алітерацією, асонансом і звуконаслідуванням знаходимо у таких рядках: "І накликати й клетити орлиним клетотом"/ОБ, 14/. Тут асонанс -ати, -іти, алітерація к, д, а звуконаслідування -кли, -кле, -кле, наслідує клетіт орлів. До цієї самої категорії взаємодії між явищами фонетичної стилістики можна зачислити й таке: "О, цей короткий, цей кривавий рай, а потім знов голодний крик: карай! Карай і край!"/Поезії, 106/. Алітерація тут виявляється у сім разів повторених звуках к, р, асонансом о, и, а, і звуковідтворення коро-, кри-, ра-, кара-, кара-, кра-, що дуже добре відтворює крик гайвороння.

Звукова епіфора трапляється в Маланюка не дуже часто, тому що точні рими не були популярними в цього поета. Тут подаємо один катрен з поеми "Псалми степу", де знаходимо це повторення при кінці віршованих рядків:

То ж не дивуйсь, го, визволившись з брану,
 Ти, зранена, зустріла нас синів,
 Що в дикім захваті ятрили кожну раву,
 Шаршавими руками дикунів.²⁴

Дуже важливим явищем стилістики у поетичній мові є рима. Сам Маланюк, обговорюючи поезію в одному з своїх віршів, каже: "Все починається від рими"/ОБ, 30/. Це звукове повторення має велику стилістичну ефективність.

Різноманітність римування і вишукування нових рим — це виклик для багатьох українських поетів. Маланюк прийняв цей виклик, і його поезія визначається новими і цікавими римами. Найпростіша рима — це точне звукове повторення останнього складу, а властиво, двох суміжних звуків — наголошеного голосного і будь-якого приголосного. Таких рим у Маланюка зовсім небагато. Подасмо декілька з них: ніч — віч, сні — війни, тьма — зима, мета — літа, гук — самчук, тощо. Простими римами вважаються вони ще й тому, що обидва слова — це іменники, отже та сама частина мови. Трапляються у Маланюка і двоскладові рими, що не визначаються особливою вишуканістю, як наприклад: провини — клявесини /римується тільки -ини — -ини/, або кару — Ізару /римується тільки -ару — -ару/. Але ці прості рими — це тільки випадки у Маланюка, бо більшість його рим багаті своєю оригінальністю.

У поезії Маланюка знаходимо багато рим, які включають у свій склад цілі слова, наприклад: кава — зеленкава, бою — тобою, зорі — прозорі, заорать — рать, ви — назви /в цій римі цікаве, що константою у другому слові є не останній, а передостанній склад/, і т. п. До цієї самої категорії можна зачислити й рими, в яких ненаголошені звуки в останньому після константи складі — неоднакові, наприклад: долам — суходолом.

У вірші з 1959 року, присвяченому Миколі Зерову, Маланюк пише:

Ти не любив приблизних рим,
Суворий майстре, - тільки стислі.²⁵

У Маланюка, як ми згадували при обговоренні епіфори, було навпаки, він не любив точних, чи як він називає "стислих" рим, а тільки рими неточні, чи "приблизні". У його поезії знаходимо велике багатство саме цих "приблизних" рим. Цього він досягає різними способами. В нього рима часто буває переривною і не знаходиться завжди на однаковому місці в слові. Часто після константи бувають в одному, або і в обох словах різні закінчення, наприклад: згубити - судьби. Дієслово тут римоване з іменником; після рими -уби- - -у-би- /друга рима перервана звуками -дъ-/, у першому слові те приходить закінчення -ти. Крім того - це різнонаголошена рима, бо в першому слові наголос падає на передостанній склад, а в другому слові - на останній. Подібне явище бачимо і в такій римованій парі: забути - будень. В першому слові маємо ненаголошені склади по обидва боки рими -бу-, а в другому - тільки на кінці. При цьому, обидва закінчення - різні. Інші приклади подібного римування, це: піднеслась - чересла, пронесе - осель, сатрапи - напис, наново - діброва, двояко - якор, кобри - обрій, та інші.

Не інший спосіб римування у Маланюка - це слова з однаковими приголосними звуками, але не в однаковому порядку

розставлених, наприклад: дме - мед, крім того, цікаві рими подібного звучання, але з різним розташуванням однакових приголосних звуків, наприклад: знов - вино, дів - воді, нас - весна, тощо.

Омонімічні ~~рими~~, такі як: друга - друга /перше слово це порядковий числівник, а друге - це родовий відмінок однини від іменника друг/, і майже омонімічне римування: долине - долине /прислівник із дієсловом майбутнього часу/, вносять те одну відмінність у Маланюкове римування.

Якщо додати до вже згаданих те й трискладові нарослі рими, побудовані не на точних повтореннях звуків, а на співзвуччі слів, то матимемо широку картину багатства Маланюкової рими. Це такі римовані пари: сховаєшся - покається, побачення - затрачених, іскри - вишкірив, вулиці - тулиться, влоговина - Бетговена, сяєві - блукає він /тут маємо те й риму складену з двох слів/, тощо.

Висновком у відношенні до рим Маланюка буде твердження, що поет намагався оновити риму. У висліді цього, більшість рим поетових - не точні, що, якраз іде з духом навіть цілком сучасної поезії. Метою їх було, більше евфонічне звучання, чого він досягнув фонічною подібністю замість морфологічної.

Своєрідний кольорит у творчості Маланюка створюють різні частини мови, які у нього не виконують лише

комунікативну функцію, а є стилістично осмислені.

Іменники у Маланюка не служать тільки для увиразнення самих явищ. Вони стають стилістичним засобом для витворення відповідного настрою. Особливо нанизування іменників притаманне цьому поетові, як напр.:

Чингіз і нині отаман там,
І ніч чорніє день за днем...
Вчини ж цей вит мій адамантом!
Цей меч архангела – вогнем!²⁶

На двадцять слів /не рахуючи частки ж/ тут маємо аж десять іменників. Таким чином створює поет лаконічну карбовану форму та згущений зміст.

В іншому місці ця сама іменникова конструкція вживається для підсилення протиставлень, які були особливим засобом у Маланюковій поезії, як було показано в попередніх розділах.:

По мені телефони, версалі, експреси?
Наво грім Аргентін? Чудеса Ніагар?
Сниться синя Синюха і верби над плесом.²⁷
Вольний вітер Херсонщини, вітер-дудар.

В цьому вірші, на двадцять два слова, чотирнадцять іменників, якими показані контрастні картини двох понять: чужини і батьківщини. Цікаво, що вжито сім іменників на опис поняття чужини, і таку ж саму кількість на змалювання поняття батьківщини, а враження створюється різне. Нагромадженням етранжизмів у описі чужини Маланюк зумів створити картину хаосу, натомість опис батьківщини передається лагідними і хвилюючими образами.

Накопичення дієслів у його поезії динамізує розповідь, що видно у вірші "Камінь":

Поглянь на камінь: він мовчить
Мовчанням мудрости і віри.
Гримить війна. Дзвенять мечі.
Шаліє кров. Вирують вири.²⁸

Тут знову Маланюк протиставляє два поняття: камінь і війна. Образ війни змальований дієсловами: гримить війна, дзвенять мечі, шаліє кров, вирують вири, а камінь - "мовчить, мовчанням мудрости і віри". Доцільно звернути увагу на ампліфікацію дієслів, як ознаку експресіонізму, в якому дієслово було домінуючою частиною мови, тому що воно репрезентувало дію, в протиставленні до іменника, що репрезентував статичку.

Про прикметники і дієприкметники будемо говорити ширше у розділі про поетичні тропи, а властиво у мові про епітети. Тут треба згадати тільки про методу їх використання. Прикметники і дієприкметники у Маланюка служать для особливого увиразнення ознак явища, часто не згідно із загально-прийнятим розумінням цих явищ. Також ампліфікування чи нагромадження прикметників підсилює виразність даного опису. Наприклад у вірші "Атавістичне", описуючи ідилію степового життя, поет каже:

Цесь жовтий степ, плідча осінь,
Дзичить гарячий синій, воздух...

На баштанах - медові дині,
На пасіках - блаженні бджоли,
У холодку, в солодкій тині²⁹-
Біблійні многотруді чола.

Ця вдало намальована картина дає не тільки статичний образ, але створює відповідне звучання - музику, що акомпанює картинам, які проходять перед нашими очима.

Цілком протилежне враження робить друга частина цього самого вірша, що, очевидно, і було метою поета.

Цей другий вірш звучить так:

Камінних стін тераси димні,
Закурених поверхів чад,
Ревучий рух - в єдинім гимні
Трамваїв, авт, вогнів свічад. 30

Вже самі прикметники, всі відносні, і дісприкметники: камінних, димні, закурених, ревучий - своєю шорсткістю викликають асоціації з поняттями протилежними до ідилії, поняттями пов'язаними з матеріальним світом, цивілізацією і чужиною. Тут напрашується висновок, що поет, змальовуючи два контрастні світи, уживає якісних прикметників для змальовування одного світу, а відносних для другого. Хочеться звернути увагу не на те, що Маланюк посідав велике відчуття кольорів /здається вмів малювати - "А син /.../ просить рисувати все те ж саме"/Поезії, 196/. Це відчувається у деяких описах, так як у вірші "Прага":

А на горі, де димно-сизий Град, 31
Мов перехід Грав'юри в акварейю.

Це, безперечно, слова мистця, який хоч не пензлем то пером рисує прегарні картини того, про що говорить. І ця образність, передаваного відчувається постійно в його поезії.

У відношенні до особових займенників, помічаємо характеристичну рису в поезії Маланюка, особливо у випадку особового займенника я. Поет оминає вживання цього займенника, за винятком протиставлень, як наприклад у вірші присвяченому синові:

Пройшла доба й, народжується друга.
 Її Zenit не я побачу - ти.

.....
 Не я, а ти співатимеш "осанна",³²

або у біографічному вірші "Внук кремеznego чумака", де він використовує особового займенника:

Я закохавсь в гучних віках,
 Я волю полюбив державну.³³

У майже всіх інших випадках він пропускає займенник я, тим самим творячи безпідметові речення, як напр.: "Вже майже все забув"/Поезії, 195/, "Мій гріх покутую щоденно, гохвилинно"/ОБ, 83/, "Напружений, незламногордий, залізних імператор строб"/Поезії, 35/.

Те саме можна сказати, до деякої міри, і про особовий займенник ти. В більшості випадків Маланюк виминає і цього займенника, як наприклад, у такому реченні: "Навіть снитись мені не хочеш, мовчазна непривітна така"/Поезії, 215/.

Тільки у випадку звертання до України, то, як вже було зазначено, у Маланюка - це постає жінка, він послідовно вживає займенник ти /з великої літери/:

Вся серця кров - оттам, на Сході,
 Де недовершення - Ти.³⁴

Пропусками цих особових займенників досягає поет оригінальної стилістичної побудови безпідметових речень і додає динаміки до свого поетичного мовлення.

Спосіб нагромадження прислівників використовується в Маланюка для підсилення виразності описуваних явищ. У вірші "Історіософічне" він, показуючи український народ як безвольну масу і описуючи його нерішучість, використовує цей спосіб щоб внести нові стилістичні відтінки, як наприклад:

Тільки переповзало завжди,
Тудою - сюди, а сюдою - туди. 35

У цьому вірші, на всіх вісім слів, використано аж п'ять прислівників. Якщо брати до уваги, що це саме повторюється і у відношенні до інших частин мови, а саме: іменників, прикметників, дієслів, то треба зробити висновок про ампліфікування однорідних слів було одним із засобів Маланюкової поетичної мови.

У поезії Маланюка заперечні частки не і ні відіграють значну стилістичну роль у контекстах поодиноких речень. Вони додають емоційності до риторичних висловів, особливо тоді, коли вони повторюються, чи накопичуються у близькому співвідношенні. Такий вислів як: "Ні, не вірю. Не вірю. Не вірю"/Поезії, 84/, підсилює інтонацію вірша.

Надзвичайно цікавим з точки погляду мовних засобів вважаємо вірш з мотто з Шевченка: "Нема навіть кругом тебе

Великого Бога". Цілим рядом речень, які починаються заперечною часткою ні, себто, знаходяться в анафорній позиції, він посилює враження заперечення:

/.../ ні сумирних нив,
Ні тайни Різдва,
Ні таємної втечі до нічного Єгипту,
Ні волошок у хвилях колосся,
Ні Нагорної Мови,
Ні чуда у Кайні,
Ні височючого хреста,
Ні тернового кола -
- вколо скривавленого чола,
Ні офірної смерти,
Ні ангелів, що стерегли опустілу крипту,
Ні дня, коли Він -
- у триюмфі жертви
Встав з мертвих, -
- Нічого! ³⁶
- Нічого!

У висліді всіх цих заперечень постає мова сильного емоційного насичення, великого болю та резигнації, а в формальному аспекті - суворого синтаксичного паралелізму.

Не інше застосування знаходять частки ані - ані, що служать поетові для виразу особливої енергії та інтенсивності. Такі приклади як: "Ані хвилі, ані хмар"/Поезії, 194/, "Ані вершин, ані низин"/ОБ, 70/, "Ані вітер-стрибок, ані хмари - прудкі кораблі"/ПіИ, 14/, дають Маланюкові ще іншу можливість наголошення протиставлень, що були найголовнішим засобом у його поезії, як це вже ми показали у попередніх розділах про тематичні мотиви і системи образів. Цей засіб напружує силу риторичних ефектів і посилює мотив безнадії даної ситуації.

Вигуки, що звичайно вживаються для підвищення емоційності, у Маланюка трапляються дуже рідко. У всій його поетичній творчості нам вдалося знайти тільки три вигуки: ах, ой, і бряць. У вірші "Задавлена розмова" він вплітає пряму мову персонажу, у якій знаходимо вигук: "Ах, ви занадто палкий" /ОВ, 28/. Вірш "Сьогодні" має вигук: "Ой, Ладот" і в "Балтійській сюїті" один листих починається вигуком "Бряць!". Цікаво, що вигук, який вважається важливим компонентом емоційності у поетичній мові, знайшов обмежене застосування у Маланюка. Можна навіть твердити, що він уникав вигуків, як компонентів передовсім фольклорних, хоч залюбки звертався до риторичних зворотів, які є ознаками бароккової літератури.

Прийменник у Маланюка має завдання стилістичного характеру, особливо у повторенні його на початку кожного рядка:

Воздай їм, Господи, за все, за все, за все!

За яд брехні, що просякає світ цей,
За засів зла, що згубу принесе,
За тих, що їх примушено скориться,
За душі розшматованих родин,
За вітер тундр і м'ясо Пірошіми /.../. 37

Повторюванням прийменника за в анафорній позиції досягає поет інтонації наростання емоційної реакції на заподіяну несправедливість. Це ще одна ознака стилю барокка, що називається барокковим каталогуванням, і що її теж часто знаходимо в Фрія Липи. В формальному аспекті, тут знову маємо приклад синтаксичного паралелізму.

Так само і сполучник, поза виконанням обов'язків службового слова, подібно як і чрийменник, повторюванням і ампліфікацією, виконує функцію підсилювальної частки, як наприклад:

І гори гримнули хоралом,
І був короткий стиск руки,
І серце чимось захлиснулось,
І вмерло, й полетіло в синь.
І тіло страти не почуло, ³⁸
Згорівши в полум'ї краси.

Повторюванням сполучника і, в анафорній позиції, поет ніби пов'язує все сказане в довгий ланцюг, що дає поштовх наростанню хвилюючої емоційності, яка закінчується реченням без сполучника і, що становить кульмінацію цього вірша, знову, в формальному аспекті, одержуємо ефект синтаксичного паралелізму.

В обсягу синтакси, використуваної як стилістичний засіб у поетичній мові Маланюка, згадалимо тільки ті випадки, що стають характерними рисами Маланюкової стилістики.

Підмет іноді не має іменникового вираження, а являється формою інфінітива, як наприклад:

Все бачити і чуть і в людях, і в речах,
Іти крізь галас дня, крізь хаос слів і сміху,
І слухать самоту в безрадісних ³⁹ночах.

В цьому реченні експресивну силу інфінітивних двох перших речень підкреслюється контрастним третім реченням: галас дня – самота в ночах.

Про безпідметові речення ми вже говорили в зв'язку із займенниками, тут лише подамо приклад і висновок:

"спокійно зважуєш глупоту, зло і гріх"/Поетії, 177/. Тут пропущено потенціальної займенниковий підмет, таким чином надаючи тону філософського коментування про життєві явища, а також деякої сухости і стислості.

Іменний присудок, як ще один із засобів стилістичного мовлення, вносить в речення згущення змісту:

Бо перешкодою - твої великі крила.⁴⁰

Формуючи речення з іменними присудками /без дієслів/, поет згущує мову і робить її більше образною.

Для драматизації і типізації описів уводить Маланюк інколи і пряму мову. Особливо вдало вийшов у нього діалог у військовому штабі з поеми "П'ята симфонія":

"Як з набоями?"

- "Решта с'є".

"Влий же вишкіл. Гил прикрутіть.

Пам'ятайте. - стискаються клеші,

Губить кожна згуолена мить".

- "Я тут питання дозволю".

"Прошу".

"Наш лівий фланг"

з цілковито заголений".

" - як?

А волинці?"

"На ранок

Будуть вже тут".⁴¹

Пряма мова в цьому уривкові - це мова діючої армії Української Держави у визвольних змаганнях. Вона суха, уривчаста і коротка. Військова фразеологія і конкретні явища тієї розмови;

зрозумілі тільки присутнім того часу у штабі. Типізація в цьому уривку досягнена стилізацією під галицький діалект в мові одного із персонажів.

Також у багатьох інших випадках поет використовує пряму мову для типізації окремих постатей. Подімо декілька таких постатей і приклад їхньої мови:

1/ Пряма мова гетьмана Івана Мазепи у поемі "Варязька балада":

"Чекай бо ж - жодного респонсу,
Ти, Орлику - гаряча голова!"⁴²

2/ Слова Маланюкової бабуні з поеми "Голоси землі":

"Ет, проти ночі - отаке
Верзеш старий - дітей страхати!"⁴³

3/ Слова Маланюкового діда з тієї самої поеми у відповідь на пряму мову бабуні:

"Мой! Мовчи стара.
А то, їй-бо, не посоромлюсь, -
Такого облизня піймаеш,
Що тільки..."⁴⁴

4/ Слова генерала Василя Гютюнника, що ніби з'явився у сні Маланюкові, у поемі "Побачення":

"Отже знов,
Поручнику, на нашу батьківщину
Війне вогонь вже близької війни..."⁴⁵

Вже з цих кількох прикладів видно, як різниться мова цих нотирьох людей. Мовні нюанси надають їм зовсім різного звучання: поблажливий тон старого гетьмана у відношенні до Орлика /крім того у мову гетьмана, як було модно у барокковій добі, дуже влучно вплетено латинський вислів

"респонс"; сварливий тон бабуниної завваги і грізна відповідь діда мішаниною покутського /походження діда/ і східнього діалектів; та рішучий і авторитетний тон розповіді Тютюнника. Отже, за допомогою прямої мови поет доповнює характеристику персонажів і відтворює яскравіший їхній образ.

Заокруглюючи цей розділ, треба наголосити поетове намагання поєднати найновіші мовні прояви в українській поезії: вишукана лексика, цікаве розміщення і повторення елементів фонетики, ампліфікація однорідних слів, синтаксичний паралелізм, тощо, з метою бароккової літератури: риторичні звороти, каталогуювання, проповідницький патос, тощо. Цей особливий спосіб вислову був одним з головних компонентів у творенні т. зв. маланюківського стилю.

ПРИМІТКИ

¹Віктор Бер/Петров, Чомонтович/, "Засади поетики" /Від "Арс поетіка" Є. Маланюка до "Арс поетіка" доби розкладеного атома/, МУР, ч. 1, 1946 р., ст.16-17.

Про експресіонізм цей критик пише таке:
 "У заявах експресіоністів тріумфував суб'єктивістичний інтелектуалізм. Подібно до деструктивістів, представники експресіонізму заперечували світ, але заперечивши дійсність вони не обмежувалися на голій негачії. Вони шукали виходу, бо-дай негативного, намагаючися творити новий світ від себе. Чистому руїництву деструктивістів вони протиставили суб'єктивістичний варіант, не ніщо, а я. Серед психологічних бандитів і вигаданих убивць, вони намагалися лишитися, наслідуючи символістів, романтиками". Таке окреслення експресіоністичного стилю, відповідає поезії Маланюка 20-их років.

²Микола Зеров, Соннетаріум, в-во "Орлик", Берхтесгаден, 1948 р., ст. 156.

³Святослав Гординський, "Поетичний рік", МУР, Збірник II, 1947 р., ст. 44.

⁴Юрій Черех, "Стилі сучасної української літератури на еміграції", МУР, Збірник I, 1946 р., ст. 72.

⁵Там же.

⁶Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НРШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 234.

⁷Володимир Державин, "проблема класицизму та система літературних стилів", МУР, Збірник II, 1947 р., ст. 31.

⁸Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НРШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 192.

⁹Там же: ст. 253.

¹⁰Думка проф. Нілса Нілсона, висловлена в науковій доповіді в Оттавському університеті 11-го березня 1981 року. Див. Louis Goulet, "The Avant-Garde Movement", "Russia Was a Leader, says Swedish Professor", Gazette, University of Ottawa, Vol.XVI, April, 1981., p. 10.

¹¹Василь Чапленко, "Межі і можливості мовостилію", МУР, Збірник III, Регенсбург, 1947 р., ст. 11.

¹²Г. П. Іжакевич, "Лексичні засоби стилізації", Сучасна українська мова, стилістика, Наукова думка, Київ, 1973 р., ст. 70.

¹³Евген Маланюк, Перстень і посох, епілоги, Сучасність, Мюнхен, 1972 р., ст. 7.

¹⁴Власність пані Ліди Шульгин в Оттаві.

¹⁵Евген Маланюк, Перстень Полікрата, ліроепіка, Українська книгоспілка, Львів, 1939 р., ст. 17.

¹⁶Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 99.

¹⁷Там же: ст. 178.

¹⁸Евген Маланюк, Перстень і посох, епілоги, Сучасність, Мюнхен, 1972 р., ст. 42.

¹⁹Юрій Клен, "Евген Маланюк. Земна Мадонна", Вісник, ч. 3, Львів, березень 1935 р., ст. 232.

²⁰Евген Маланюк, Влада, поезій книга шоста, "Київ", Філядельфія, 1951 р., ст. 46.

²¹Евген Маланюк, Остання весна; поезії, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 79.

²²Евген Маланюк, Перстень і посох, епілоги, Сучасність, Мюнхен, 1972 р., ст. 13.

23 Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 236.

23а В. В. Коптілов, "Фоностилістика", Сучасна українська літературна мова, стилістика, /ред. І.К. Білодід/, Наукова думка, Київ, 1973 р., ст. 214.

24 Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 30.

25 Евген Маланюк, Серпень, поезій книга IX, в-во Нью-Йоркської Групи, 1964 р., ст. 50.

26 Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 32.

27 Там же: ст. 24.

28 Там же: ст. 239.

29 Там же: ст. 294.

30 Там же: ст. 295.

31 Евген Маланюк, Серпень, поезій книга IX, в-во Нью-Йоркської Групи, 1964 р., ст. 21.

32 Евген Маланюк, Остання весна, поезії, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 77.

33 Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 17.

34 Евген Маланюк, Серпень, поезій книга IX, в-во Нью-Йоркської Групи, 1964 р., ст. 40.

35 Там же: ст. 12.

36 Евген Маланюк, Остання весна, поезії, видання "Вісника", 1959 р., ст. 82.

37. Євген Маланюк, Серпень, поезій книга IX, в-во Нью-Йоркської Групи, 1964 р., ст. 40.

38. Там же: ст. 25.

39. Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 177.

40. Там же: ст. 273.

41. Євген Маланюк, П'ята симфонія, поема, видавництво "Київ", Філадельфія, 1964 р., ст. 12.

42. Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 42.

43. Там же: ст. 140.

44. Там же.

45. Там же: ст. 203.

ФОРМАЛЬНІ АСПЕКТИ

Евген Маланюк, як поет, постійно намагався вдосконалювати форму свого вірша. Беручи до уваги версифікацію поета, його називали "майстром залізного слова"¹, динаміку його вислову характеризували як "вогненний голос, що між нами"², а цілеспрямованість його поезії називали боротьбою "за державну бронзу"³. Цю своєрідно риторично-монументалістичну характерну рису його поезії створювали не тільки тематичні мотиви, образи, мова і стиль, а також і формальні аспекти в точнішому розумінні: поетичні тропи і фігури, ритм і строфа.

Поетичні тропи і фігури

Важливу роль у поезії Маланюка грають поетичні тропи, уводячи засіб образного висловлювання у його творчість і цим сприяючи передаванню основних ідей обох тематичних ліній цієї поезії.

Епітет у Маланюка, не являється тільки прикрасою, а допомагає устійнити прикметність і глибшу суть даного явища. Ним підсилює поет властивість чи особливість описуваної події, проблеми чи постаті. Значення цих епітетів, в багатьох випадках, можна зрозуміти тільки

в контексті висловленої фрази, речення, чи навіть цілого вірша, як наприклад: "круте чоло"/ПІ,25/, "ярий крик"/ПП,29/, "мудрість Осмомислова"/ПС,9/, "ненатла хіть"/ПіП,26/ та інші. Велика кількість епітетів має метафоричне значення, як: "мускуляста наша мова"/ОВ,32/, "щедрий простір"/В,13/, "ширококрилим гимном"/В,13/, "чужини глухої"/В,14/, "небо безсиле"/В,27/ та інші.

Найулюбленишим родом образности в Маланюка треба уважати порівняння, що використовується для більшої образної експресивності порівнюваного явища, як наприклад: "Ось іще одна осінь, як сум навісна"/Поезії, 216/. Як знаємо з попередніх розділів, осінь у Маланюка це мотив зближення старости, зануку таланту, тощо. Тут "навісна осінь" те підсилюється порівнянням "як сум". Це інші порівняння цього типу, це: "Шербатий місяць, мов розбитий шит"/Поезії,217/, "Херсонські прерії - мов Січ, а кобзарем - херсонський вітер"/Поезії,18/, і багато інших. Крім цих порівнянь з використанням часток як і мов, у Маланюка знаходимо багато відмінкових порівнянь, а особливо - порівнянь з орудним відмінком, як наприклад: "Строфами Рільке тут шумлять сади"/С,21/, або "Кров запеклася чорним гнівом"/С,46/ та інші. Порівняння - це тропа, яку часто використовували у бароковій літературі і, як бачимо, вона знайшла широке застосування в Маланюка.

Метафора, це поетичний засіб, при якому, на основі асоціації, переноситься якість чи риси однієї істоти на другу. Як здебільша у поетів риторичного профілю, в Маланюка чистих метафор мало. Коли вони трапляються, вони стають зрозумілими тільки в належному контексті. Отже, метафори використовує Маланюк для глибшого розкриття і яскравішого показу тематичних мотивів, як наприклад: "Вікно в блакить"/КС, II, 465/ - це метафора на окреслення мотиву віри в Маланюка. Цікава метафора запозичена від Блеза Паскаля, "Чи ж можеш ти, надломана тростино?"/ПіП, 54/. Цей образ "надломана тростина" підкреслює мотив звихненого життя людини-емігранта. Алегорична метафора "Риму козацького сивий Марсе!"/Поезії, 120/ - полягає у перенесенні властивостей поняття Риму, що, як ми знаємо, відіграв особливу роль у тематичних мотивах, і бога війни на постать гетьмана Мазеви. Цілком інший характер має така метафора: "Як іонійська колона рожевіє дівочий сніг"/Поезії, 87/, що влиство є порівнянням у якому образ "дівочий сніг" - це метафора і на молодість, і на жіночість, і на невинність.

Цікавим і часто вживаним способом образности у Маланюка являється персоніфікація, багато використовувана тропа в барокковій літературі, при якій властивості людини переносяться на неживі предмети. На особливу увагу

заслуговують наступні персоніфікації: "ячмінь підводить довгі вії"/Поезії,221/, "лиш чорними очима хитрих вікон, всміхнуться молодицями хати"/Поезії,40/, "степ тремтів від залізного зойку війни"/Поезії,47/, "на захід ридали вагони"/Поезії,47/, "море спить і у сні лиш недужо та важко лише"/Поезії,111/, заплюшує повіки безсилий день" /В,16/, "куйовдить вітер срібний струм осик, і полохливе листя шось лепече"/Піп,53/, і тому подібне.

Багато з поданих вище образів, таких як: ридали вагони, море дине, листя лепече, і т.д., можна також окреслити метоніміями, бо тут вживається дієслів, які звичайно стосуються поведінки людини. Ось ще декілька прикладів образів, основаних на метонімічних дієсловах: "шкутьільгатимуть віки"/ОВ,78/, "Джерельце чахне"/ОВ,80/, "помста сичала"/ОВ,32/, "ятрилась зрада"/ОВ,32/, "труїлася кров"/ОВ,32/, "спопелила чар весни"/ОВ,49/, "боляче догоряє обрій"/ОВ,63/, "скалками терцій дробило час"/ПС,7/, і багато інших. Ці цілком нові метонімії збагачують мову поета оригінальними образами і допомагають йому, як дієслівні конструкції, передати ліричність і вольовість його поезії.

Часто послуговується поет також і синеκдохю, тобто замінює якесь численне, множинне явище – однією, або вживає тільки одну якусь рису на окреслення цілого

явига, як наприклад: "І йшли віки одним ярмом закуті,
плекаючи каліку і раба"/Поезії, 228/. Цілком зрозуміло,
що не говорить тут поет про одного каліку і одного раба,
а про багато їх, цілий народ. Часом із синекдохами зас-
тосовує поет ще й протиставлення, так як у наступнім:

В чужій руці - безкрила сила.
В своїй - безсилля і тягар.

Знов говориться тут про руку - свою і чужу, а мається на
увазі цілі народи, тобто ворожу силу і своє безсилля.

Оксюморон, це стилістичний засіб при якому поєд-
нується цілком контрастні поняття, які в звичайній мові
виключають одне одного. Цей засіб творення цікавих обра-
зів, добре надається до полемічно-риторичного тону деяких
поезій Маланюка. Такі образи як: "серця креміль"/Поезії,
133/, "крилатий камінь"/Поезії, 238/, "солотке зло"/С, 11/,
"бездонне лоно"/С, 29/, "Мадонно дика"/Г, 40/ та інші, під-
казують цілком несподівані уявлення про предмет поетового
конфлікту. Вони допомагають образно втілювати притаманні
поетові протилежності, які ми розглядали в попередніх
розділах.

Синестезія, як спосіб творення образів, по поєднує
в собі цілком різні, часто незвичні асоціації зору, слуху,
нюху, дотику, смаку і тим самим підказує інші ніж звичайні
зміслові переживання. Синестезії притаманні, згадуваній
вже групі західньо-європейських символістів минулого,

та символістам всіх слов'янських народів нашого сторіччя.

У Маланюка синестезія виявляється в таких образах: "цвіт німий"/Поезії, 253/, "п'янкий, блакитний вітер"/Поезії, 256/, "залізний зойк"/Поезії, 47/, "час залізний /.../ час сталевий"/Поезії, 85/, "голос ржавий"/Поезії, 130/, і тому подібне. Тому, по значення цих образів не сприймається з першого разу, а крім того, інтерпретація їх різними людьми може бути різною, цей спосіб творення образів урізноманітнює Маланюкову образотворчу методу.

З допомогою паронімії, різних за значенням, а подібних за вимовою слів, творить автор цікаві, часом контрастні образи із особливим звучанням: "лисий - ласий"/Поезії, 256/, "жати - жито"/Поезії, 29/, "історичний - істеричний"/ОБ, 16/:

Згасає рух в безкрилім тілі,
Що снить про історичні сні
У істеричному безсиллі.

Коли вслухаємося у звучання цього вірша, стає ясно чому поет використав ці паронімії. Епітет "безкриле тіло" є ключем до того, чому залишилися тільки безсилі сні, а паронімія "історичний - істеричний" підкреслює патетику цього образу.

Поетична фігура - це синтаксична побудова фраз, яка відрізняється від загальноприйнятих правил і використовується для посилення емоційності. Це явище тісно зв'язане з питаннями мови, але тут ми розглядатимемо його як

чисто поетикальний засіб.

Гіпербола, як стилістична фігура, знаходить широке застосування в Маланюка. Можна сміливо сказати, що майже вся його експресивно-емоційна мова, завдяки її риторичності – гіперболізована, як наприклад: "Несамовитим криком крові роздерлися Твої уста"/Поезії, 16/, "Вию псом на мертвим полі бою"/Поезії, 132/, "О, самото, терпкіш від оцету"/Поезії, 226/, "І на кожному хресті придорожнім розіп'ято біль"/Поезії, 83/ і т. п. Сильне враження, яке робить поезія Маланюка, можна завдячувати, у великій мірі, гіперболам. Особливо це виявляється у його риторичних питаннях і окличних зворотах.

Питальні речення у Маланюка – це тільки риторичний засіб, який зовсім не вимагає відповіді, бо на поставлені питання нема кому відповідати:

Як до Тебе протоптати тропи?
 В сивій млі спостерегти мету?
 Чи ж пропалить синій дим Європи
 Азії проказу золоту?

Ці питання поставлені батьківщині, отже уявному поняттю.

Це т. зв. риторичні звороти, якими часто і залюбки послуговувався Маланюк. Часом ці питально-риторичні речення набувають проповідницького, майже пророчого, тону, подібно як у авторів бароккової літератури, як у вірші до сучасників:

Сучасники, о вбожество мізерій,
 Де взяти слів із жовчи і вогня
 І на яким вогнетривкім папері
 Віддять насадкам ад сліпого дня?

Сучасники! Хто розбудить зуміє
Глухих і невидючих? Де ж візьму
Старозавітний племінь Єремії
Щоб пропалить вже неминучу тьму?⁷

В поданих строфах досягає поет бажаного ефекту саме цими риторичними питальними реченнями, які увиразнюють тему і посилюють експресивність даного вірша.

Окличні звороти використовує Маланюк у поезії протесту, інкєтиви і молитви. У вірші під назвою "Молитва" маємо зразок цього типу риторики:

...З'явися, Господи! Зійди на мертву землю,
Діткни десницею застиглого мерця,
Дихни вогнем пречистим!
- І воскресне
Сей безлад плоті, що як дике стерво .
Ось розкладається.
- І порази!⁸

Молитва до Бога чергується тут із гнівним закликком до дії. Як ми вже підкреслювали, риторика знаходить широке застосування в Маланюка, бо вся тональність його поезії - піднесено деклямативна.

В нашому розділі "Мова і стиль" ми давали приклади пропускань різних членів мови і речення в Маланюка. В сфері риторичних фігур, цю техніку зовуть еліпсами. В вірші "Серпень" дає поет глибоко передумані еліпси, а точніше чотири майстерно опрацьовані еліптичні фігури. Подаємо одну з них для прикладу:

Час, Господи, покори й самоти.

Найперше - це покора. О навчи
В ночах безсонних, в бичуваннях долі,
У дрібничковій помсті днів і діб,

В безсиллю немощів - навчи, навчи покори..
 Найпершої чесноти початок.
 Ти даруєш її надміру гоїно
 Твоїм численним найгіднішим слугам, -
 Подай її найнижчому - тепер.

Час, Господи, покори й самоти.⁹

Еліптичність тут виявляється у пропусках різних членів речення. У першому пропущено підмет і зв'язку, в другому - зв'язку, в третьому - знову підмет, в четвертому нема підмета і зв'язки. Крім того, між підрядними реченнями нема сполучників, що витворює ще одну стилістичну фігуру - асиндетон. Цей спосіб вислову спричинює ліричний, психічно-напружений стиль згущеної експресії слова - лаконізм.

Ми вже згадували в попередньому розділі, що великої сили експресії у Маланюка набирають словоповторення. Це, звичайно, діаметральна протилежність до лаконізму:

Прости, прости - молю, невітний митар,
 Прости, що я - останній печеніг.
 Прости, що я не син, не син Тобі ще.¹⁰

У цьому прикладі повторюється слово "прости" - чотири рази, "що я" і "не син" - по два рази кожний. Цими словоповтореннями досягає поет особливого ефекту емоційного наростання дії.

Часто використовує Маланюк ще інше словоповторення - полісиндетон, але про нього ми вже говорили у зв'язку з прийменниками і сполучниками у розділі про мову і стиль.

Плеоназм, /нагромодження синонімних понять/, Маланюк використовує, як ще одну стилістичну фігуру. Це такі

вислови, як: "Марш поляглих, марш Мертвих"/Поезії,95/, "без вшанувань, без академій"/Поезії,133/, "до ґрунту, до джерел, до корня"/Поезії,153/ та інші. Плеоназм виявляється також і в тавтологічних висловах, таких як: "чужиною чужою", "пустиня пуста", "кроком крочить", "вітре, вітре-вітрило" та інші. Ці тавтологічні вислови доповнюють один одного, для ефекту риторичного піднесення, а в психологічному розумінні - напруженої емоційності, або виступають як епітети, вносячи більше змістовності і тим самим підсилюючи ефект сказаного.

Введенням омонімів у свою поезію, Маланюк досягає легкого дотепного тону, як наприклад у вірші "Задавнена розмова":

Вийди, князівно! Повік
 Буду покірливий гридень
 /Зір - пелюстками повік,
 Сріблом - співуче "добридень"/. 11

В цій строфі, перше слово "повік" - це прислівник на означення часу, а друге слово "повік" - це іменник у родовому відмінку множини від слова "повіка".

Повторюванням тотожних мовних елементів на початку віршованих рядків, т. зв. анафора, це не одна стилістична фігура, яку знаходимо у Маланюка у наступному вірші:

Акації цвітуть - п'янкий малярський квіте!
 О, амбро пристрасти солодкої, як мста!
 Акації цвітуть. І п'яний душний вітер
 Пекучим подихом розхилос уста.

Анафорою "Акації цвітуть" пов'язує поет окремі речення в змістовно-обгрунтовану мовну цілість і надає їй відповідного романтичного забарвлення.

Епіфора, як стилістична фігура, на відміну від проблематики рим, використана Маланюком у вірші "Листопад", у якому перша і остання строфа закінчується однаковим висловом, а саме:

Ось іше одна осінь, як с/м навісна
І голодні вітри гудуть.
А палала ж весна, а гриміла ж весна,
Як останній суд -
Страшна!

.....

Може сірий туман пропалити весна,
Розігнать хмаровинний облуд.
І спалахне весна, заgrimить весна,
Як останній суд -
Страшна!

Так само як і анафора, ця фігура допомагає охопити цілу поему ніби кільцем у одну експресивну мовну цілість.

Про звукову анафору і епіфору ми вже говорили у розділі про мову.

Протиставлення, створені з антонімів, знаходять своє застосування у поезії Маланюка, впроваджуючи ще один елемент в його художню мову. Це такі вислови як: "народження і умирання", "смерть і безсмертя", "серце юне і тіло старече", "хрестом і залізом", "руйнують - будують" і тому подібне. Протиставлення - це найбільше використаний засіб на різних рівнях поезії у Маланюка, про що вже була мова у попередніх розділах.

Ритміка

Найбільше вживаним метром у поезії Маланюка був ямб. У книзі вибраних творів, виданій у Нью-Йорку в 1954 році під назвою Поезії в одному томі, начисляємо 184 вірші різної ритмічної побудови. З того ямбом - 106, хореем - одинадцять, амфібрахієм - вісім, дактилем - сім, анапестом - двадцять два, пеоном-діямбом - один і дев'ять - змішаними розмірами. Сюди входять також дванадцять циклів з кількох віршів, пов'язаних однією темою, але написаних різними метричними системами. Наприклад, цикл "Напередодні" складається з двох поезій, з яких одна написана анапестом, а друга хореем.

Отже, в основному домінує ямб. Спробуємо розглянути, як саме уживається ямб у Маланюка. Поет звичайно досить точно дотримується законів кожного метра, а особливо його ямба, від найдавніших аж до останніх віршів, можна уважати стандартним, хоч часто поет урізноманітнює його пірихіями, спондеями та нарослими складами, як наприклад:

Тепер коли кругом руїни й вітер/Поезії,30/

-1/-1/-1/-1/-1/-

Це приклад цілком правильного п'ятистопного ямба з одним нарослим складом після останньої стопи. Куди цікавішу ритміку знаходимо у наступному вірші:

Велике око місяця. Імла
Пеленами підноситься над долом/С,56/.

--1/--1/--1/---/--1/

--1/---/--1/---/--1/-

Перший рядок це п'ятистопний ямб з пірихієм, /ненаголоше-
ною стопою/, на четвертій стопі, а другий - також п'яти-
стопний ямб з одним нарослим окладом після п'ятої стопи
і з двома пірихіями на другій і четвертій стопі. Одначе,
другий рядок можна також розглядати як пеон /діямб/,
і тоді цей рядок виглядатиме так:

. -1---/-1---/-1-

Отже, це був би тристопний пеон другий з каталектичною
третьою стопою. Проте нам здається, що це таки ямб, спо-
вільнений пірихіями для створення тону відповідного опи-
сові. Ці пірихії використовує поет у більшескладових сло-
вах, бо ж у повнотілому ямбі поет мусів би писати тільки
двоскладовими словами.

Рівночасно зустрічаємо в Маланюка багато ямбічних
стіп з двома наголосами, т. зв. спондеїв, які застосову-
ються для динамізації поезії. Прикладом може бути один
з багатьох таких рядків:

Ні! Ти не мати! Над коханки/Поезії,28/

11/--1/--1/--1/-

Ефект спондея захитаний раптовою павзою, що описана знаком
оклику, все ж таки створюється почуття надзвичайного

збудження. Це звучання великої вибухової напруги і трагічності створюється чотиристопним ямбом, в якому перша стопа - це спондей. Розуміється, що заперечення материнства й вимагає сильного динамічного вислову. Використанням спондея поет досягнув бажаного ефекту.

Ми сказали вже, що відносно небагато поезій написано іншими метрами, але опрацював їх поет так само старанно, як і найбільше вживаний його ямб.

Хорей, другий двоскладовий метр у Маланюка, використаний для таких поем як:

Знаю - медом сонця, ой, Лодо/Поезії, 39/

1-/1-/1-//-/1-/

Тут бачимо чотиристопний хорей з цезурою після третьої стопи і з одним ненаголошеним нарослим складом після неї.

Хорей зустрічається найчастіше в народній пісенній творчості, і тут видно, що поет, щоб створити настрій пісні, використовує цей метр, а словами "ой, Лодо" надає поезії характеру давнього ритуалу.

Як одним прикладом хорей послужить нам вірш "Візія":

Все, що має статися, вже сталося.
 День тверезий. Праця з-під ярма.
 Чи ж почую, як шолений галас,
 Неретне архангельська сурма?

1-/1-/1-//-/1-/
 1-/1-/1-//-/1-/
 1-/1-/1-//-/1-/
 1-/1-/1-//-/1-/

Перед нами п'ятистопний хорей, у якому другий і п'ятий рядок - каталектичні /з ненаголошеним складом - втятим/ та з пірихіями на четвертій стопі в першому і другому рядку і на третій стопі в третьому та на першій і четвертій стопі в четвертому рядку. Ці пірихії розбивають монотонність і додають динаміки наступним стопам, а каталектика робить мову цих рядків рішучою і неспокійною.

Найчастіше вживаним метром після ямба є в Маланюка анapest, цей, за словами Святослава Горлинського, "найбільш енергійний, найбільш рішучий розмір у групі трискладових"¹⁵. Не диво, бо Маланюк, творець "кованого слова", звертається саме до цього метра, коли йому потрібно відійти від майже постійно вживаного ямба. Але цей анапест у Маланюка набрав вигляду іншого від стандартного трискладового метра з наголосом на третьому складі. Часто досягає цього поет леймами та цезурами, цим налаючи ще рішучішого тону своїй поезії. У вірші "Ісход" бачимо, як урізноманітнює поет свій анапест:

Не забути тих днів ніколи:
Залишали останній шмат.
Гуркотіли й лякались кола
Під утомлений грім гармат.¹⁶

---1/---1/---1/-

---1/---1/---1/

---1/---1/---1/-

---1/---1/---1/

Тут бачимо тристопний анапест, на третю стопу якого припадає лейма /стопа, втята на один склад/. Це повторюється в цілій строфі, але вже друга строфа має відмінність в третьому рядку. Цей рядок, замість тристопного анапеста, змінюється на п'ятистопний амфібрахій з одним зірваним складом на другій стопі перел цезурою:

А потяг ридав: На захід... На захід... На захід...

---/---//---/---/---/

В третій строфі поет уже звертається до тристопного цілком правильного анапеста, з леймою на другій або третій стопі, в другому і четвертому рядках. Ця маленька поезійка на три строфи насичена великою емоційністю. Усвідомлення трагічного кінця епохи, протиставлення понять: "захід - схід" і зойк "де ж знайти нам за Тебе краю?" /0,3/, відтворює дуже яскраво переживання автора. Досягнув цього поет анапестом, те й прискіпшеним у відповідних місцях леймами, а кульмінацію своїх почувань, наслідування протяжного гудка поїзда, перелав амфібрахієм, менше рішучим, а більше мелодійним розміром.

Звертається Малайюк також до анапеста у своїх творах з філософським забарвленням, так як у "З "Евангелії піль":

Можна смерть лише смертю здолати. /Поезії, 26/

---/---/---/

Тут - тристопний анапест з одним нарослим складом після третьої стопи надає тону рівномірної, спокійної медитації.

Анапестом написав Маланюк також і відоме звернення до Павла Тичини:

Від клярнета твого - пофарбована дудка зосталась

---/---//---/---/---/- /Поезії,13/

Це п'ятистопний анапест з цезурою після другої стопи і з одним нарослим складом після п'ятої стопи. Дуже помітна неправильність п'ятої стопи в третьому рядку, яка виступає з леймою. Це більше не повторюється в жадній іншій з п'яти наступних строф. Воно виглядає так:

І під сурму архангела румив воскреслий човен.

---/---/---/---/---/-

Це, мабуть, можна відписати на право свободи поета, хоч у цьому випадку воно до деякої міри псує одностанність загально витриманої форми, як і неправильний наголос у слові "сурма".

У пізніших роках анапест Маланюка урівноважується, рядки продовжуються, особливо в його меланхолійних, всупереч твердженням Горлинського, що згадані вгорі, роздумах і спосереженнях:

Тихий присмерк очей - золотіє в них лагідно вечір

---/---//---/---/---/- /Поезії,299/

Тут п'ятистопний анапест з цезурою після другої стопи і з одним нарослим складом після п'ятої стопи, служить для змалювання настроєвої картини якогось моменту.

Амфібрахій, як розмір, мало використовується в Маланюковій творчості:

Прокляттям, прокляттям ця назва/Поезії, 77/

-1-/-1-/-1-/-

Разом із повторенням емоційно забарвленого слова "прокляттям", рядок створює враження пророчої мови. Також у пізніших творах, таких як "Без присвяти", амфібрахій використовується для відтворення подібного настрою:

Пустиня. Пустеля. Юдея.

Все спечене сонцем ненатлим. /ШІІ, 51/

-1-/-1-/-1-/-

-1-/-1-/-1-/-

Точний тристопний амфібрахій повторюється у всіх рядках, набувши своїм ритмом медитаційного тону роздумуванням Маланюка "над віршами О. Манделштама"/ШІІ, 51/. Крім того, вислови "Пустиня. Пустеля. Юдея.", так само як і повторення однозначних слів в попередньому прикладі - це плеоназми, що служать Маланюкові для створення тону старозавітних пророків.

Останній з основних метрів - дактиль, найменше використовується у творах Маланюка. Його вживає поет щоб надати своїй поезії цікавого звучання - скандування, або розповідної епічності, що здаєка нагадує епічний гексаметр:

Ледве доноситься гул -

Крики голодних хозар.../Поезії, 249/

1-1-1-1-1-1-1

1-1-1-1-1-1-1

Тут маємо тристопний дактиль з каталекцією на третій стопі.

Підтвердженням окреслення Маланюка, як поета, що вряди-годи цікавився класичними розмірами, є вірш "Нині":

Злякане сонце з-за хмар, тільки диск показало пригаслий.

1---/1---/1///---/1---/1---/1- /Поезії, 195/

Цей каталектичний рядок написаний шестистопним дактилем, з цезурою після довгого складу третьої стопи і закінчений двоскладовою стопою - хорезм, іншими словами гексаметром. Як знаємо, цей спосіб віршування є дуже давнього походження, бо гексаметром написано такі античні твори, як "Іліяда", "Одіссея", "Енеїда" та інші.

Зустрічаються у Маланюка також і метри з чотири-складовими стопами - пеони, або діхорей і діямби. Цими розмірами кули трудніше писати, бо треба підбирати довгі слова і дбати, щоб був правильний наголос. Тут подаємо приклад Маланюкового поена. 10 /діямба/:

Підточена, поломана й затрута,
Рослиною, що вирвана з корінням
Ударами важких вітрів азійських,¹⁷
Котилась Русь, як перекотиполе.

1---/1---/1-

1---/1---/1-

1---/1---/1-

1---/1---/1-

Визначення буде тут таке: тристопний пеон другий з третьою стопою каталектичною.

Писав Маланюк також і дольником, цим акцентованим віршем неметричної схеми, народного походження, як наприклад:

Ти затуманилась за далями, за димом,
Зайшлає імлюю, понялась вогнем.
І ось відходиш невмолимо...

Десь рідний вітер гне
Твоїх топіль високі решти,
Мете шляхів безкрай...
Чи ж затаїш, чи збережеш Ти
На дні ярів, у галявах дібров
Твій тихий рай
І сонцем п'яну кров?¹⁸

Ця поезія римована, з рядками 2, 3, 4, ударними, без уваги на кількість ненаголошених складів між ними.

Верлібр, як рід віршування, мимо його великого поширення в сучасній поезії, або не надто підходив поетичному темпераментові мистця, або він його не опанував достатньо, чи може навіть погорджував ним, як це видно з його рядка "Обгорточний верлібр полішуків". Все ж таки, при кінці життя він пробував писати і верлібром, як наприклад:

Проростає коріння труну -
Проростає труна корінням.
Сніг розтопиться,
Проліски зійдуть,
Потім трави.

А в травні,
В травні завітнуть квіти
І ти знов будеш
- повів вітру
- віддих' землі
- пісня блакиті
Як була завжди,
Як була все своє життя.¹⁹

У цьому вірші поет не дотримується якогось одного метра,

здебільшого коливаючися між рядками з двома і трьома наголосами, а ритм змінюється від анапеста, в двох перших рядках, до дактиля з леймами в трьох наступних рядках, і так далі. Витворюється особливий ритм, властивий тільки цій поезії.

Строфіка

Поезія Маланюка багата на різноманітну строфіку. Навіть найбільше вживаний катрен, що властиве всій українській сучасній літературі, у Маланюка набирає різноманітних видів. На це звернемо увагу в дальшому розгляді від найпростіших до найбільше досконалих - канонізованих строф.

Нашу теоретичну основу ми взяли з праці про строфіку Ігоря Качуровського.²⁰

Строфа з двох віршованих, римованих рядків, т. зв. дистих, трапляється в Маланюка нечасто, але бувають у нього навіть приклади її неокласичного виду - олександрини. Подамо декілька видів дистиха з різними ритмічними розмірами. Вірш "Історіософічне" - це один з дистихів Маланюка:

Обабіч шляху із Варяг у Греки,
Не й досі живуть ні варяги, ні греки.

А так собі, еманация, гра -
Цріжить протоплазмою без ядра.²¹

Ознакою строфи тут є синтаксично завершене речення, тобто закінчена думка, а розмір - чотиристопний амфібрахій.

Таких двовіршів у цьому творі шість із моностиховим закінченням: "А може, й справжній кінець?".

Перший і четвертий вірші із циклю "Мазовше", написані п'ятистопним анапестом із строфою дистиха, що називається елегійним дистихом:

Ані вітер-стрибог, ані хмари - прудкі кораблі,
Не прилинуть, не з'являться цій обреченій землі.²²

В цьому прикладі п'ятистопний анапест з цезурою після другої стопи повторюється пентаметром також і в другому рядку, що цілком згоджується із законним поняттям елегійного дистиха.

Найважливіший тип дистиха, т. зв. олександрини, або олександрійський дистих, знаходимо у Маланюка у правильній формі. Маємо на увазі перший вірш із циклю "Моравські елегії":

За ласку матері, за перший гук весни,
За поцілунок уст недіткнутих, за сні,

Що здійснились давно, за всі недроты вроди,
За стогін пристрасти на, ложу насолоди,

За гастя, що страшне було в своїй красі,
За всі веселощі, за усміхи усі. -

Приходить раптом враз, як пімста, ось розплата...
О, рівноваго днів, безлюба і проклята,

Де все чергується возмездіє і дар,²³
І сяйво радости, і неминучість кар.

Ці олександрини мають правильний розмір - шестистопний ямб з цезурою на третій стопі і правильне число складів - дванадцять. Правильно також чергуються чоловічі й жіночі

рими від дистиха до дистиха. Тоді як Зеров писав олександрини тільки на шість дистихів, у Маланюка, подібно як у Рильського /олександрини на три, чотири і п'ять дистихів/, бачимо олександрину на п'ять дистихів.

Леонін - дистих поширений у пізньолатинській поезії, де римувалися між собою піввірші пентаметра, знаходить своє застосування в Маланюка в шестистопному ямбі:

Тоді вшухає промінь спраги - співуча мить!²⁴
І вічність на камінні Праги ляга сяочить.

Дистихом написана, довга аж на 34 двовіршові строфи, поема "Баллада про Василя Фютюнника":

Отамане, генерале - цвинтар, спокій, сон,
Тільки дзвони вечорові грають в унісон.

Тільки місто непривітне між волинських піль^{24а}
Гомонить про вбогу радість та постійний біль.

Це семистопний хореїчний вірш з пірихіями, цезурою на четвертій стопі, каталектичним закінченням та чоловічими римами, витриманими у всіх строфах.

Терцина - строфа, яка сягає своїми початками в давнє минуле в світовій літературі, а саме в 13 століття - притягає увагу поета. Як знаємо, терцинами написав також і Данте Аліг'єрі свою "Божественну комедію". Терцина має дуже точну побудову, і тут покажемо на прикладі, як це виходить в Маланюка у вірші "Три поезії", а точніше в третій частині її:

Веранда. Столик. Недопита кава.
Над обрієм - чи не твоя звізда
З недобрим блиском, зимно-зеленкава?

Скінчився рік, що міцно загнуждав
Жагою, мов залізом невмоливим,
І порятунок - ці були уста.

О, ночі, що п'янили душним димом,
О, дні, що тверезив їх синій хміль,
І тижні рвались пристрасним нестримом.

Веранда. Столик. І раптовий біль,
Бо рік тому - тут інший був з тобою,
Ось - тінь його. Й не вистачить зусиль,

Й нема такої клятви чи напою,
Щоб відігнать, забути. Щоб межа
Нас поєднала смугою ясною,

Щоб не була ти - рідна і чужа.²⁵

Терцина - це не вірш з трьох рядків. Строфою вважається цілий твір написаний терцинами з заключним окремим одним рядком. У терцині не може бути менше як сім рядків, і звичайно буває багато більше. Малайнюкова терцина, написана, як і треба, п'ятистопним ямбом з ланцюговим римуванням /АБА БВВ.....Д/, тобто має п'ять терцин і заключний рядок. Правильно також чергуються чоловічі і жіночі клявзулі з рядка в рядок.

Найпопулярнішою строфою в Малайнюковій творчості є катрен, тобто чотиривірш. З цього можна б зробити припущення, що його поезія одноманітна. Але так воно не є, бо його катрени - не стандартні, а змінюються від поезії до поезії, а часом навіть у тім самім вірші поет творить різновиди того самого катрена, як наприклад у "Балтійській

сміті", що складається з кількох частин. В першій і другій частині маємо три катрени з однаковою побудовою:

Все одійшло: і зойк заліза,
І гуркіт міст, і стукіт днів,
Ось широчінь блакитно-сиза,
Морського вітру рівний спів. 26

В усіх шістьох катренах, написаних п'ятистопним ямбом, маємо перехресні рими з жіночими і чоловічими клявзулями, за схемою: баба.

У третій частині змінюється метр, що витворює цілком інше звучання:

Естакади, підойми і - раптом
Синьожовтий прапор спалахнув!
І думки мої збилися з такту,
І безкрай чорноморський війнув. 27

У цьому катрені та сама перехресна рима і такі ж самі клявзулі. Змінився тільки метр і розмір на тристопний анапест, щоб відобразити перехід настрою з пригноблюючого на піднесений.

У четвертій частині, що складається з двох катренів, залишається той самий метр і клявзулі, змінюється лише розмір:

Вічні хвилі - безмежне плюскоче об межі,
Вічно хвилі - це дихає вічність у час
Все той самий гексаметр, що за Гомера
Під блакиттю Еллади розмірно гримів. 28

В цій групі чотирьох рядків тільки майже непомітно зв'язаній асонансами, бачимо чотиристопний анапест, при чому перші стопи в першому і другому рядкові - це амфімакри /два наголоси в трискладовій стопі/, також з леймою в третьому рядку на третій стопі.

У вірші "Убійникам", всі сім катренів мають перехресну риму, а остання - восьма, має риму охопну:

А тільки найнята отруя
Та куля, куплена за бруд.
Страшиться ж! Закінчився суд -
І кара йде, і гнів вирує.

Чотиристопний ямб не змінюється у всіх чотирьох рядках, але клявзулі є жіночі в першому і четвертому рядку, а чоловічі, в другому і третьому, за схемою:baab. Цією зміною римування та риторичними висловами, досягає поет підвищеної тональності заключного катрена.

Часом Маланюк скорочує другий і четвертий рядки, і цим прискіпує ритм поезії. Це бачимо у вірші "Ніч над потоком":

Владно ніч бере у бран.
Смерк заник.
Яничарський ятаган -
Молодик.

Всі рядки мають каталектичне закінчення. Чотиристопний хорей у першому і третьому рядках чергуються з двостопним хоресом у другому і четвертому рядках при перехресній чоловічій римі, за схемою: асас.

В іншому випадку поет, навпаки, продовжує другий і четвертий рядки, і цим сповільнює ритм даного вірша. Це бачимо у другій частині циклу поезій "Свічадо":

Міцніє шторм. За валом вал
Розлючену підносить голову,
Щоб знов і знов ударив шквал.³¹
Злим вихлюпом важкого олова.

Тут маємо чотиристопний ямб з пірихієм на другій стопі в другому й четвертому рядках і з перехресними римами. Різниця - у клявзулях; другий і четвертий рядки мають дактилічне закінчення, тобто їх проловжено на два ненаголошені склади. Ця техніка сповільнює ритм віршу. Схема цієї строфи буде така: агад. Всі чотири рими в цій строфі пов'язані озвученням, тобто приголосною літерою д і голосними о, а /-ал, -оло-, -ал, -оло-/.

У третій частині поеми "Голоси землі" застосовано в катрені паристе римування:

О, так, зазнав на чужинських бруках,
Як палить мозок мука і розлука,
Як кров із серця смокче хижий сум ³²
І люта пам'ять казиться від дум.

Тут спосіб віршування - це п'ятистопний ямб із парою жіночих і парою чоловічих рим: бруках - розлука, сум - дум, за схемою: bbaa. Визначенням строфи тут буде її синтаксична завершеність речевого періоду. /Властиво, ця частина поеми "Голоси землі", написана різними строфами, як те один спосіб уникання одноманітності в поезії. Всюди строфи відокремлені відступом і йдуть в такому порядку: перша, третя і п'ята строфа - це катрени, друга і четверта - листихи, шоста і дев'ята - шестивірші, а сьома - восьми-вірш. Всюди римування паристе, а визначення строфи, те що й вище, а саме - висловлена закінчена думка, часом з більше як одного речення/.

У першій частині поеми "Голоси землі" маємо катрени, що є моноклявзульними строфами:

Сліпа капліця дерев'яна -
 Побіч нерівної доріжки
 В кушах бузку та в карловатих³³
 Вишнях кривих і сужорукх.

Тут чотиристопний ямб з однаковим розміром у всіх чотирьох рядках. Рим немає. Всі чотири рядки мають двоскладову жіночу клявзулю. Схематичне позначення цих неримованих клявзуль буде таке: *ВВВВ*³⁴. Інше розпізнання цієї строфи знов буде за синтаксичним завершенням речевого періоду.

Але вже в другій частині поеми, нарисовані катрени затримують всі властивості попередніх строф: метр, розмір, синтаксис - змінюються тільки клявзулі:

Отож, по черзі.
 Хрест дубовий,
 А до хреста прибитий образ:
 То замість Сина - розіп'ята³⁵
 Пречиста Мати на хресті.

Три перші рядки мають двоскладову - жіночу клявзулю, а четвертий рядок має клявзулю односкладову - чоловічу. Це так звана біклявзульна строфа, із схемою: *ВВВа*.

Для урізноманітнення катрену та інших строф використовує Маланюк енjamбеман /перенос/, як у наступному прикладі:

Жива історія, скарбниця
 Оповідань, байок, бувальщин, -
 Та так я вірив в вічність³⁶ Вашу,
 Бо нічого не записав.

Тут бачимо внутрішньо-строфічний перенос між першим і другим рядками:

Щоб пов'язати дві, або й більше строф, у одну цілість для висловлення якоїсь думки, використовує поет міжстрофічний перенос, що злагіднює перехід, у даному випадку, з одного катрена в другий:

Заснуть, щоб перейти безболісно і глухо
В останній супокій. Чи в сні набрать снаги
На лютій змаг з неублаганим рухом
Історії?

- Беззбройний і нагий -

Ось ти стоїш. І по похилій пліві
Все, все зсувається нестримно в темний низ...
І тільки океан зітхає і полоще
Окрай берега. І віє легкий бриз. 37

Ми зупинилися на катренах, бо, як було згадано попередньо, більша частина Маланюкової поезії написана саме цією строфою.

П'ятивірш, строфа, що була типовою в українській бароковій поезії, знаходить досить часте застосування в Маланюковій поезії. Цей факт підсилює твердження літературного критика Володимира Державина про "барокковість" поетової творчості, як було вже згадано попередньо при обговоренні стилів.³⁸ П'ятивірш Маланюка також не завжди однаковий. Вживає він і найбільше поширену форму п'ятивірша, коли перший рядок римується з третім і четвертим, а другий з п'ятим рядком, як наприклад:

Вже кров'ю кленів перші рани
Позначив вересень в лісах.
Крізь туск, крізь ранішні тумани
День хилиться від сонця п'яний
І на осонні - загаса.

І цілком інший п'ятивірш, вживаний не часто, із дуже своєрідною ритмічною побудовою, як це показує наступний приклад:

Ось іге одна осінь, як сум навісна,
І голодні вітри гудуть.
А палала ж весна, а греміла ж весна
Як останній сул -
Страшна!

Всі клявзулі чоловічі за схемою: асаса. Тільки перший і третій рядки одного розміру - чотиристопного анапеста, другий рядок - тристопний анапест з леймою на третій стопі, четвертий рядок - одностопний анапест з леймою на другій стопі і п'ятий - одностопний анапест з леймою. Можна також розглядати ці всі анапести з леймами як ямби, тобто іпостаси /заміна однієї стопи іншою/, -явиге поширене в модерній поезії, особливо в дольнику. Всі клявзулі чоловічі, перший рядок римується з третім і п'ятим, а другий з четвертим. Нерівномірність рядків робить звучання цієї поезії хвилюючим.

Шестивіршові строфи у Маланюка мають різні види. Візьмемо, наприклад, вірш "Наречена", що складається з двох шестивіршових строк. Вгляд першої строфи такий:

Ле вчора сьв вишневий сніг,
Та вітер соняшний повіяв
І ліг вишневий цвіт до ніг,
І ти спустила довгі вії,
І зашарілася, мов квіт, 41
Гарячим променем облитий.

Перший рядок римується з третім, другий з четвертим, а п'ятий з шостим. Чотиристопний ямб у другому, четвертому і шостому рядках - гіперкаталектичний, тобто з одним нарослим складом у словах: повіяв, вії, облитий. Цікаве римування

п'ятого з шостим рядком чоловічої клявзулі з жіночою:
квіт - облитий, це не точна рима. У другій строфі побудова
інша:

І серце бачить з-по-за віт
Непереможний похід літа.
Воно іде, воно пливе -
Блакитно-золотая повінь -
І життєодайне, і живе, 42
І повне творчої любови.

Перші два рядки римується так само як у попередній строфі
останні два рядки, тобто ямб з акаталектичною клявзулею
римується з ямбом з гіперкаталектичною клявзулею. Чотири
інші рядки мають перехресне римування. Найпомітнішою
ознакою строфи являється тут римування і синтакса.

Це інший приклад шестивірша, го незвичайно цікаво
римується, а крім того має не однакову довжину рядків,
знаходимо у восьмій частині поеми "Горобинна ніч":

Горобинна ніч тоді була
Перед нашим шлюбом -
Горобинна ніч.
Це ж вона пророчим знаком зла
Відгала нас згубам
Блискавками віч.

Римується тут перший рядок з четверим, другий з п'ятим,
а третій з шостим. Отже, ця строфа поєднана в цілість
римою і завершеністю речевого періоду.

Семивіршовою строфою, чи септиною, написав Маланюк
відносно небагато. Такі вірші як "Зустріч", "Ганзейська
рапсодія", "Дні" і "З забутого поета" - це кілька прикладів
застосування цієї строфи. Наведемо першу строфу із "Зустрічі":

Кінець весни. Високе жито
 Б'є пахошами, як тоді,
 І серце спогадом прошито,
 І сонце - ярий лиходій -
 Цілує пристрасно-жагуче.
 І даль, і гай, і темні кручі
 Відбились в лагідній воді.

Строфа пов'язана римами у семивіршову цілість. Перший рядок римується з третім, другий з четвертим і сьомим, а п'ятий з шостим рядком. Отже, на сім рядків є тільки три рими, з того три клявзулі чоловічі, а чотири - жіночі. Ефект септини - розповідний.

Восьмивіршові строфи у Маланюка являються у таких двох видах:

1/ Восьмивіршова строфа, що пов'язана римуванням, як в поемі "Діва-Обида":

Прокляттям, прокляттям ця назва
 Це світле і тихе "доляни",
 Мешканцям залитої кров'ю
 І п'яної кров'ю землі, -
 З обличчям в розтерзаних язвах,
 З очима в кривавім тумані,
 Чий воронії брови
 Загнулись в татарські шаблі. 45

Тут перший рядок римується з п'ятим, другий - з шостим, третій - з сьомим, а четвертий з восьмим, створюючи пов'язану цілість - восьмивірш.

2/ Восьмивіршова строфа з двох катренів, які висловлюють одну закінчену думку, виражену в одному довгому реченні, як наприклад у вірші "Вояки".

Хай нерухомо ми стоїм,
Чекаючи страшного знаку,
Так сотня крізь гарматний дим
Готується зустріть атаку
Просвердлюючи зором даль
І напорошуючи вухо,
Аж заговорить люта⁴⁶ сталь
І завирює завірюха⁶

Єдиною ознакою строфи являється тут синтаксична заверше-
ність речевого періоду, інакше можна було б уважати її
двома катренами, хоч поет і не робить між ними відсту-
пів.

Дванадцятивіршем написано "Друге посланіє", але знов
єдиною ознакою строфи є вище названа синтаксична завер-
шеність речевого періоду, а не рими, розмір, клявзулі,
того.

З канонізованих строф, крім уже названих попе-
редньо олександрин, елегійного дистиха та терцини, зна-
ходимо у Маланюка також й інші форми, а саме: рондо і
сонет.⁴⁷

Вірш, про якого ми уважали за рондо, не відпо-
відає точно вимогам законної форми, але літературний
критик Ігор Качуровський, у своїй книзі Строфіка,
пояснює, що в рондо не завжди дотримуються точно уста-
леної форми.^{47а} Подамо тут цей вірш і пояснимо, чим, на
нашу думку, він відбігає від законного рондо, і чому
ми таки уважали цю поезію за форму рондо.

Весна і синь! Пісень і сліз не треба.
 Мовчи, вслухайсь. Дивись в нічну глибіню:
 Там літери сузір'я говорять з неба
 Про вічності безкрайну далечинь.
 А тут, на дні - глибокий спокій склепу.

Кохай красу ще несвятих святинь,
 Кохай Едем, що спіє в темі Еребу,
 Вслухайсь, як правлять там тасмну потребу
 Весна і синь.

Сумна вдова в густій жалобі крепу -
 Зіма пройде крізь сутінки, як тінь,
 І в серці збудить пристрасну потребу
 Піти в туман зітхаючих пустинь,
 Щоб пити і пити солодку вогкість степу -48
 Весну і синь!

Справжнє канонізоване рондо, тобто французьке, не має стіп тільки склади. Стопи в цю форму завели німці й англійці. Канонізоване рондо повинно складатися з 13-ох рядків, пов'язаних двома римами і поділених на три віршові групи 7/5 + 3 + 5/. Початкові слова /або перший піввірш/ повторюються після другої і третьої групи, ні з чим не римується і в рахунок віршів не входить. Маланюкове рондо має дві рими: 8 жіночих і 5 чоловічих, за схемою: babab - abb(a) - babab(a), а розмір, як і вимагає рондо - п'ятистопний ямб. Перший піввірш "Весна і синь" повторюється після другої групи, і після третьої у дещо зміненому виді "Весну і синь". Відхилення від канонізованого рондо полягає в тому, що рими неточні та що повторюваний піввірш римується з чоловічими римами. В формі, а головніше, в змісті, Маланюкові відхилення від законної форми рондо нагадують подібні відхилення французьких романтиків.

Маланюк також написав відносно велику кількість сонетів. В його збірках нараховуємо тридцять один сонет. Вже в альманасі Озимина знаходимо один вірш під назвою "Сонет", який, хоч не точно, відповідає структуральним вимогам цієї форми, все ж таки має ознаки сонета. Деякі його сонети виступають самостійно, а деякі - пов'язані тематично по кілька разом - творять своєрідну цілість. І так маємо "Сонети про Орлика", "Два сонети", "Три сонети", один сонет в циклі з трьох віршів під назвою "Моравські елегії" та "Карпатський триптих". Сонети Маланюка можна поділити на дві групи. Перша група - це сонети декого зближені своїм виглядом до шекспірівського сонета, а друга група - до італійського сонета. Вони різняться між собою своїм зовнішнім виглядом. Шекспірівський сонет складається з трьох катренів і одного листиха, а Італійський - з двох катренів і двох терцетів, хоч загальна сума рядків в обох випадках лишається та сама, а саме - чотирнадцять рядків.

Прикладом Маланюкового сонета послужить нам такий вірш:

Я знаю, що потрібно інших слів.
 Не грішних цих, що - стерті, як монета,
 Не мертвих цих, що в життєвому злі
 Свій трупний яд ховають для поета.

Така доба, такий рвучкий розлив!
 Та не убгать в закінченість сонета
 Цей вир, і корчі, жили і вузли,
 Цей лютий плуг назустріч темним метам.

І знаю, що колись, в вечірній час,
Здивований нападок усміхнеться
На неміч строф, на вбожество окрас,
На наших Юліянів і Люкрецій...

Тула найнеповторніша із діб,
Та не почув нічого людський дріб.⁴⁹

Поминувши "маланюківську" тональність, тут маємо поезію, з виглядом шекспірівського сонета, але схематична будова: abab abab cded ee, скорше підходить італійському сонетові, де октава поєднується із сестетом, а рими другого катрена обов'язково ті самі що й першого, саме так як це вийшло в Маланюка.

Вірш "Миколи Зерова" можна уважати за подібний до італійського сонета:

Нід дикий галас доброго і злого
Тих днів шорстких, коли втерав наш дух
Співучий мелос, ще відвічний логос
Гартований болями ранив слух.

Скінчилося. Гармати знов на плуг,
Куплети кулеметів - на еклоги,
І просторінь крізь мертвий мур облоги
Свій неозорий розгортає круг.

Декретний друк вже припадає пилом.
Крамниці на вагу давно скупили
Обгорточний верлібр полішуків

І став сонет злобутком революції,
І логос ось зростається у муці.⁵⁰
Із мелосом в єдиній вічній спів.

Знову маємо чотирнадцять рядків п'ятистопного ямба на п'ять рим. За правилами італійського сонета, перші два катрени мають мати однакову структуру. У Маланюка, перший катрен має перехресну, а другий охопну риму. Перші два рядки кожного терцета римуються, а третій рядок першого терцета римується з третім рядком другого, за схемою: baba baab ddc hhc.

З формального боку, більшість Маланюкових сонетів виправдує свою назву. Звичайно в катренах з'ясовується тема, а в терцетах ставиться питання і дається висновок.

Деякі відхилення від правильного, чи канонізованого сонета виявляється у вірші "Сонет гніву і ганьби":

Каліка виклятий - такий він і донині!
Сліпий, кобзар - співа свій вічний жаль.
Самсоном темним - зруйнував святині.
Розбив, дурний, синайську скрижаль.

Зродив вождів - дрібну плебеїську шваль:
Вошивих душ, що бабраються в слині, -
Це в час, коли рокоше Муссоліні,
Пече очима бронзовий Кемаль.

Це в час, коли кругом відважні жмені,
І кожному народу спіс геній,
Історія новий готує том,

Тухтій-хохол, що, хоч дурний, та хитрий,
Макітру хилить виключно по вітру,
Міркує шлунком і хроні гуртом.

Тут бачимо неправильний розмір - змішання шестистопного ямба із п'ятистопним. Рими першого катрена повторюються у другому, але римування у першому перехресне, а в другому - охопне. Перші два рядки кожного терцета римовані, і треті рядки обох терцетів римуються зі собою. Всього в сонеті п'ять рим. Але, не тільки чергування шестистопного ямба з п'ятистопним, робить цей сонет незвичайним. В ньому звучить проповідницький патос, що нагадує сонети поетів барокової доби. Також використання синекдох і метафор та метонімії не властиве тональності сонета.

Це треба зачислити на рахунок творення відповідного барокового, чи в цьому випадку "маланюківського" звучання поезії, до чого змагав поет.

Підсумовуючи все сказане в цьому розділі, треба наголосити поетове намагання поєднати найновіші прояви в українській і в чужих літературах з методою класичної і барокової літератури, збагачуючи цим свій творчий процес і досягаючи своєрідного ефекту і сили мистецького слова. Динамічність Маланюкової індивідуальності та великий талант поета, причинилися до того, що, не зважаючи на величезну кількість формального матеріалу в цій поезії, все таки, чутний голос її творця.

ПРИМІТКИ

¹Богдан Бойчук, "Майстер залізного слова", Українська літературна газета, ч. 2, лютий 1957 р., ст. 3.

²Богдан Рубчак, "Вогненний голос, що між нами", Овид, квітень 1957 р., ст. 13.

³Б. Кравців, "За державну бронзу", Вісник, лютий 1955 р., ст. 36.

⁴Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 231.

⁵Евген Маланюк, Остання весна, поезії, видання Вісника, Нью-Йорк, 1959 р., ст. 16.

⁶Евген Маланюк, Влада, поезій книга шоста, видавництво "Київ", Філадельфія, 1951 р., ст. 58.

⁷Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 289.

⁸Евген Маланюк, Серпень, поезій книга IX, в-во Нью-Йоркської Групи, 1964 р., ст. 42.

⁹Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 236.

¹⁰Там же: ст. 30.

¹¹Евген Маланюк, Остання весна, поезії, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 28.

¹²Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 225.

¹³Там же: ст. 216-217.

¹⁴Там же: ст. 90.

¹⁵Святослав Гординський, Український вірш, поетика, на правах рукопису, Мюнхен, 1947 р., ст. 20.

¹⁶Євген Маланюк, Михайло Селегій, Михайло Осика, Озимина, Альманах трох, в-во "Веселка", Каліш, 1928 р., ст. 3.

¹⁷Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 229.

¹⁸Там же: ст. 211.

¹⁹Євген Маланюк, Перстень і посох, епілоги, Сучасність, Мюнхен, 1972 р., ст. 63.

²⁰Ігор Качуровський, Строфіка, Інститут літератури ім. Михайла Ореста, Мюнхен, 1967 р., ст. 8, а саме:

Рима чоловіча зображується латинською літерою, що не виходить за межі рядка: а, с, е, і т.д.

Рима жіноча - латинською літерою, що підноситься над рядком: b, d, k.

Рима дактилічна - латинською літерою, що опускається нижче рядка: g, j.

Рима гіпердактилічна - латинською літерою, що видається обабіч рядка: f.

²¹Євген Маланюк, Серпень, поезій книга IX, Нью-Йоркська Група, 1964 р., ст. 12.

²²Євген Маланюк, Перстень і посох, епілоги, Сучасність, Мюнхен, 1972 р., ст. 18-19.

²³Євген Маланюк, Перстень Полікрата, ліроепіка, Українська книгоспілка, Львів, 1939 р., ст. 20.

²⁴Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 65.

^{24a}Євген Маланюк, Перстень Полікрата, ліроепіка, Українська книгоспілка, Львів, 1939 р., ст. 89.

²⁵Євген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 269-270.

²⁶Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 109-110.

²⁷Там же.

²⁸Там же: ст. 110.

²⁹Там же: ст. 76.

³⁰Евген Маланюк, Серпень, поезій книга IX, в-во Нью-Йоркської Групи, 1964 р., ст. 27.

³¹Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 114.

³²Там же: ст. 146.

³³Там же: ст. 136.

³⁴Ігор Качуровський, Строфіка, Мюнхен, 1967 р., ст. 8-9.

Неримовані клявзулі визначаються грецькою літерою -β. Слід підкреслити, що багато теоретиків вважає такі форми не катренами, а просто групами чотирьох рядків. Тут ми придержуємося опису Качуровського.

³⁵Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 136.

³⁶Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк 1954 р., ст. 139.

³⁷Евген Маланюк, Остання весна, поезії, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 7.

³⁸Володимир Державин, "Проблема класицизму та система літературних стилів", МУР, Збірник II, 1947 р., ст. 31.

³⁹Евген Маланюк, Серпень, поезій книга IX, в-во Нью-Йоркської Групи, 1964 р., ст. 33.

⁴⁰Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 216.

⁴¹Евген Маланюк, Серпень, поезій книга IX, в-во Нью-Йоркської Групи, 1964 р., ст. 34.

⁴²Там же.

⁴³Евген Маланюк, Земля й залізо, в-во "Тризуб", Париж, 1930 р., ст. 31.

⁴⁴Евген Маланюк, Остання весна, поезії, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., ст. 67.

⁴⁵Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 77.

⁴⁶Там же: ст. 183.

⁴⁷Теоретики Святослав Гординський та Ігор Качуровський називають сонет строфою.

^{47a}Ігор Качуровський, Строфіка, Мюнхен, 1967 р., ст. 198 - 200.

⁴⁸Евген Маланюк, Гербарій, книга віршів перша, "Пілgrim", Гамбург, 1926 р., ст. 17.

⁴⁹Евген Маланюк, Поезії в одному томі, НТШ, Нью-Йорк, 1954 р., ст. 88.

⁵⁰Там же: ст. 283.

⁵¹Евген Маланюк, Перстень і посох, епілоги, Сучасність, Мюнхен, 1972 р., ст. 47.

ВИСНОВКИ

Починаючи працю про Євгена Маланюка, ми взяли за мотто до першої її частини слова поета: "І ти, назадче, мій збагнеш /.../, чому стилетом був мій стилос, а стилосом бував стилет". В цьому полягає суть наших дослідів, а саме: розглянути творчість поета, на основі існуючих попередніх джерел і наших розшуків, провести глибші всесторонні дослідження та з'ясувати вартість і відмінність цієї поезії.

Взявши до уваги біографію та есеї й статті поета, ми оформили поняття про суцільність його світогляду, що був тісно пов'язаний тематичними мотивами із його поезією. В розділі про тематичні мотиви, ми вивели дві тематичні лінії, які розвиваються у ряд тематичних мотивів. В свою чергу, тематичні мотиви в Маланюка втілюються протиставленнями в системі мистецьких образів. Протиставлення, як показали дослідження, було одним з основних засобів його творчості.

Так званий "маланюківський" стиль формувався на тлі його власної інтерпретації класичного /Гллада, Рим/, барокового /проповідницька риторика/ і модерних /неоромантизм, символізм, експресіонізм/ стилів.

У мові Маланюка ми виявили велике багатство фонетичних, морфологічних та синтаксичних урізноманітнень

Евфонія, добірна лексика та вишукана фразеологія були притаманними цьому поетові. У римуванні він уникав стандартних і очевидних рим і часто творив рими з асонансів.

Патос і риторичну тональність поет творив з допомогою цілком нових і цікавих поетичних троп і фігур.

Дуже добре ознайомлений з теорією ритміки, він, в залежності від потреби, похвалював чи сповільняв ритм своєї поезії відповідними ритмічними засобами. Домінантною строфою у його поезії був катрен, але він його урізноманітнював внутрішньо-строфічними та міжстрофічними переносами, різним римуванням у тій самій поезії та особливою ритмікою. Також зразки й інших строф знаходимо в Маланюка, від елегійних дистихів та олександрин, аж до канонізованих рондо і сонета включно.

Ми розглянули життєвий шлях поета, його світогляд, поетичну творчість і спробували показати поетичну особистість Маланюка в цілому. Ознайомившись з його життям, проаналізувавши його поезію із стилістичного та формального боку та збагнувши тематичне спрямування його творчості, ми накреслили чіткіший образ суті Євгена Маланюка як поета. Сильні почування, надзвичайне напруження та своєрідне горіння складалося на духовий зміст його поезії, а велика особиста культура, досконале знання та майстерність віршування поставили його в ряді головних сучасних йому поетів і забезпечили йому окреме місце в українській літературі.

БІБЛІОГРАФІЯ

ПОЕЗІЯ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

Маланюк, Євген, /Михайло Селегій, Михайло Осика/,
Озимина, в-во "Веселка", Каліш, 1923 р., ст. 3-16.

Видання Маланюка з двома товаришами в таборі
інтернованих. Більшість віршів поміщені піз-
ніше в збірках Гербарій і Стилет і стилос.

Маланюк, Євген, Стилет і стилос, вірші 1923-1924.,
вид. "Київ", Подсбради, 1925 р., 47 ст.

Ця збірка вважається першою, а була здана до
друку після збірки Гербарій.

Маланюк, Євген, Гербарій, книга віршів перша,
1920-1924, Гамбург, вид-во Пилигрим, МСЖХУІ, 48 ст.

Ця збірка затрималася в друку і вийшла койно
у 1926 році.

Маланюк, Євген, "Посланіє", Літературно-Науковий
Вістник, грудень 1926 р., ст. 289-302.

Перша повна редакція цього твору, пізніше уривки
з неї були поміщені у збірці Вибрані поезії,
а цілістю - у Книзі спостережень, том II.

Маланюк, Євген, Земля й залізо, третя книга віршів,
в-во Тризуб, Париж, 1930 р., 61 ст.

Цю збірку віддав Маланюк до друку в лютому 1929 р.

Маланюк Е., Перстень Полікрата, ліроепіка, Укра-
їнська книгоспілка, Львів, 1939 р., 100 ст.

В збірку включені переклади з Воллера, Махара і
Гумільова.

Маланюк, Євген, Вибрані поезії, 1923-1943, Українське в-во, Львів-Краків, 1943 р., 170 ст.

Редактор Святослав Гординський. Поезії з попередніх збірок та розділ "Незібрані поезії".

Маланюк, Євген, Влада, поезій книга шоста, в-во "Київ", Філадельфія, 1951 р., 75 ст.

В замітках від редакції пояснюється, що цю збірку склав до друку поет те в 1938 р., і її затримано в друкарні через війну, і її вивезла якась дівчина.

Маланюк, Євген, Поезії в одному томі, Наукове Товариство ім. Шевченка в Америці, Нью-Йорк, 1954 р., 308 ст.

Вибір з усіх попередніх збірок і нова частина під назвою Проша - книга поезій сьома.

-----, П'ята симфонія, поема, в-во "Київ", Філадельфія, 1954 р., 16 ст.

Поема присвячена Василю Гютюнникові, переказує один епісод з війни в Тернополі, 31 травня 1919 р.

-----, Остання весна, поезії, видання "Вісника", Нью-Йорк, 1959 р., 100 ст.

Збірка включає переклади із Махара і Вєжинського.

-----, Серпень, поезій книга IX, в-во Нью-Йоркської Групи, 1964 р., 71 ст.

Збірка з переважуючою більшістю ліричних творів з різного часу.

-----, Червень і посох, епілоги, Сучасність, Мюнхен, 1972 р., 75 ст.

Посмертно видана збірка за укладом поета. Несимістичні настрої, меланхолія і передчуття смерті.

Есеї, статті і рецензії Євгена Маланюка

Маланюк, Євген, "Вітер з України", Нова Україна, Прага, червень-липень 1925 р., ст. 63-71.

Критика збірок: "Вітер з України" - П. Тичини, "15 поем" - В. Поліщука, "Місто" і "Осінні зорі" - В. Сосюри. Маланюк радить не взоруватися на російських письменників, а вчитися від українських і чужих класиків.

Маланюк, Євген, "Мінець російської літератури", Літературно-Науковий Вістник, Львів, січень 1926 р., ст. 43-62.

Стаття написана в 1923 році, підпис думку про за-непад російської літератури після Чехова.
/КС, I/.

-----, "Фрій Липа. Світлість", "Бібліографія", Літературно-Науковий Вістник, вересень 1926 р., ст. 84-86.

Огляд збірки поезій, що вийшла в 1925 році.
/КС, I/.

Маланюк, Є. "Бурне поліття. /1917-1927/", Літературно-Науковий Вістник, квітень 1927 р., ст. 318-335.

Аналіза літературного життя в підсоветській Україні за перше десятиріччя після революції.
/КС, I/.

Херсонєць /Євген Маланюк/, "Перший всеукраїнський з'їзд пролетарських письменників", 25-28 січня 1927 р., стенографічний звіт, Літературно-Науковий Вістник, вересень 1927 р., ст. 274-275.

Автор помітив зміни директив, особливо у виступі Дуначарського, а саме: від українізації до інтернаціоналізації літератури. На з'їзді згадували Маланюка і Донцова як фашистів.

Маланюк, Євген, "Левченко і Росія" /До проблеми перекладу/, Літературно-Науковий Вістник, листопад 1927 р., ст. 239-249.

Вичисливши всіх російських перекладів Шевченка, автор приходить до висновку, що вони переповідали, а не перекладали твори Шевченка.

Евген М., /Евген Маланюк/, "Іван Дорожній, М. Туган-Барановський - "Молодик", Харків 1927 р.", Літературно-Науковий Вістник, липень 1928 р., ст. 282-284.

Позитивна оцінка збірки поезій з деякими заувагами до вступних пояснень Валеріяна Полігука.

Маланюк, Ев., "Чергова лекція", Літературно-Науковий Вістник, квітень 1929 р., ст. 342-350.

Стаття про переслідування Сергія Сирємова радянськими урядовими чинниками.

Маланюк, Евген, "Друга виставка гуртка "Спокій" у Варшаві", Літературно-Науковий Вістник, липень-серпень 1929 р., ст. 265-268.

Огляд виставки мистців з критичними заувагами до них, щодо безгартности їхньої праці.

-----, "В річницю Чупринки", Літературно-Науковий Вістник, листопад 1930 р., ст. 970-974.

Висока оцінка творчости Чупринки і розмова про брак біографічних даних поета.
/КС, I/.

-----, "З київського Марнасу останніх літ", Літературно-Науковий Вістник, січень 1930 р., ст. 32-48.

Висока оцінка трьох збірок Миколи Вахана.
/КС, I/.

-----, "Петербург, як літературно-історична тема", Літературно-Науковий Вістник, жовтень-листопад 1931 р., ст. 981-1003.

Автор обговорює Петербург, як поняття "вікно в Європу", що не виправдало надії, покладених на нього.
/КС, I/.

Маланюк, Євген, "Б. І. Антонич. Привітання життя - книжка поезій", Літературно-Науковий Вістник, травень 1932 р., ст. 246.

Дуже гостра критика Антонича. Редакція ЛНВ зробила замітку, що не погоджується з Маланюком.

Маланюк, Є., "Виставка совітської плястики у Варшаві", Вістник, травень 1933 р., ст. 384-386.

Рецензія на виставку, в якій показується негативний вплив соцреалізму на творчість радянських мистців.
/КС, I/.

-----, "З закарпатського Парнасу", Вістник, грудень 1933 р., ст. 924-928.

Поет обговорює творчість Гренджі-Донського і Зореслава.
/КС, I/.

-----, "Вінець кінця", Вістник, січень 1934 р., ст. 48-56.

Стаття з приводу нобелівської нагороди для Івана Буніна, в якій називає його Маланюк "інородцем" в російській літературі.
/КС, I/.

Маланюк, Євген, "Святослав Горлинський: Барви і лінії, поезії", Вістник, лютий 1934 р., ст. 155-156.

Досить гостра критика, закидає Гродинському несучасність тем його поезії.

Е. М. /Євген Маланюк/, "З творів "першої в світі літератури", Вістник, квітень 1934 р., ст. 309-310.

Висміювання соцреалізму на прикладах з російської літератури.

Маланюк, Євген, "Юрій Горліс-Горський. Отаман Хмара - з тазмиць ГПУ", Вістник, квітень 1934 р., ст. 315-316.

Позитивна рецензія, із порадами на дальшу працю.

Маланюк, Євген, "Т. Г. Шевченко. Кобзарь. Избранні стихотворення в перекладі Ф. Сологуба", Вістник, листопад 1934 р., ст. 854-856.

Рецензія на "Кобзаря" російською мовою. Дуже слабкий переклад і звихнене навітлення Шевченка.

-----, "Совітські літературні справи", Вістник, січень 1935 р., ст. 21-23.

У статті підкреслюється погляд на літературу, що є на службі держави.

Е.М. /Євген Маланюк/, "З "першої в світі" літератури", Вістник, лютий 1935 р., ст. 102-104.

На прикладах з сучасної російської літератури, Маланюк показує примітивність соціалістичного напрямку.

М. Євг., /Євген Маланюк/, "Світ, що загинув, київська Александрія", Вістник, жовтень 1936 р., ст. 734-739.

Стаття про неокласиків.
/КС, I/.

Маланюк, Євген, "Антологія сучасної української поезії. I. Поети 1920-их років", Вістник, жовтень 1936 р., ст. 771-773.

Оцінка антології в загальному позитивна із зазначенням суттєвих помилок.

Маланюк, Є. "Ф. К. Гальда", Вістник, вересень 1937 р., ст. 634-641.

Характеристика чеського літературного критика і поета, що, на думку Маланюка, перевиховав ціле покоління.
/КС, II/.

Маланюк, Євген, "Богдан І. Антонич", Вістник, вересень 1937 р., ст. 659-661.

Посмертна згадка про поета, як надзвичайного лірика.

Маланюк, Євген, "До проблеми культурного процесу", Наші дні, Львів, вересень 1943 р., ст. 1-3.

Критика просвітянщини, що створила народ не здібний до державотворчого життя.
/КС, II/.

Є.М. /Євген Маланюк/, "На невчасну тему", Наші дні, Львів, жовтень 1943 р., ст. 3.

Стаття про занедбання могил визначних людей.
Подає приклад - могила Осипа Маковея.
/КС, II/.

-----, "Зовсім інші", Вежі, місячник культури, книжка 1, річник I, Мюнхен, листопад 1947 р., ст. 2-14.

Стаття про Марка Вороного-Антіоха та Олега Ольжича.
/КС, I/.

-----, "Пам'яті Освальда Бурггардта", Літературно-Науковий Вісник, річник XXXII, книжка 1, Регенсбург, травень 1948 р., ст. 43-46.

Стаття з нагоди смерти Юрія Клена.)

-----, "Данило - Рекс", Україна і світ, Ганновер, 1954 р., ст. 5-6.

Дуже висока оцінка короля Данила Романовича, як останнього з великих володарів княжої доби.

✓/КС, I/.

Маланюк, Є., Нариси з історії нашої культури, Український народний університет, Організація чотирьох свобод України та Спілка української молоді Америки, Нью-Йорк, 1954 р., 80 ст.

Есей про історію української культури з особливим Маланюковим поглядом на її розвиток.
/КС, II/.

Маланюк, Євген, "У Кулішеву річницю", Українська літературна газета, лютий 1957 р., ст. 2.

Стаття з 1947 року, високо оцінює Куліша-державника і пояснює причину його непопулярності.
/КС, I/.

Маланюк, Євген, Ред., "Передмова", Юрій Клен, твори, том II, Фундація ім. Юрія Клена, Торонто, 1957 р., ст. 9-10.

Вступна стаття з поясненнями і оцінкою Юрія Клена.

Маланюк, Е., Малоросійство, видання "Вісника ООЧСУ", Нью-Йорк, 1959 р., 31 ст.

Есей про малоросійство, як негативний тип людини, не тільки українського народу, але всього людства.

-----, Ілюстрісімумс Домінус Мазепа - тло і постать, видання "Вісника ООЧСУ", Нью-Йорк, 1960 р., 32 ст.

Погляд на гетьмана Івана Мазепу, як будівничого державности України.

Маланюк, Євген, "Передмова", Юрій Клен, твори, том 3, Фундація імени Юрія Клена, Торонто, 1960 р., ст. 5-8.

Вступна стаття з поясненнями.

Маланюк, Е., Книга спостережень, проза, накладом в-ва "Гомін України", Торонто, 1962 р., 525 ст.,

Крім поданих вище есеїв із позначкою /КС, I/, ще такі статті ввійшли до цієї книги:

"Ранній Шевченко" з 1933 року.

"Три літа" - 1935 року.

"До справжнього Шевченка" - 1937 року.

"Репліка" та "Шевченко - живий" написав - 1961 року.
Есей "Репліка" друкувався в Літературно-Науковому Віснику за березень 1929 року під назвою "Шевченко і сучасність".

"Франко незнаний" - 1956 року.

"До роковин Лесі Українки" - 1961 року.

"Поезії і вірші" - відчит, по відбувся у Львові 28 квітня 1936 року.

- "Спізнене покоління - Леонід Мосендз і інші" - 1958 р.
 "Про Меморію" /Волошкові очі/ з 1935 року.
 "Ізраїлія" з 1934 року.
 "Гоголь - Гоголь" - 1935 року.
 "Юрій Яновський" /28 лютого 1954 р./ - 1954 р.
 "Леонід Мосендз" - у п'яту річницю смерті 1953 р.
 "Юрій Клен" - в десятиріччя смерті 1957 року.
 "13 травня 1933 року" /день самогубства Хвильового/,
 написаний 4 травня 1948 року.
 "М. Рильський в п'ятдесятіття" - 1951 року.
 "Голстовський" - 1935 року.
 "Театр упадку" - 1938 року.
 "Вигнання з Петрового парализу" - 1948 року.
 "Читаючи підсоветські вірші" - 1948 року.
 "Начерк культурного процесу" - 1939 року.
 "Інтер арма" - 1943 року.
 "Полорожні нотатки" - 1949 року.

Е.М. /Євген Маланюк/, "Голос вопіючого", Альманах
 "Гомону України" на рік 1964, у 150-річчя народження вели-
 кого кобзаря України Т. Левченка 1814-1964, в-во "Гомін
 України", Торонто, ст. 168-173.

В статті автор наголошує обов'язок еміграції
 виповнити прогалини в освідженні чужинців про
 Україну добрими науковими працями.

Маланюк, Євген, "Лист до молодих", Терем, проблеми
 української культури, Інститут української культури, ч. 2,
 Детройт, березень 1966 р., ст. 4-5.

Поради поета молодим мистцям, чого потрібно для
 того щоб стати добрим поетом, а саме: покликання,
 надхнення і таланту.

Маланюк, Е., Книга спостережень, проза, том II,
 в-во "Гомін України", Торонто, 1966 р., 478 ст.

Крім поланих вище есеїв із позначкою /КС, II/,
 ще такі статті увійшли до цієї книги:

- "Творчість і національність" - 1935 року.
 "Шевченкові метаморфози" - 1956 року.
 "Шевченко в житті" - 1956 року.

- "Південь і російська література" - 1964 року.
 "До проблеми большевизму" - 1956 року.
 "Єдинонеділимство" - 1964 року.
 "Євген Мешковський" - 1922 року.
 "Пам'яті Василя Тютюнника" - 1929 року.
 "Василь Тютюнник" - 1952 року.
 "Тютюнник і Сінклер" - 1959 року.
 "Слово в десятиліття" - 1986 року /десятиліття вбивства Симона Петлюри.
 "Львів і Галичина" - 1955 року.
 "Дмитро Донцов" - 1958 року.
 "Пригадка" - 20 лютого 1952 року /день після смерті Кнута Гамсуна/.
 "12.5.1933" - 1948 року /смерть Хвильового/.
 "Дарія Вілконська" - 1962 року.
 "Не про жіночу мужність" - 1956 року /"Далекий світ" Галини Курби.
 "Повернувшись з Антігони" - 1948 року.
 "До Левченкових роковин" - 1947 року.
 "Бібліографія" - 1927 року. /про збірки поезій Олекси Стефановича і Василя Еллана-Блакитного/.
 "Переборення неокласики" - 1943 року /про Юрія Клена/.
 "О. Ольжич - Рінь" - 1935 року.
 "Б. І. Антонич: "Зелена Євангелія", "Ротації" - 1938 р.
 "Пісня пісень" - 1935 року /про переспів Богдана Кравцева/.
 "З нотатника" - /завжди до книжки Юзефа Лободовського і творів Андрія Синявського/.

Б.М. /Євген Маланюк/, "До життєпису Франка", Альманах "Гомону України" на 1966 рік, у 50-річчя смерті великого сина України Івана Франка 1916-1966, в-во "Гомін України", Торонто, ст. 57-61.

В статті, на основі спогаду Чикаленка, автор злогодується про негативний вплив Драгоманова на Франка.

-----, "/без назви/", Юрій Липа, Поезії, уклад Євген Маланюк, накладом Українського лікарського товариства північної Америки, Торонто, 1967 р., ст. 9-10.

Вступна стаття з доброю оцінкою поета.

-----, "Розмова з Леонидом Леоновим", Сучасність, ч. 4, /88/, Мюнхен, квітень 1968 р., ст. 56-62.

Переклад інтерв'ю з Леоновим з чеської мови з коментарями Євгена Маланюка.

Е.М. /Євген Маланюк/, "Для польських студентів", Сучасність, ч. 1 /85/, Мюнхен, січень 1968 р., ст. 118.

Огляд хрестоматії української літератури польською мовою, виданої 1968 року у Варшаві. Маланюк бачить вплив контролю радянського уряду.

-----, "Ленін і Клявзеніц", Сучасність, ч. 8, /92/, Мюнхен, 1968 р., ст. 20-31.

В статті доказується про вплив Клявзеніца на Леніна, особливо у відношенні його росту від революціонера до державного мужа.

Маланюк, Євген, "Розповідь про Лену", Сучасність, ч. 8, /92/, Мюнхен, 1968 р., ст. 17-19.

В цій розповіді про Олену Телігу наголошує автор її особистість. Ця стаття - транскрипція магнетофонного запису доповіді.

Е.М. /Євген Маланюк/, "Роковини", Альманах "Гомону України" на 1968 р., Торонто, ст. 69-71.

Еміграція не виконує свого завдання - сказати світові про Україну розумом, а не серцем.

Маланюк, Євген, "Слово в роковини" /з магнетофонного запису/, Український інженер, Збірник товариства українських інженерів Америки, відділ в Нью-Йорку, 1969 р., ст. 15-23.

Думки про відношення України до Росії, наслідки співжиття цих двох народів, та докази незнищимості української нації.

Е.М. /Євген Маланюк/, "З нотатника", Вісник, суспільно-політичний місячник, СОЧСУ, Нью-Йорк: В цьому журналі Маланюк помішував неперіодично в 1950-их і 1960-их роках, хронологічні нотатки і замітки на різні теми, як також і вірші.

Критичні статті про Євгена Маланюка
/Вибрані/

Andrusyshen, C. H. and Watson Kirkconnell, "Evhen Malaniuk", The Ukrainian Poets, Ukrainian Canadian Committee, University of Toronto Press, 1963, p. 411-415.

Переклади поетичних творів Маланюка на англійську мову та коротка аналіза творчості.

Бабій, Ол., "Літературні журнали в 1922-23 р.", Літературно-Науковий Вістник, річник XXII, книжка 5, Львів, травень 1923 р., ст. 271-276.

Неприхильна критика на журнал "Веселка". Маланюк відповів на неї у "Веселці" відкритим листом не до Бабія, а до Д. Донцова - редактора ЛНВ.

-----, "Євген Маланюк: стилет і стилос", Літературно-Науковий Вістник, вересень 1925 р., ст. 91-93.

Позитивна оцінка збірки і Маланюка, як доброго поета і шукача нових форм у віршуванні.

-----, "Поет Євген Маланюк відійшов у Вічність", Овід, рік 19, ч. 1 /144/, Чикаго, січень-березень 1968 р., ст. 5.

біографічні дані і оцінка Маланюка-поета.

Басаврюк, К., "Нове життя. Громадсько-політичний та літературний місячник", Літературно-Науковий Вістник, жовтень 1927 р., ст. 188.

Автор обговорює "Відповідь" В. Сосюри вмінену в Новому житті; цьому журналі лівих поглядів, що виходив у Празі. Дуже влучна критика В. Сосюри. Називає його талановитим ліриком але політичним варваром.

Бедрій Анатоль, "Слідами національної мислі", /в 70-річчя народження і напередодні 10-річчя смерті Євгена Маланюка/, Гомін України, Література і мистецтво, липень-серпень 1977 року, ст. 2-3.

Погляд на Маланюка, як національного мислителя на основі порівнянь з світовими мислителями.

Бедрій, Анатоль, "Євген Маланюк проти рабської людини"; /Із циклу "Слідами національної мислі"/, Гомін України, ч. 49, Торонто, 3 грудня 1977 р., ст. 4.

Розвиває думку про ціль Маланюкової творчості - перевиховати українську людину.

-----, "Євген Маланюк проти рабської людини", /Із циклу "Слідами національної мислі"/, Гомін України, ч. 50, Торонто, 10 грудня 1977 р., ст. 4.

Спроба інтерпретації Маланюкового способу переведення в діло його намірів.

-----, "Євген Маланюк проти рабської людини" /Із циклу "Слідами національної мислі"/, Гомін України, ч. 5 і ч. 6. 18 і 25 січня 1978 р., ст. 10.

Характеристика історіософії Маланюка.

-----, "Євген Маланюк проти рабської людини", /Із циклу "Слідами національної мислі"/, Гомін України, ч. 7, Торонто, 8 лютого 1978 р., ст. 10.

Обговорення есею "Малоросійство" з націоналістичної точки зору.

-----, "Мислитель національної інтуїції", Гомін України, Література і мистецтво, ч. 2, Торонто, лютий 1978 р., ст. 1 і 3.

Про взаємини поета з Дмитром Донцовим.

-----, "Євген Маланюк - націолог", /Із циклу "Слідами національної мислі"/, Гомін України, альманах на 1978 р., Торонто, 1978 р., ст. 62-73.

Оцінка Маланюка з точки зору націоналістичної ідеології.

Бер, Віктор, "Засади поезики" /Від "Арс поезика-Є. Маланюка до "Арс поезика" доби розкладеного атома/, МУР, Збірник I, Мюнхен-Карльсфельд, 1946 р., ст. 7-23.

На основі вірша Маланюка автор описує напрям в літературі створений ним, як технічний, програмовий і аліричний.

Білон, Петро, Спогади, Мітсбург, 1952 р., ст. 94-96.

Автор подає цікавий факт, а саме, що Маланюк в таборі полонених зробив переклад розвідки В. Грна Лиття й особа Григорія Сковороди на українську мову.

Бойчук, Богдан, "Майстер залізного слова", Українська літературна газета, річник III, ч. 2, Мюнхен, лютий 1957 р.

Автор знаходить в ліриці поета ті елементи, які переростають границі часу і мають універсальне значення.

-----, "Євген Маланюк та його доба", До сімдесятиліття поета; Слово, Об'єднання українських письменників в екзилі, Збірник 3, Нью-Йорк, 1968 р., ст. 368-375.

Оцінка Маланюка тільки з мистецької точки зору. Наголос на ліричні твори.

-----, "Трих до Празької групи", Сучасність, Мюнхен, ч. 1/229/, січень 1980, ст. 64-66.

Інформації про Празьку групу та взаємовідносини між Маланюком та Олексом Стефановичем.

Бойчук, Богдан, Богдан Т. Рубчак, /Упорядники/, "Євген Маланюк", Координати, антологія поезії, том I, в-во Сучасність, Мюнхен, 1969 р., ст. 33-53.

Біографічні дані й оцінка Маланюка з наголосом на його ліричну творчість.

Галайчук, Мая, "Історія України - очима Євгена Маланюка", Свид, ч. 2-3, Чикаго, лютий-березень 1957 р., ст. 36-38.

Порівнює Маланюкове покоління з еспанським поколінням 98 року, яке після програної війни 1898 р., взялося шукати причини в психіці еспанської людини та в історії.

Гікавий, М., "Євген Маланюк", Гомін України, ч. 1 і ч. 2, Торонто, 18 січня і 8 березня 1978 р., ст. 2 і ст. 3.

Деякі біографічні дані з негативним наświetленням постаті поета.

Гординський, С., "Чотири реторти лірики", Назустріч, ч. 2 /26/, другий рік, Львів, 15 січня 1935 р., ст. 2-3.

Автор обговорює збірку Маланюка Земна Мадонна, в підрозділі "Мадонна в академічному фотелі", називаючи її поезією "посередньої дороги". Критикує версифікацію і строфіку Маланюка і заявляє, що поет "ніколи вже не дасть нічого несподіваного й нового".

Гординський, Святослав, "Поет другої генерації", Назустріч, двотижневик, III-ій рік, ч. 4 /52/, Львів, 15 лютого 1936 р., ст. 11.

Стаття про О. Ольжича, у якій говориться про Маланюка, як про того, хто приніс в українську поезію всю складність російського вірша, пояснюючи це не наслідуванням, але співзвучністю з духовністю російських символістів.

-----, "Скриньки з динамітом", Про постичний вулик, чистий алкоголь поезії, примат сили і майбутній Наргенон, Наші дні, ч. 7, рік II, Львів, липень 1943 р., ст. 1-2.

Відповідь на статтю Іванейка /Ялоскевича/, "Назад до культури". Цитує Маланюка розв'язуючи питання різниці між поезією і віршами.

-----, "Євген Маланюк. Влада...", Київ, III, ч. 1, Вісник, січень-лютий 1952 р., ст. 53-54.

Автор помічає кристалізацію світогляду поета та перехід від експресіоністичного неоромантизму до класицизму.

Гординський, Святослав, "Євген Маланюк. З нагоди появи "Поезій", Київ, ІУ, ч. 2, Філядельфія, квітень 1955 р., ст. 64-68.

Окреслення Маланюка як поета на тлі його епохи. Твердження, що динамізм Шевченка і Маланюка виріє з національної образи.

Гридень, К. /Михайло Мухан/, "З минулих літ", Сучасність, ч. 8, /92/, Мюнхен, серпень 1968 р., ст. 38-39.

Спомин про Маланюка з 1919 р. в Кам'янці і пізніше в Празі. Описує такі моменти: зустріч з Тициною, приятель з Юрієм Дараганом, захоплення Марком Вороним /Антиохом/ та обговорення теми поразки у віршах Маланюка і Мосендза та Маланюка в зударі двох поколінь.

Державин, Володимир, "Лист своєї епохи", Українська літературна газета, ч. 2, /20/, Мюнхен, лютий 1957 р., ст. 4-5.

Автор зауважує змішання справжньої поезії з публіцистикою. Називає Маланюка одним з найкращих знавців мови, але звертає увагу на деякі неправильні наголоси, що завдяки його авторитетові входять в загальний ужиток.

-----, "Євген Маланюк", Антологія української поезії, в-во СУМ у Великій Британії, Лондон, 1957 р., ст. 312-322.

Коротка оцінка поета і зразки творчості.

Derzawin, Wolodimir, Gelb und Blau, Moderne Ukrainische Dichtung in Auswahl, Augsburg, 1948, 67-68.

Твори Маланюка німецькою мовою і коротка замітка про поета.

Дивнич, Юрій /Лавріненко/, "60-ліття Євгена Маланюка", Українська літературна газета, рік III, ч. 2, /20/, Мюнхен, лютий 1957 р.

Пояснює популярність Маланюка тим, що реовесники любили його як поета їхньої доби.

Доленга, Святослав, "Поет тьми і хаосу", /з приводу появи збірки Е. Маланюка - Земна Мадонна/, Ми, Літературний неперіодичний журнал, книга IV, вид. "Варяг", Варшава, весна 1935 р., ст. 113-134.

Дуже негативна стаття, що наголошує вплив російської духовости на Маланюка, якої поет не може позбутися і тому проклинає свою батьківщину. Підкреслює талант поета і мистецьку культуру, але радить відкинути його поезію, як невластиву сучасному.

Д.Д. /Дмитро Донцов/, "Поет апокаліптичних літ", Українець-Час, ч. 433, Париж, 24 квітня 1955 р.

Зводить всю творчість Маланюка виключно до історіософії з політичними висновками.

Дмитро Д., /Донцов/, "Про "молодих", Літературно-Науковий Вістник, річник 26, книжка II, Львів, листопад 1928 р., ст. 267-280.

У відповідь на статтю Маланюка "Про домо суа" /замість ~~отвертого~~ листа д-ру Донцову/, автор повчає молодих поетів з журналу "Веселка", чого вимагається від сучасних молодих поетів: читати світову літературу, вивчати українську мову, думати образами а не поняттями і шукати ритму до змісту, а не навпаки.

Донцов, Дмитро, "Трагічні оптимісти", Дві літератури нашої доби, Торонто, Гомін України, 1958 р., ст. 297-285.

Окреслення Євгена Маланюка, разом з іншими "вісниківцями" /Мосендз, Клен, Ольжич і Феліга/ - "трагічним оптимістом".

Донцов, Д., "Шевченко і "Квадрига Вістника" Львівського", Альманах "Гомону України", Торонто, 1964 р., ст. 41-50.

Автор доводить великий вплив Шевченка на "вісниківську квадригу".

Іванейко, М., /М. Шемкевич/, "Назад до культури", Наші дні, рік II, ч. 6, Львів, червень 1943 р.

У статті обговорено постать Маланюка і зроблено висновок, що той увійшов в одну ідею неначе в тюрму. І хоч сам виріс на велику людину, нічого не залишив довкола себе.

-----, "Євген Маланюк. Вибрані поезії", Наші дні, ч. 6, Львів, червень 1943 р.

Не зовсім прихильна рецензія на цю збірку.

-----, "Зустріч письменників", Наші дні, рік II, ч. 6, Львів, червень 1943 р.

Помішено світліну С. Гордицького, У. Самчука, А. Любченка і Є. Маланюка. На цій зустрічі Маланюк говорив на тему "До проблеми української культури", яку пізніше опрацював ширше в есеї.

І.М., "Євген Маланюк. Гербарій. /Книга віршів 1920-1924 рр./", Літературно-Науковий Вістник, лютий 1927 р., ст. 183-187.

Автор зауважує поступ у праці поета і уважає, що він знайшов правдивий шлях.

-----, "Є. Маланюк: Земля і залізо", Літературно Науковий Вістник, травень 1931 р., ст. 472-473.

Автор порівнює цю збірку, щодо форми, до "Золотого гомону" Тичини та творів Рильського.

-----, /Ігор Костецький/, "Первні поетичної влади", Україна і світ, Література, наука, мистецтво і громадське життя, 12-16, Ганновер, 1954 р., ст. 80-82.

У збірці "Влада", твердить автор, поет як володар оглядає свої надбання. Заохочує Маланюка написати твір життя.

І. К-ів, "Євген Маланюк: Вибрані поезії, 1923-1943", Наші дні, Львів, 1943 р., ст. 10.

Огляд збірки з наголосом на окреслення стилю поета. Наголошує історіософічність його поезії та вплив на молодше покоління поетів.

Jdanovytsch, O. (Ed), Ewen Malaniuk, Collection "Jaune et blue", traductions de M. Maslov et O. Repetylo, Editions P.I.U.F., Paris, 1965, 43 p.

Поезія Маланюка в перекладі на французьку мову та обширна стаття про його творчість О. Ждановича. На кінці книжки, в перекладі, уривок з життя поета.

Кандиба, Олег, "Два світовідчуження", Студентський Вісник, Річник IX, ч. 8-10, Прага, 1931 р., ст. 11-15.

Автор порівнює поезію Маланюка і Липи з трьома російськими поетами того часу: Ладінським, Івановим і Поплавським, в користь двох перших.

Клен, Юрій, "Євген Маланюк. Земна Мадонна", Вісник, III, ч. 7, Львів, березень 1935 р., ст. 230-232.

Позитивна оцінка збірки, автор бачить впливи Блока і звертає увагу на деякі мовні неправильності.

Косач, Юрій, "Вільна українська література", МУР, збірник 2, 1946 р., ст. 51-52.

У Маланюка знаходить автор трагічний національний патос, ніжну лірику і глибоку думку. Бачить спорідненість з Байроном. Все ж таки "літературний імперіялізм" не вдався і епігони Маланюка - бездарні.

Костюк, Григорій, З літопису літературного життя в діаспорі, бібліотека Сучасності, відбитка з журналу "Сучасність", ч. 9-10 /129-130/, Мюнхен, 1971 р., 48 ст.

Історія заснування "Слова" і Маланюкова роль в тому.

Koch, Hans, Die Ukrainische Lyrik, 1840-1940, Franz Steiner Verlag, G.M.B.H., Wiesbaden, 1955, 91-93.

Маленька замітка про поета і поезія в перекладі на німецьку мову.

Кошар, Ігор, "Інтерв'ю з Євгеном Маланюком", /Що перелає радіо "Свобода"/, Українські вісті, Новий Ульм, ч. 40 /1728/, неділя, 2 жовтня 1966 р., ст. 5 і 8.

Поет говорить про Празьку групу і про свої нові праці.

Кравців, Богдан, "За державну бронзу", Вісник ООЧСУ, IX, ч. 2, Нью-Йорк, лютий 1955 р., ст. 36-37.

Похвальне слово в 30-ліття поетичної діяльності. Візія Маланюка - нова українська людина.

-----, "Лірика Євгена Маланюка", Сучасність, ч. 8, /92/, Мюнхен, серпень 1968 р., ст. 50-58.

Автор видвигає твердження, що лірика Маланюка переважала своєю мистецькою вартістю багато громадсько-публіцистичних віршів.

Лавріненко, Орій, "Євген Маланюк - поет своєї епохи", Зруб і парости, Мюнхен, Сучасність, 1971 р., ст. 159-162.

Вперше друкувалася ця стаття в Українській літературній газеті, ч. 2, лютий 1957 р.

-----, "Мислитель - спостережник", Зруб і парости, Мюнхен, Сучасність, 1971 р., ст. 162-165.

Вперше друковано у Листи до приятелів, ч. 11-12, листопад-грудень 1963 року. Завваги до першого тому Книги спостережень.

-----, "Плід дозрілості - "Серпень" - остання книжка поета", Зруб і парости, Мюнхен, Сучасність, 1971 року, ст. 165-171.

Вперше друковано в Українських вістях, 4 квітня 1964.

Лівицька-Холодна, Наталя, "Видавництво "Варяг", Сучасність, Мюнхен, ч. 11 /239/, листопад 1980 р., ст. 3-16.

Багато інформацій про заснування журналу Ми і Мала-нюкову участь в тому.

Żobodowski, Józef, "Poezja Jewhena Malaniuka",
Kultura, No. 96, October 1955., 32-46.

Автор твердить, що поезія Маланюка є одним з найвищих досягів сьогочасної європейської літератури.

-----, "Ostatnia wiosna", Kultura, Paris,
No. 141-142, July-August 1959, 41-49.

Обговорюючи цю збірку, автор приходить до висновку, що Маланюк попав у песимізм і реzigнацію.

Луців, Л., "Євген Маланюк. Влада", Свобода, недільне видання, Дзерзі Ситі, 7 квітня 1952 р.

Стаття про цю збірку написана у виді діалогу між двома людьми про поезію Маланюка. Звертається увагу на деякі мовні недотягнення.

Луців Лука, "Євген Маланюк. Перстень і посох",
Свобода, /Про нові видання/, ч. 59, Дзерзі Ситі, 30 березня 1973 р.

Автор бачить у цій збірці передчуття смерти поета та душевний злам.

Меріям /Григор Лужницький/, "Євген Маланюк. Стилєт і стилос", Студентський вісник, річник III, ч. 9-10, Прага, жовтень 1925 р., ст. 40.

Позитивна рецензія, характеристика поета: відмінний, оригінальний, але забагато ласться.

Мухин, М., "Євген Маланюк. Стилєт і стилос", Нова Україна, IV, ч. 6, Прага, червень-липень 1925 р., ст. 172-173.

Позитивна оцінка поезії Маланюка. Автор звертає увагу поета на деякі малі стилістичні неправильності.

М.Г., /Микола Гнатішак/, "Євген Маланюк. Земна Малонна", Дзвони, лютий 1935 р., ст. 139-140.

Автор зауважує переплетення двох мотивів: особистого і громадського. Звертає увагу на надмірне "опльовування божества" - батьківщини.

Н.Н., "Розум чи серце поета" /Думки читача/, Дзвони, 1935 р., ст. 310-316.

Автор добачає негатив у пануванні розуму над серцем Маланюка.

Романенчук, Богдан, "Євген Маланюк "кривавих шляхів апостол", /в другу річницю смерті/, Естафета, журнал літератури, мистецтва, науки і критики, АЦУК, ч. 1, Нью-Йорк-Торонто, січень 1970 р., ст. 177-192.

Огляд творчості поета під кутом Маланюка продовжує ідея Левченка.

Рубчак, Богдан, "Вогненний голос, що між нами", /в 60-ліття Євгена Маланюка/, Свід, VIII, ч. 4, Чикаго, квітень 1957 р., ст. 13-15.

Висока оцінка творчості поета, з висновком, що Маланюк примусив свій стилос служити стилетові.

Рудницька, М., "Поет-герольд "Левченкової України", Український голос, ч. 22 /106/, Вінніпег, 1 червня 1966 р., ст. 9-10.

Вступне слово на вечорі присвяченому Маланюкові з участю поета.

Русов, Ерій, "Євген Маланюк", Поезія визвольних змагань, в-во "На варті", Торонто, 1954 р., ст. 43-53.

В цій малій антології поетів визвольних змагань, розглянено Маланюка як надхненника молодшого покоління.

Самчук, Улас, На білому коні, Спомини і враження, Інститут дослідів Волині, видання товариства "Волинь", Вінніпег, 1972 р., ст. 40-50 і 73-74.

Книжка дає матеріали до біографії і характеристики поета.

Самчук, Улас, На коні вороному, спомини і враження, видання товариства "Волинь", Вінніпег, 1975 р., ст. 43, 191, 299, 313-316.

Спогади дають матеріал до біографії і характеристики поета.

-----, Планета ДіПі, нотатки й листи, Вінніпег, Волинь, 1979 р., 354 ст.

Авторові спомини з переселенчих таборів у Німеччині, від 9 серпня 1945 року до 23 вересня 1948 року. Включають згадки про Маланюка і листування з ним.

Семененко, Олександр, "Там де була юність...", Сучасність, ч. 8 /92/, Мюнхен, серпень 1968 р., ст. 33-37.

Стаття шкільного товариша про Євгена Маланюка і про Херсонщину, їхню батьківщину.

-----, "Там, де минула юність поета", Вісник, Товариство українських інженерів Америки, Нью-Йорк, жовтень 1968 р., ст. 2-5.

Шкільний товариш згадує про Маланюка і про те, що впливало на їхній світогляд.

-----, Харків, Харків, видання друге, Сучасність, 1977 р., ст. 39-47.

Стаття під назвою "Там де була юність", та сама, що друкувалася в Сучасності, спогади шкільного товариша.

Слаутич, Ір, "Історіософія Євгена Маланюка", /До 70-річчя поета/, Північне сяйво, альманах III, Слаута, Едмонтон, 1967 р., ст. 123-130.

Оцінка поета як творця нових ідей, з них найголовніша - це історіософічні дослідження як засіб відновлення народу.

Хмурович, О., "Вісниківці - трагічні оптимісти", Альманах "Гомону України" на рік 1977, Торонто, ст. 37-43.

Опис "вісниківської квадриги" з наголосом на її одержимість ідеєю побудови держави.

Читає, Михайло Мухин, "Євген Маланюк", Сучасні українські поети, бібліотека "Самостійної думки", Чернівці, 1936 р., ст. 32-59.

Обширний перегляд Маланюкової поезії з інформативними коментарями.

Шорук, Dan B., "Yevhen Malaniuk. Persten' i Posoch" in Books Abroad, an International Literary Quarterly, Vol. 47, Oklahoma, Spring 1973. p. 388.

Автор бачить заник оптимізму в поета, як також і заник таланту. Передчуття смерти в місяці лютому.

Шелест, Володимир, "Буремна поезія Євгена Маланюка", Самостійна Україна, Чикаго, січень 1965 р.

Стаття дає багато матеріалу про Маланюкову полеміку з радянськими літераторами, та наголошує велике значення Маланюка для сучасної літератури.

Шерех, Юрій, "Влада се - серце", Друга черга, Література, театр, ідеологія, в-во "Сучасність", 1978 р., ст. 237-241.

Автор приходить до висновку, що Маланюк "справжній, чи не єдиний тепер майстер", оспорує вступні пояснення від редакції, про Маланюкові "прозоріння" в цій збірці.

Шлемкевич, М., "Привіт творцям" /І. Багрянний - Євг. Маланюк/, Листи до приятелів, в-во "Ключі", Нью-Йорк-Торонто, червень 1957 р., ст. 9-10.

Привітання у 60-ліття народин поета і оцінка його творчості.

Шох, Петро, "Спомин", Вісник, Товариства українських інженерів Америки, метрополітарний відділ, Нью-Йорк, 1968 р., ст. 6-12.

Спомин з табору інтернованих в Каліші і зі студій в Подєбрадах.

ОТ /Гарнавський Остап/, "Євгенові Маланюкові - 60 літ", Листи до приятелів, в-во "Ключі", Нью-Йорк - Торонто, червень 1957 р., ст. 8-9.

Видвигається думка, що Маланюк і Багрянний найбільш відомі письменники за межами України.

Теок, /Теодор Курпіта/, "Євген Маланюк", Карикатури з літератури, фотографії з творчої парафії, Мюнхен, Скоморох, 1947 р., ст. 36-37.

Гумористично-сатирична силуетка Маланюка.

"Рецензії", Літературні нагороди за 1934 рік, Дзвони, січень 1935 р., ст. 52.

Літературне журі та Рада товариства письменників і журналістів вирішили збірку Маланюка Земна Мадонна.

"Помер Євген Маланюк", Нові дні, друкарня "Київ", Торонто, ч. 218, березень 1968 р., ст. 2-3.

Редакційна стаття-некролог, інформ про віровизнання поета.

Допоміжні матеріали

Багрянний, Іван, "Думки про літературу", МУР, збірник ч.1, 1946 р., ст. 25-37.

Стаття виголошена на конференції про будуючу і здорову українську літературу.

Білецький, Леонід, "Критика й письменник", з матеріалів конференції МУР в Байройті, МУР, збірник III, 1947 р., ст. 37-39.

Роля критики у розвитку доброї літератури. Наголошує відповідальність критиків у формуванні мистців.

Державин, В., "Кристалізація літературних розбіжностей", /Нотатки до I збірника "МУР" - мистецький український рух/, збірник літературно-мистецької проблематики, Мюнхен - Карльсфельд, 1946 р., 112 ст./, Заграда, літературний журнал, ч. 2, Авґсбург, 1946 р., ст. 37-43.

На основі Маланюкового вірша "Камінь", автор доводить монументальність класицизму.

Державин, Володимир, "Проблема класицизму та систематика літературних стилів", МУР, збірник II, Мюнхен, 1946 р., ст. 19-36.

В підрозділі "Система літературних стилів", автор обговорює Є. Маланюка як символіста.

Дивнич, Ю., /Лавріненко/, "В боротьбі проти власних слабостей", /Із залі II-го з'їзду МУР/, Літаври, в-во "Нові дні", ч. 2, Зальцбург, травень 1947 р., ст. 61-71.

Огляд літературних надбань чи браку їх в МУР. Напрямі дальшої праці.

Донцов, Д., "Кріза української літератури", Літературно-Науковий Вістник, річник 12, книжка 4, Львів, квітень 1923 р., ст. 351-370.

Обговорює питання, як українській літературі вийти з тем невільничої туги? Він твердить, що треба звертатися письменникам до "Слова про Ігорів похід" і взагалі старої української літератури, де був лицарський дух.

Донцов, Дмитро, "Крок вперед", /До "літературного спору"/, Літературно-Науковий Вістник, жовтень 1926 р., ст. 167-183.

Автор підтримує ідеї висунені в статті Зерова "Думки проти течії", себто напрям на зв'язки з класичною літературою і Європою, замість зв'язків з Росією.

Д.Д. /Дмитро Донцов/, "До старого спору", Літературно-Науковий Вістник, квітень 1926 р., ст. 355-370.

Полеміка Донцова з радянськими поетами, а особливо з Хвильовим за це, який напрям повинна взяти українська література.

Дмитро Донцов, "Невільники доктрини", Літературно-Науковий Вістник, книжка III, 1928 р., ст. 69-87.

Критика українських поетів-ліриків, що пішли на службу режиму в Україні.

-----, "Росія чи Європа", Літературно-Науковий Вістник, січень 1929 р., ст. 62-79.

Автор твердить, що довгий вплив російської літератури на українську, відбився негативно на цій літературі, і щоб її вилікувати, треба звернутися до Європи.

-----, "Естетика декадансу", Літературно-Науковий Вістник, жовтень 1930 р., ст. 896-904 і вересень 1930 р., ст. 811-827.

На багатьох прикладах показує ознаки декадансу в українській літературі, і як лік на це - пропонує зворот до Шевченка.

-----, "Пост Скриптур", /До "Естетики декадансу"/, Літературно-Науковий Вістник, грудень 1930 р., ст. 1105-1118.

Продовження статті про декаданс в українській літературі.

-----, "Наше літературне гетто", Літературно-Науковий Вістник, січень 1932 р., ст. 66-84.

Обговорює досягнення західно-європейської літератури і українське замкнення в собі.

-----, Дві літератури нашої доби, Торонто, Гомін України, 1958 р., 295 ст.

Книга складається з 14-и статей на літературні теми.

Донцов, Д., Націоналізм, Лондон, Українська видавнича спілка, 1966 р., 363 ст.

Ідеологія націоналізму в інтерпретації автора.

Ковальський, М., "Мemento вівере" /Кілька слів про українську сучасну поезію/, Літературно-Науковий Вістник, річник 23, книжка 3-4, березень і квітень 1924 р., ст. 334-340.

Висновки з полеміки ЛНВ з журналом "Веселка", що все таки українська поезія в журналі не відповідає поезії відродженої нації.

Липа, Юрій, Призначення України, Друге незмінне видання, Нью-Йорк, Говерля, 1953 р., 305 ст.

Історіософічно-ідеологічна студія.

/Липинський, Вячеслав/, Z dziejów Ukrainy, Red. Wacława Lipińskiego, Krakow, Kijow, MCMXII, 675 st.

(księga pamiątkowa ku czci Włodzimierza Antonowicza Paulina Święcickiego i Tadeusza Ryłskiego, wydana staraniem Dra Józefa Jurkiewicza, Franciszki Wolskiej, Ludwika Siedleckiego i Wacława Lipińskiego).

Історична студія про Михайла Кречевського і українську шляхту, що пішла з Богданом Хмельницьким.

Петров, Віктор, /Бер, Домонтович/, "Історіософічні етюди", МУР, збірники II і III, 1946 і 1947 р.

Пояснення засад історіософічного підходу в поезії.

С.Г. /Святослав Гординський/, "Поетичний рік", МУР, збірник III, 1947 р., ст. 42-45.

Огляд поетичної діяльності в 1946 році і згадка про Маланюка як поета, що примує до класицизму.

Самчук, Улас, "Велика література" /З матеріалів з'їзду й конференції МУР-у/, МУР, Збірник I, 1946 р., ст. 38-52.

У статті наголошується завдання поетів і письменників створити велику українську літературу.

Чаплинко, Василь, "Межі й можливості мовостилю", МУР, збірник III, Регенсбург, 1947 р., ст. 45-47.

Огляд сучасної української поезії з точки зору мовостилю.

Шерех, Юрій, "В обороні великих", Полеміка без осіб, МУР, збірник III, Регенсбург, 1947 р., ст. 48-62.

Стаття про закономірності в розвитку літератури і закономірна поява відповідних поетів у відповідний час.

-----, "Стилі сучасної української літератури", /З матеріалів з'їзду й конференції МУР/, МУР - Мистецький український рух, збірник I, Мюнхен.- Карльсфельд, 1946 р., ст. 58-80.

Автор, обговорюючи стилі загально, на ст. 72-75, говорить про перехід Маланюка від романтизму до класицизму, але уважає цей перехід невластивий духовості поета.

-----, Не для дітей, літературно критичні статті й есеї, Пролог, 1964 р., 414 ст.

Книга включає статті на тему емігрантської літератури.

Krzyżanowski, Julian, "Skamander" czyli tryumf liryki", Dzieje literatury polskiej, PWN, Warszawa, 1970., p.554-577.

Стаття подає інформації про польську літературну групу "Скамандрити", з якою мав зв'язки Маланюк.

Теоретичні праці використані в дисертації

Білодід, І.К., ред., Сучасна українська літературна мова, стилістика, Наукова Думка, Київ, 1973 р., 456 р.

Гординський, Святослав, Український вірш, поетика, на правах рукопису, Мюнхен, 1947 р., 48 ст.

Качуровський, Ігор, Строфіка, Інститут літератури ім. Михайла Ореста, Мюнхен, 1967 р., 350 ст.

Ковалевський, Володимир, Рима, ритмічні засоби українського вірша, Радянський письменник, Київ, 1965 р., 287 ст.

ABSTRACT

Among the Ukrainian poets in emigration, Ievhen Malaniuk is considered to be one of the greatest. From his first collection of poems Stiletto and Stylus (1925), his works were the object of literary critics' interest.

A whole generation of young Ukrainian nationalists in Western Ukraine, Poland and Czechoslovakia was under his influence. He proclaimed in his poem Epistle that if a nation does not have a leader, then poets must lead the people. His originality consisted mainly in his poetry.

Simultaneously with poetry, he wrote essays and articles on the same subject, explaining what in his view was wrong with the Ukrainian people, and the steps that were to be taken to remedy the situation.

We have divided this study as follows: introduction, biography, world outlook, thematic motifs, systems of images, language and style, formal aspects, conclusion and bibliography.

In the introduction we have explained the reasons for our interest in Ievhen Malaniuk as a poet. Our attention was drawn to his poetry at the time he visited Ottawa in 1967.

There was another, more serious, reason for our decision to choose this topic for our thesis. Since World

War I, there have existed in fact two Ukrainian literatures: Soviet Ukrainian literature, which is published, analyzed and researched, and émigré Ukrainian literature, which is not studied at all. This task falls on the shoulders of the emigrants themselves and the universities and institutes that have Ukrainian studies programs. This is why the works of an émigré poet of Malaniuk's prominence deserve an in-depth study.

Our research had shown that he was very popular indeed. There were literally stacks of articles and reviews written about his poetry after the publication of each collection. All the outstanding literary critics and reviewers had something to say about his works, among them: Oles' Babiij, Hryhor Lushnyts'kyi, Dmytro Dontsov, Mykhailo Mukhyn, Olena Teliha, Oleh Olzhych, Sviatoslav Hordyns'kyi, Ihor Kostets'kyi, Volodymyr Derzhavyn, Iurii Sherekh, Bohdan Kravtsiv, Józef Łobodowski, Bohdan Rubchak, Bohdan Boitchuk and many others.

In order to account for such wide recognition, we have developed three aspects of his work: his life, essays and poetry. Our methodological approach was to analyze his work from the broadest concept / the ideological and artistic position expressed in his expository prose - to the narrowest notion, that of formal aspects of his poetry.

In the first chapter, we have presented a biographical sketch. We have found that this approach was essential to the comprehension of most of his writings, since they coincided with certain episodes in his life, especially the phenomenon of emigration which figures so prominently in the themes of his poetry.

Malaniuk was born on February 2, 1897 in Arkhanhorod, /Novoarkhanhel's'ke/ Kherson region, an old settlement of Zaporozhian Kozaks, to which immigrants were brought by Catherine II.

His Ukrainian background may be attributed to the unconditional patriotism of his father, Phylymon Malaniuk. Although his father had no university education, he was an enlightened rural intellectual, who dedicated his life to cultural activities for the good of his fellow Ukrainians. His mother Hlykeria's family came from Montenegro, Yugoslavia. She was very sentimental, loved poetry, especially that of Lermontov, and to her, Malaniuk attributed "two things: heart and art". She died in 1913; in a later poem July, he told of his grief and suffering at that time.

His formal schooling began in 1906 in Ielysavethrad /now Kirovohrad/, where he attended high school from which he graduated in 1914. The unusual atmosphere of this city impressed Malaniuk. There was an aura of past Cossack glory. The close proximity of the steppe, local Cossack names and the people who lived there, had an influence on the boy.

After his graduation, he entered the Petersburg Polytechnical Institute. With the eruption of the First World War, to avoid mobilization, he entered the Military School in Kiev. He graduated in 1916, and was promptly drafted into the army with the rank of lieutenant. During the 1917 revolution, Malaniuk was arrested and held by the Red Army because of his status as an officer. He was freed by soldiers of the Provisional Ukrainian Government, given documents and sent home.

Malaniuk returned to Kiév and joined the Ukrainian army, which at that time was under the command of Hetman Pawlo Skoropads'kyi. When the Hetmanate was dissolved, the disillusioned Malaniuk joined the Directorate under Symon Petliura. He became an adjutant to General Wasyl Tiutiunyk, whom the young soldier came to respect, and that impression did not diminish through the years. He dedicated his Fifth Symphony to General Tiutiunyk, a poem which described in vivid and dramatic detail an episode of the tragic war, which eventually led to the general's death in 1919.

After the struggle for independence (1918-1920) was lost, Malaniuk with the rest of the Ukrainian army, was interned in a camp in Poland and remained there for the next three years. This is where he began to write poetry. The lost battles for an independent state, the painful realization

of the irrevocable loss of one's own country and the uneventful life of a prisoner of war without perspectives for the future, inspired poems that expressed feelings of despair.

Together with Iurii Darahan and some other friends, Malaniuk established in the camp the periodical Veselka and did some translating. His friendship with the Polish literary group "Scamander" also dates back to that time.

In the fall of 1923, Malaniuk was admitted to the Ukrainian Academy located in the Czech town of Podjebrady. At that time Podjebrady and Prague were the centres of Ukrainian émigré activities. Professors Bidnov, Shovheniv, Olgerd, Bochkovs'kyi, Chykalenko and others lectured at the Academy. Poets and writers, such as Leonid Mosendz, Olena Teliha, Natalia Livyts'ka-Kholodna and Iurii Darahan also resided in Podjebrady. In Prague, some 60 km away, lived Oles', his son Oleh Olzhych, Oleksa Stefanovych, Oksana Laturyns'ka and later Ulas Samchuk. The émigré community organized cultural activities: literary evenings, discussions, theatre and lectures; Malaniuk participated in most of them. It was in Czechoslovakia that his first two collections of poems were published - Stiletto and Stylus (1925), and Herbarium (1926). His third book of poems, Earth and Iron, was ready for publication in 1929. /It was published in 1930 in Paris/. At that time he also joined The League of Ukrainian

Nationalists, under the influence of Dmytro Dontsov, publisher of Literaturno-Naukovyi Vistnyk and ideological leader of that organization. Later he withdrew from the organization, but his involvement with the Literaturno-Naukovyi Vistnyk and later Vistnyk continued until the Second World War. Ievhen Malaniuk and other poets, namely, Leonid Mosendz, Iurii Kl'en, Olena Teliha and Oleh Olzhych, who published their works in that periodical, were nicknamed "Vistnykivs'ka Kvadryga". Dmytro Dontsov described them as "tragic optimists", because of their constructive approach even to most hopeless situations.

Ukrainian literature in the Soviet Union interested Malaniuk at that time. He was keenly aware of everything that was happening under the communist rule and reacted to it in his poetry and essays. When freedom of artistic expression was curtailed and compulsory social-realism was introduced, he criticized poets Maksym Ryl's'kyi and Pavlo Tychyna for succumbing to political control. Thus a dialogue - in the form of an ideological warfare - developed between Malaniuk and Soviet writers and literary critics. This "war" lasted until the "iron curtain" fell in the thirties, bringing communication with the Soviet writers to a sudden halt.

In 1928 Malaniuk received his diploma in hydrotechnical engineering and a year later left Czechoslovakia for Warsaw, Poland, where he obtained a position in his profession.

There he wrote the following collection: Zemna Madonna (1934), Persten' Polikrata (1939) and Selected Poems (1943). Due to the advancement of the Red Army, he left the country for Germany. He lived in a displaced persons' camp in Regensburg, where he taught high school mathematics. He gave occasional lectures and published a few poems in periodicals, but at that period his involvement with Ukrainian emigre literary life was at a minimum.

In 1949 Malaniuk joined the wave of emigration to the United States and settled in New York. At first he did manual work and later he obtained a position as a technical draftsman, from which he retired in 1962.

Since his arrival in the United States of America, he published Poetry In One Volume (1954), Rule (1951), The Fifth Symphony (1954), The Last Spring (1959) and August (1963). His essays entitled A Book of Observations were published in two volumes in 1962 and 1966. He died on February sixteenth, 1968. Another book of poetry, his tenth, came out in 1972, four years after his death. (Some of Malaniuk's poetry has been translated into English, Polish, German, Czech and Russian. A book of his poetry in a French translation was published in Paris in 1965.

This account of his life was necessary, since no substantial account of his life existed. Most of our information came from interviews and correspondence with the poet's friends and colleagues.

The second chapter of our study deals with the poet's surprisingly consistent world view, as he developed it in his poetry, and particularly in his essays. In Malaniuk's writings there are certain elements that continually dominate his perception of the world.

His historical attitude, in particular, is considered to have been the guiding light of his inspiration. His goal was a free Ukrainian state. To understand what went wrong in the Ukrainian struggle for independence of 1917-1920, he went to the sources of Ukrainian history, and interpreted them in his own way. In his view, the problem of the Ukrainian people was servility, which came from long bondage resulting in spinelessness and lack of leadership. The Ukraine in ancient times belonged to the sphere of influence of Hellas, which instilled in its people a love for beauty and excessive sentimentality. The Varangians brought to Rus' their military expertise, formed the medieval Ukrainian state, but did not possess the wisdom to keep the country united. Malaniuk believed that the element which was missing in the Ukrainian mentality could be acquired from a study of Rome, which always represented power, order, and wisdom.

Accordingly, most of Malaniuk's poems artistically embody the idea (developed in his expository prose) of coordination of these three ingredients, namely, ancient Greece, Varangians, and Rome. Such a balance would result in a rebirth of the nation and a rising against the enemy,

in this case Russian communism. Unlike many other writers and politicians, he did not see communism as the only foe of the Ukrainian people. He described the present form of government in Ukraine as Russian imperialism under a different mask. His view of the present situation is shared now by some Ukrainian dissidents in the USSR.

His beliefs inspired a whole younger generation of intellectuals: those nationalist-oriented young people considered him their spiritual leader.

In the third chapter, we show how Malaniuk's world view becomes embodied in the thematic motifs of his poetry. We have found that two main thematic lines run through all of his works:

1. Lost motherland
2. Ruined personal life.

These thematic lines, in their turn, branch out into a number of motifs, usually brought to the reader's attention by the contrasting notions and comparisons of negative and positive aspects of a given phenomenon or a set of phenomena. This thematic device can be seen in all of his works. Even the titles of his collections of poetry are frequently constructed on the basis of symbolic contrasts, as for example: stiletto and stylus, earth and iron, etc.

The most evident motifs associated with the first thematic line are:

- a/ the need for an independent state.
- b/ the rebirth of the people and the formation of a nation.
- c/ the vision of a "new man", the leader of a reborn nation.
- d/ Russia, as the enemy of Ukraine.
- e/ the responsibility of the poets towards their people.

The second thematic line consists mainly of the following aspects of his personality: Malaniuk the warrior, Malaniuk the poet and Malaniuk the human being, with a common base for all three - the émigré. On the basis of this supposition, we have constructed three schematic triangles: Malaniuk-warrior-émigré, Malaniuk-poet-émigré and Malaniuk-human being-émigré.

In the first triangle, we found the motifs of glorification of the fallen comrades, hope to return home and fight again, and (in the poet's later years), regret for having emigrated instead of dying for his country.

The second triangle has motifs of artistic talent and inspiration, a yearning for success and glory, disappointment in people, awareness of the decline of his talent, and resignation.

The third triangle contains nostalgia, love, hate, jealousy, longing for his family, sorrow at the approach of old age, loneliness, and humility. Interwoven with the above

are many other motifs, such as: ancient Roman and Greek mythology, old Rus' gods, elements of Christianity.

In the fourth chapter, we have observed how Malaniuk creates systems of poetic images in order to embody his motifs. In addition, we have active contrasting images-personages: the sun, the moon, the wind, the steppe, fire, time, etc., displaying the negative and positive sides of their nature, thus bringing into focus different motifs, as was the intention of the poet.

In the fifth chapter, we have discussed Malaniuk's use of language and his unique poetic style. Malaniuk employed a great wealth of stylistic devices. His diction includes archaisms, neologisms, word of foreign derivation, expressive and emotional vocabulary, folk themes and others.

Malaniuk uses the parts of speech in original ways. Thus, in a stanza consisting of twelve words, we find ten nouns. This makes for laconism of expression. The amplification of verbs forms a dynamic interpretation of a given situation. Similar techniques are employed in the usage of other morphological units in Malaniuk's poetry. An exception could be made for the pronouns, especially the personal pronouns "ya" and "ty", which are almost completely eliminated from his poetry, adding one more peculiarity to his style. He accumulates his negative particles "ani, ani" to introduce an antithesis, which is an important part of his thematic structuring.

Syntactical elements of the sentence, as a stylistic device, play an important role in Malaniuk's works. Subjects expressed by an infinitive verb, nominal predicates without an auxiliary copula, elliptical and nominal sentences, are merely some of the many peculiarities in his poetic language.

His rhymes are, in their majority, original and innovative, most frequently constructed on the principle of assonance and dissonance, as for example: "zabuty - buden', pronese - osel', kobry - obrii, znov - vyno". Some very interesting rhymes are the three-syllable ones: "siaievi - blukaie vin, vulytsi - tulyt'sia". Euphonical sound was the essence of Malaniuk's rhymes, instead of a complete correspondence of endings in both words. These incomplete rhymes help to avoid monotony and add musicality to his poetry.

In the sixth chapter, we have dealt with the formal aspects of Malaniuk's poetry. We have divided this chapter into three parts under the subtitles: tropes and figures, versification, and verse forms.

Malaniuk's favorite tropes were: epithet, metonymy, personification, synecdoche, oxymoron, synestaesia, metaphor and paronyms. The majority of Malaniuk's tropes are quite original and almost impossible to translate. There also is an interesting predominance of comparisons and a scarcity of pure metaphors in his poetry.

Malaniuk was fond of rhetorical figures, such as elipsis, asyndeton, polysyndeton, pleonasm, tautologism and rhythm-melody. His extensive use of hyperboles was meant to add to the high rhetorical tone of his poetry.

Our analysis of Malaniuk's versification has shown the the iamb was his favorite meter. In his book of Poetry In One Volume, 106 poems out of 184 are written in the iambic foot, eleven have a trochaic meter, eight are in the amphibrach, seven in the dactyl and 22 in the anapest. The rest are in either mixed meters or have unusual meters such as the peon, the amphimacer and others.

As the iamb dominates Malaniuk's metrical patterning, his favorite stanzaic form is that of the quatrain. Other forms - distichs or couplets, quintets, sestets, septets and octaves are also dispersed throughout his works. Set forms, such as the rondeau and the sonnet (of which Malaniuk wrote over thirty), are evident in his poetry. Some of Malaniuk's poetry is astrophic, some is written in a free verse, some in a blank verse, and some in the "dolnik" form. Malaniuk's use of formal devices is masterful and astonishingly varied.

In his early years, Malaniuk was considered an expressionist. Some of his works have been classified as examples of Slavic symbolism, in the manner of Blok, or neo-romanticism, in the manner of Bazhan. Critics have also spoken of a neo-baroque strain in his work.

The conclusion reiterates the main points of the thesis, namely that Malaniuk's work is surprisingly consistent, beginning with his world view and ending with the minute details of his style. It has also been pointed out that Malaniuk's greatness as a poet is amplified by his erudition as an essayist.

The bibliography is in an alphabetical order, annotated and divided into four parts: Malaniuk's poetry, Malaniuk's essays, articles about Malaniuk and secondary sources.